

**ILMASTONMUUTOSDISKURSSIEN KEHITYS
SUOMALAISTEN PÖRSSIYRITYSTEN
VASTUULLISUUSRAPORTOINNISSA 2010-LUVULLA**

**Jyväskylän yliopisto
Kauppakorkeakoulu**

Pro gradu -tutkielma

2022

**Samuli Kuusisto
Laskentatoimi
Jukka Pellinen**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

TIIVISTELMÄ

<i>Tekijä</i> Samuli Kuusisto	
<i>Työn nimi</i> Ilmastonmuutosdiskurssien kehitys suomalaisten pörssiyritysten vastuullisuusraportoinnissa 2010-luvulla	
<i>Oppiaine</i> Laskentatoimi	<i>Työn laji</i> Pro gradu -tutkielma
<i>Aika (pvm.)</i> 7.6.2022	<i>Sivumäärä</i> 76
<i>Tiivistelmä</i> <p>Ilmastonmuutos on aikamme megatrendi, jonka torjumiseen osallistuminen nähdään jokaisen vastuullisen organisaation tehtävänä. Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan diskurssianalyysin keinoin suomalaisten pörssiyritysten vastuullisuusraportoinnissa 2010-luvun aikana tapahtunutta muutosta liittyen ilmastonmuutoksesta viestimiseen. Kestävän kehityksen ja vastuullisuuden teemojen noustessa yritysmaailman prioriteeteiksi, on pörssiyritysten ilmastonmuutokseen liittyvien puhetapojen eli diskurssien tutkiminen tärkeää yritysten ilmastonmuutosasenteiden hahmottamiseksi.</p> <p>Tutkimukseen on valittu 19 Helsingin pörssin OMXH25-listalla sekä vuoden 2010 että vuoden 2020 alussa ollutta yritystä. Tutkimus on toteutettu vertailemalla yritysten julkisesti saatavilla olevaa vastuullisuusraportointia molemmilta tutkimusvuosilta. Yritysten ulkoisen laskentatoimen tuottamaa vastuullisuusraportointia on tutkittu laadullisin menetelmin. Lisäksi tutkimuksessa on hyödynnetty avainsanahakua ilmastonmuutokseen liittyvän raportoinnin määrällisen muutoksen havainnoimiseksi.</p> <p>Tutkimuksen tuloksena havaittiin yritysten vastuullisuusraportoinnissa vuonna 2010 viisi erilaista ilmastonmuutosdiskurssia, kun vuonna 2020 diskurssi-luokkia löytyi seitsemän. Keskeisimpänä muutoksena havaittiin yritysten suhtautuvan vuonna 2020 proaktiivisemmin ja ratkaisukeskeisemmin ilmastonmuutoksen torjuntaan, kun vuonna 2010 suhtautuminen oli vielä pikemminkin reagoivaa. Lisäksi avainsanahaussa osoitettiin aiheeseen liittyvien termien esiintyvyyden yli kaksinkertaistuneen tutkimusajanjaksolla.</p>	
<i>Asiasanat</i> Ilmastonmuutos, ympäristölaskentatoimi, vastuullisuusraportointi, diskurssi	
<i>Säilytyspaikka</i>	Jyväskylän yliopiston kirjasto

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	2
1 JOHDANTO.....	7
1.1 Tutkimuksen taustaa	7
1.2 Tutkimustavoite ja tutkimuskysymykset.....	8
1.3 Keskeiset käsitteet.....	10
1.4 Tutkielman rakenne	11
1.5 Aikaisemmat tutkimukset	12
2 TEORIA.....	16
2.1 Yhteiskuntavastuullisuuden esiinmarssi	16
2.2 Ympäristölaskentatoimi.....	18
2.2.1 Ympäristölaskentatoimen tehtävät.....	19
2.3 Ympäristöraportointi.....	22
2.3.1 Ympäristöraportoinnin teoriat	22
2.3.2 Ympäristöraportointi käytännössä	24
2.3.3 Ympäristöraportoinnin sääntely	26
2.3.4 Ympäristöraportoinnin vapaaehtoinen sääntely.....	28
3 AINEISTO JA MENETELMÄT	30
3.1 Metodologia.....	30
3.1.1 Diskursiivinen sisällönanalyysi	31
3.1.2 Kvantitatiiviset tutkimusmenetelmät	32
3.2 Aineisto	32
3.2.1 Kohdeyritykset	32
3.3 Avainsanahaku	34
4 EMPIIRINEN OSUUS.....	36
4.1 Avainsanahaku	37
4.2 Ilmastonmuutosdiskurssit vuonna 2010	39
4.2.1 Strateginen diskurssi	39
4.2.2 Jatkuvan parantamisen diskurssi	41
4.2.3 Sääntelydiskurssi	42
4.2.4 Ilmastonmuutos haasteena ja riskinä	44
4.2.5 Sijoittaja- ja sidosryhmäsuuntautunut diskurssi.....	45
4.2.6 Yhteenveto vuoden 2010 ilmastonmuutosdiskursseista	46
4.3 Ilmastonmuutosdiskurssit vuonna 2020	46
4.3.1 Ilmastonmuutos megatrendinä.....	46
4.3.2 Ilmastotavoitteellinen diskurssi.....	48
4.3.3 Riskidiskurssi.....	50
4.3.4 Ratkaisukeskeinen vastuunkantodiskurssi.....	52
4.3.5 Mahdollisuusdiskurssi	54

4.3.6	Sijoittaja- ja sidosryhmäsuuntautunut diskurssi	56
4.3.7	Säätely.....	57
4.3.8	Yhteenveto vuoden 2020 ilmastonmuutosdiskursseista	58
5	TUTKIMUKSEN TULOKSET	59
5.1	Ilmastonmuutosdiskurssien kehittyminen	59
5.1.1	Yhteiset diskurssit	60
5.1.2	Muut diskurssit	62
5.2	Yhtymäkohdat aikaisempaan tutkimukseen.....	64
5.3	Yhtymäkohdat teoreettiseen viitekehykseen.....	66
5.4	Tutkielman rajoitukset	68
5.5	Jatkotutkimusehdotukset	70
	LÄHTEET	72
	LIITTEET.....	76

TAULUKOT

TAULUKKO 1. KORKEALAATUINEN YMPÄRISTÖRAPORTOINTI (TREGIDA & LAINE, 2021).	25
TAULUKKO 2. YRITYSVASTUURAPORTOINNIN MUOTO KOHDEYRITYKSISSÄ.	33
TAULUKKO 3. AVAINSAHAUN TULOKSET.	38

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustaa

Tupakkateollisuuden maine aggressiivisena lobbarina sekä oman toimintansa haitallisten vaikutusten kiistäjänä aiheuttanee tänä päivänä ihmisissä enemmän huvittuneisuutta kuin huolestuneisuutta. Voi tuntua uskomattomalta, jopa humoristiselta, kuinka näin vääristelevä viestintä on voinut onnistua ja vaikuttaa yleisöön. Olisi kuitenkin väärin ajatella, että olisimme nykyäänkään vapaita meihin kohdistuvasta retorisesta vaikuttamisesta. Helsingin Sanomat uutisoi keväällä 2021 (27.5.2021) tutkijakaksikon Oreskes & Supran (2021) paljastaneen öljyjätti Exxonin hyödyntäneen omassa viestinnässään harhaanjohtavaa kieltä jo vuosikymmeniä hankaloittaakseen ilmastonmuutoksen torjuntaa sekä ilmas-toaktivismia.

Nykyajan moderneissa tietoyhteiskunnissa on kuitenkin mahdollista tunnistaa toisenlaisiakin esimerkkejä. Yritykset kilvoittelevat viestinnässään erilaisilla ilmastoteoilla- ja tavoitteilla, kertovat avoimesti hiilijalanjäljestään ja pyrkivät vakuuttamaan kuluttajat omasta ilmasto- sekä ympäristöystävällisyydestään. Yhteistä tupakkateollisuudelle, öljyjätti Exxonille ja vaikkapa hiilineutraalisuudestaan viestivälle suomalaiselle pörssiyritykselle on niiden viestinnässä käyttämä kielellisyys, retoriikka vaikutuskeinona. Viestintä, sekä vääristelevä että saavutuksia korostava perustuu kielellisille valinnoille. Sana- ja tyylivalinnat tuottavat merkityksiä ja rakentavat sosiaalista todellisuutta.

Tämä tutkimus käsittelee suomalaisten pörssiyritysten ilmastoraportointia ja sen kehittymistä 2010-luvun aikana. Yhteiskuntavastuullisuus sekä eettisyys nähdään sekä yritysten sisä- että ulkopuolella entistä tärkeämmäksi menestystekijäksi. Käsitteet kuten yrityskansalaisuus tai aktiivinen omistajuus toistuvat yhä useammin, kun viitataan yritysten sekä näiden omistajien rooliin aktiivisina yhteiskunnan jäseninä. Yhteiskunta ja lainsäätäjät vaativat yhä enenevässä määrin yrityksiä mittaamaan myös ei-taloudellisia vaikutuksiaan (Shiller, 2013). Yleinen tietoisuuden kasvu liittyen ilmastonmuutoksen haitallisiin vaikutuksiin ihmiskunnalle on saanut yritykset integroimaan vastuullisuu-

den osaksi toimintakulttuuriaan. Laskentatoimikaan ei ole jäänyt ilman roolia tässä yritysten yhteiskuntavastuullisuuden esiinmarssissa. Traditionaalisen laskentatoimen rinnalle on kehittynyt myös ympäristöjalanjälkeä mittaava ympäristölaskentatoimen haara, joka huomioi yrityksen taloudellisen vastuun lisäksi myös vastuun luonnonympäristöstä. Perinteistä liiketaloudellista menestymistä avoimessa kilpailussa ei nähdä vastuullisuuden vastakohtana, vaan pikemminkin sen seurauksena. Markkinatalous on osoittanut toimivuutensa myös koko ihmiskuntaa koskevien haasteiden ratkaisijana.

Tässä tutkielmassa tarkastellaan diskursiivisen sisällönanalyysin keinoin niitä kielellisiä valintoja ja merkityssisältöjä, joita suomalaiset pörssiyritykset ovat ilmastonmuutokselle omassa tilinpäätösinformaatiossa 2010-luvun aikana antaneet ja luoneet. Analyysin avulla voidaan havainnollistaa ilmastoraportoinnin laadullista ja määrällistä muutosta tilinpäätösinformaatiossa vuodesta 2010 vuoteen 2020. Yritysten ulkoinen raportointi, toimintakertomukset ja vastuullisuusraportit kuvaavat sitä tapaa, jolla yritykset hahmottavat yleisemmin yhteiskuntavastuullisuuden ja tämän tutkimuksen kontekstissa ilmastonmuutoksen vaikutukset toimintaansa. Analysoimalla yritysten tuottamaa ilmastoraportointia, voidaan havainnoida niitä tapoja, joilla yritys näistä vaikutuksista yleisölle viestii ja millaisia merkityksiä sen käyttämisestä puhetavoista on mahdollista löytää. Elämme avoimessa markkinataloudessa, jossa yrityksen asenteet vaikuttavat kuluttajiin ja päinvastoin. Yritysten ilmastoasenteiden analysointi on olennaista kuluttajien mielipiteiden kehittymisen kannalta. Kuluttajien mielipitteet ja kulutustottumukset muuttuvat, kehittyvät ja edelleen vaikuttavat yrityksen toimintaan. Kaikki vaikuttaa kaikkeen.

Yritysten ilmastoraportointia on tärkeää tutkia, koska ilmastonmuutoksesta on vain vuosikymmenessä muodostunut koko ihmiskuntaa koskettava megatrendi, johon yritysten ja ihmisten suhtautuminen vaihtelee. Samaan aikaan yhteiskuntavastuullisuus on noussut merkittäväksi menestyksentekijäksi yrityksille. Ilmastonmuutosdiskurssien tutkiminen on kiinnostavaa, koska näin voidaan hahmottaa tämän vastuullisuusvuosikymmenen aikana tapahtunutta oletettavaa muutosta yritysten tavassa suhtautua ilmastonmuutokseen. Diskursiivisella analyysillä voidaan perehtyä yritysten yleisölle, siis ulospäin, tuottamaan materiaaliin, jolla yritys viestii toiminnastaan sidosryhmilleen. Suomalaisen pörssiyritysten ilmastodiskurssien tutkimus antaa kattavan esityksen niistä muutoksista, joita tutkimusyri-tysten asenteissa ja puhetavoissa on viime vuosikymmenen aikana tapahtunut. Tutkimuksen tuloksista hyötyvät etenkin kaikki tutkimusyri-tysten toiminnasta kiinnostuneet, mutta myös muut sidosryhmät laajasti aina koko yhteiskuntaa myöten.

1.2 Tutkimustavoite ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tavoitteena on diskurssinanalyysin keinoin selvittää, millaisia diskursseja suomalaisten pörssiyritysten ilmastoraportoinnissa on löy-

deettävissä 2010-luvulla ja miten nämä diskurssit ovat vuosikymmenen aikana muuttuneet. Tarkoituksena on lisätä ymmärrystä niistä kielenkäytön muodoista ja puhetoivoista, joilla pörssiyritykset ulkoisen laskentatoimen raporteissa ilmastomuutoksesta viestivät. Lisäksi tutkimuksessa kartoitetaan sisällönanalyysin keinoin yritysten ilmastoraportoinnissa 2010-luvulla tapahtunutta määrällistä muutosta. Tarkoituksena on määrittää, ovatko ilmastoon liittyvät aiheet nykyään määrällisesti useammin, siis tiheämmin, esillä yritysten raportoinnissa verrattuna vuosikymmenen takaiseen tilanteeseen. Keskeistä on löytää niitä merkityksiä, joita ilmastomuutokselle on yritysten raportoinnissa annettu. Ilmastomuutoksen merkityksellistämistä mitataan sekä laadullisesti diskurssinanalyysin keinoin, että määrällisesti sisällönanalyysillä, joka toteutetaan avainsanahauulla käsitteillä ”ilmastonmuutos” ja ”kestävä kehitys”. Siten tämän tutkimuksen tutkimuskysymykset ovat:

Päättutkimuskysymys:

- Kuinka suomalaisten pörssiyritysten vastuullisuusraportoinnissa esiintyvät ilmastomuutosdiskurssit ovat kehittyneet 2010-luvulla?

Apututkimuskysymys:

- Kuinka suuren painoarvon ilmastomuutokseen liittyvät aiheet saavat yritysten vastuullisuusraportoinnissa vuonna 2020 verrattuna vuoteen 2010?

Analyysiin on valittu suomalaisista pörssiyrityksistä ne, jotka kuuluivat Helsingin pörssin OMX 25 -osakeindeksiin sekä vuoden 2010 että vuoden 2020 alussa. Tutkimuksen valikoituneiden yhtiöiden, yhteensä 19 kappaletta, ulkoisesta raportoinnista analysoidaan, yhtiön raportointimenetelmästä riippuen, tutkimuksen kannalta olennaisimpina toimintakertomukset sekä vastuullisuusraportit.

Tutkielman tulosten pohjalta saadaan kattava analyysi suomalaisten pörssiyritysten ilmastoon liittyvän raportoinnin muutoksista niin laadullisesti kuin määrällisestikin. Tutkimus tuottaa uutta tietoa yritysten raportoinnissa ilmastomuutokselle antamista merkityksistä ja painoarvosta. Samalla voidaan havaita se oletettu muutos, joka ilmastomuutokseen liittyvässä raportoinnissa on viime vuosikymmenellä tapahtunut. Kriisitietoisuuden nouseminen yhdessä yhteiskuntavastuullisuuden korostuneen aseman kanssa on nostanut uusia teemoja yritysmaailman prioriteettilistan kärkeen. Tutkimus vastaa kysymyksiin siitä, miten suomalaiset pörssiyritykset ovat nämä haasteet omassa toiminnassaan ja raportoinnissaan ottaneet huomioon.

1.3 Keskeiset käsitteet

Seuraavassa määritellään tutkimusasetelman kannalta olennaisimmat käsitteet sekä se, mitä niillä tässä tutkimuksessa tarkoitetaan. Tutkielman kannalta käsitteiden täsmentäminen on tärkeää, sillä se rajaa niille annettavia merkityksiä.

Perinteinen laskentatoimi

Perinteisesti laskentatoimi on ymmärretty prosessiksi, jossa yritys tuottaa sekä taloudellista että ei-taloudellista informaatiota itsensä sekä sidosryhmiensä käyttöön. Kinnusen ym. (2010) mukaan laskentatoimi jakautuu kahteen luokkaan sekä kohderyhmän että sääntelyn osalta. Ulkoinen eli rahoituksen laskentatoimi käsittelee yrityksen ulkoista raportointia ja sitä ohjaa pääasiassa lainsäädäntö. Ulkoisen laskentatoimen tehtävä on tuottaa informaatiota yrityksen ulkopuolisille sidosryhmille kuten sijoittajille ja verottajalle. Sisäinen eli johdon laskentatoimi taas mittaa sekä raportoi informaatiota, kuten resurssien käyttöä, joka on ensisijaisesti tarkoitettu yrityksen sisäiseen käyttöön päätöksenteon tueksi.

Mäkelän & Laineen (2019) mukaan laskentatoimea voidaan kuvata yrityksen menestyksen määrittäjänä sen liittyessä useisiin päätöksentekotilanteisiin, jossa resurseja allokoidaan ja toimintamallien välillä suoritetaan priorisointia ja mahdollisuuksien vertailua. Antheaumin & Bebbingtonin (2021) mukaan perinteinen laskentatoimi kuitenkin antaa vain osittain totuudenmukaisen kuvan organisaation saavutuksista ja vaikutuksista. Heidän mukaansa klassiseen laskentatoimeen sisältyvästä epätäydellisyydestä johtuen traditionaalinen laskentatoimi ei kokonaisuudessaan pysty huomioimaan organisaation vaikutuksia luonnonympäristöön.

Ympäristölaskentatoimi

Laskentatoimen alalla tunnetaan ympäristölaskentatoimeksi nimetty haara, joka tarkastelee organisaation ympäristövaikutuksia. Tällaisia käytäntöjä ovat esimerkiksi ympäristökustannusten laskenta ja raportointi, päästölaskelmat sekä ympäristöraportointi. (Laine & Mäkelä, 2019). Bebbingtonin ym. (2021) mukaan ympäristölaskentatoimen kehitys perustuu ajatukselle yritysten ja yhteiskunnan välisestä suhteesta, jossa molemmilla on vaikutuksia ja velvollisuuksia toisiaan kohtaan. Ympäristölaskennan ytimessä onkin Bebbingtonin ym. (2021) mukaan sekä yrityksen itsensä kohtaamien ympäristövaikutuksien, että myös laajemmin yhteiskuntaa koskettavien prosessien hallinta. Samoin Laine (2009) kuvailee ympäristölaskentatoimen pyrkivän inkorporoimaan yrityksen aiheuttamat ulkoisvaikutukset yrityksen päätöksentekoon ja edistää tapoja, joilla näitä vaikutuksia voidaan laajemmin kommunikoida.

Ympäristöraportointi

Ympäristöraportoinnilla tarkoitetaan kaikkea organisaation ympäristövaikutuksiin liittyvää raportointia. Sillä voidaan tarkoittaa yrityksen ympäristöpolitiikasta ja käytännöistä viestimistä, samoin kuin lakisääteisiä tai vapaaehtoisia ympäristöraportteja tai -standardeja. (O'Dwyer, 2021). Onnistuneen ympäristöraportoinnin edellytys on toimiva ympäristölaskentajärjestelmä. Ympäristöraportointia onkin kuvattu myös ulkoiseksi ympäristölaskentatoimeksi. Tutkimuksen kannalta on keskeistä myös ymmärtää, että siinä missä suomen kielessä ympäristö ja ilmasto voidaan mieltää eri käsitteiksi, lukeutuu tässä tutkimuksessa käsiteltävä ilmastöraportointi yläkäsitteen "environmental reporting" alle eikä ilmasto sinänsä käsitellä ympäristöstä erillisenä ilmiönä, toisin kuin ainakin suomalaisessa arkikielessä ilmasto ja (luonnon)ympäristö voidaan erottaa.

Toimintakertomus

Suomessa julkisten osakeyhtiöiden on kirjanpitolain (1336/1997, KPL) mukaan liitettävä tilinpäätökseensä toimintakertomus, jossa on kuvattava kirjanpitovelvollisen toiminnan kehitystä ja tulevaisuutta, taloudellista tilannetta ja merkittävimpiä riskejä sekä epävarmuustekijöitä. Ympäristövaikutuksia toimintakertomuksessa on kuvattava silloin, kun ne ovat tarpeen edellä kerrotun ymmärtämiseksi. (KPL 3:1a.2 §; Kinnunen ym., 2010).

Vastuullisuusraportti

Vastuullisuusraportilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa laajasti yritysten julkaisemia yhteiskuntavastuustaan kertovia raportteja. Suomen lainsäädäntö ei määrittele yksittäistä termiä raportille, jolla yrityksen raportoivat yritys- tai yhteiskuntavastuustaan. Kirjanpitolain mukaan julkisten osakeyhtiöiden on kuitenkin vuodesta 2017 lähtien tullut raportoida yhteiskuntavastuustaan joko osana toimintakertomusta tai erillisenä raporttina. (KPL 3a:1 ja 5 §). Muun ohella yrityksen vastuullisuusraportista tulee ilmetä, kuinka tämä huolehtii ympäristöasioistaan.

1.4 Tutkielman rakenne

Tämä tutkielma koostuu viidestä pääluvusta. Johdantoluvussa on taustoitettu tutkimusasetelmaa ja teoreettista viitekehystä sekä perustellaan tutkimusaiheen valintaa ja valitaan tutkimuskysymykset. Lisäksi pääluvussa on selvitetty tutkimuksen kannalta keskeisimpiä käsitteitä ja käydään läpi tutkielman rakennetta. Kappaleen lopussa esitellään aikaisempaa tutkimusta aihepiiristä. Toisessa luvussa käsitellään tutkimuksen kannalta olennainen teoreettinen viitekehys. Luku on jaettu kolmeen osioon, jotka muodostavat loogisen kokonaisuuden tutkimusasetelman ymmärtämisen kannalta. Teoriaosuus etenee yhteiskunta-

vastuullisuuden kautta ympäristölaskentatoimeen ja ympäristöraportointiin. Pääluvun lukemisen jälkeen lukijalla on käsitys yhteiskuntavastuullisuuden merkityksen kasvusta liike-elämässä, sekä tämän murroksen vaikutuksista laskentatoimeen ja sen ympäristöä sekä ilmastoa käsittelevään ulottuvuuteen. Lisäksi lukijalle muodostuu kattava käsitys laadukkaasta ympäristö- ja ilmasto-raportoinnista sekä sen ajantasaisesta sääntelystä. Teorialukua seuraa kolmas pääluku, jossa kuvataan tutkielmassa käytetty aineisto sekä tutkimusmenetelmät perusteluineen. Neljäs pääluku on tutkielman empiirinen osuus, jossa esitellään varsinaisen tutkimuksen, diskurssianalyysin tulokset molemmilta tutkimusvuosilta. Tutkielman viimeisessä pääluvussa käydään läpi johtopäätökset tutkimustuloksista sekä verrataan saatuja tuloksia aikaisempaan tutkimukseen ja teoreettiseen viitekehykseen. Lopuksi arvioidaan tutkimuksen rajoituksia ja luotettavuutta sekä esitellään mahdollisia jatkotutkimusaiheita ilmasto-raportoinnin alalla.

1.5 Aikaisemmat tutkimukset

Kuten aiemmin on tullut ilmi, laskentatoimen tutkimus on yleensä keskittynyt määrälliseen raportointiin. Siksi myös ilmasto- ja ympäristöteemoja on käsitelty paljon näistä lähtökohdista. Varsinaista diskursiivista tutkimusta ilmastoon liittyvästä raportoinnista on melko vähän, mutta seuraavassa kappaleessa käydään läpi muutamia tutkimustuloksia aiheesta.

Suomalaisella aineistolla yritysten ympäristöraportointia ovat tutkineet Niskala & Pretes (1995). He tutkivat yhdeksältä eri ympäristön suhteen herkältä toimialalta valikoituneiden, yhteensä 75:n suomalaisyrityksen ympäristöraportointia vuosina 1987 ja 1992. Tutkimuskohteena olivat yritysten vuosiraportit, joita analysoitiin sisällönanalyysin keinoin. Vuosiraportoinnista etsittiin ympäristöön liittyvää informaatiota, joka jaettiin kolmeen eri kategoriaan. Kvalitatiivinen sisälsi sanallisen informaation, kvantitatiivinen numeraalisen, esimerkiksi päästötasoihin liittyvän informaation. Kolmas kategoria sisälsi rahamääräisen ympäristöön liittyvän informaation. (Niskala & Pretes, 1995).

Tutkimuksen tuloksena havaittiin ympäristöön liittyvistä tekijöistä raportoineiden yrityksen määrän huomattava kasvu vuodesta 1987 vuoteen 1992. Yleisesti ympäristöstä raportoi vuonna 1987 vain 20 tutkimusyri-tystä, kun vuonna 1992 vastaava lukema oli 36. Kvalitatiivisesti ympäristöstä raportoi vuonna 1987 vain 17 tutkimusyri-tystä, kun vuonna 1992 vastaavasti raportoi jo 36 yhteensä 75:stä tutkimusyri-tyksestä. Kvalitatiivinen raportointi oli yleisin raportointitapa kumpanakin tutkimusvuonna. Kvalitatiivisesti raportoineita yrityksiä oli molempina vuosina enemmän kuin kvantitatiivisesti tai rahamääräisesti raportoineita. Tulokset ovat tilastollisesti merkittäviä. Toisaalta ympäristöraportointi oli tutkimuksessa hyvin toimialakohtaista. Laajimmin raportoi-ivat energia-, metsä- ja öljy-yhtiöt, kun suppeinta raportointi oli rakennus-, elektroniikka- ja metallialalla. (Niskala & Pretes, 1995).

Tregidga ym. (2014) suorittivat diskurssianalyysin yhteensä 365:lle uusi-seelantilaisen kestävän kehityksen neuvoston jäsenyrityksen vastuullisuusraportille ja vuosikertomukselle vuosien 1992–2010 välillä havainnoidakseen organisaatioiden taipumusta identifioida itsensä suhteessa kestävään kehitykseen. Tutkimusajanjaksolle ajoittuu kestävän kehityksen teemojen merkityksen kasvu organisaatioiden raportoinnissa. Lisäksi paikalliset lainsäädäntömuutokset sekä vastuullisuusraportointijärjestelmien, mm. GRI:n kehittyminen muovasivat organisaatioiden vastuullisuusraportointia ajanjakson aikana.

Tutkijat havaitsivat organisaatioiden raportoinnissa kolme erilaista organisaation identiteettiä kestävän kehityksen raportointiin liittyen. Vuosina 1992–1999 organisaatioiden identiteettiä kuvataan ympäristövastuulliseksi ja sääntöuskovaiseksi. Organisaatiot tahtovat olla vastuullisia ympäristön suhteen ja noudattaa lakeja. Vuosina 2000–2004 organisaatioiden raportoinnista erottuu johtajaidentiteetti. Organisaatiot esittävät itsensä kestävän kehityksen johtajina sekä raportoinnin, että käytännön tekojen kautta. Vuosien 2005–2010 suhtautumista kestävään kehitykseen kuvataan strategiseksi ja vastuulliseksi identiteetiksi. Organisaatioita kuvataan hyviksi itse bisneksessä, sekä ”hyviksi bisneksiksi”. Identiteettiin kuuluu kestävän kehityksen ja vastuullisuuden integroiminen strategiaan. (Tregidga ym., 2014).

Schadewitzin & Niskalan (2010) tutkimuksessa pyrittiin selvittämään, kuinka yrityksen vastuullisuusraportointi vaikuttaa sen osakkeen arvoon. Tutkimuksen kohteena olivat suomalaiset pörssiyritykset, jotka käyttivät vastuullisuusraportoinnissaan GRI-standardeja vuosina 2002–2005. Tutkimuksen tuloksena selvisi, että vastuullisuusraportointi GRI-standardistoa hyödyntäen on merkittävä yrityksen markkina-arvon selittäjä. Vastuullisuusraportoinnin avulla voidaan luoda tarkempi kuva yrityksen arvosta ja näin ollen vähentää epäsymmetrisen informaation määrää sijoittajien ja yrityksen johdon välillä. Vastuullisuusraportoinnin yhdistäminen perinteisiin arvonmääritysmalleihin antaa yrityksen arvosta realistisemmän kuvan, kuin pelkät kirjanpitoarvot antaisivat. GRI-raportoinnin ja yrityksen arvon välillä löydettiin tutkimuksessa positiivinen yhteys. (Schadewitz & Niskala, 2010).

Yritysten ympäristö- ja vastuullisuusraportoinnin kokonaisvaltaisemmaksi ymmärtämiseksi laskentatoimen kentällä tarvitaan myös laadullista tutkimusta. Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien puolesta puhuvat mm. Tregidga ym. (2012), joiden mielestä mm. yritysten raportoinnin laadullinen analysointi on tarpeen, jos laskentatoimi tahtoo täyttää roolinsa tiedon tuottajana. Tregidgan ym. (2012) kannattavat laskentatoimen tutkimuksessakin siirtymistä kvantitatiivisista sisällönanalyyseistä kohti tulkinnallisia ja laadullisia metodeja. Tällaiset lähtökohdat voivat heidän mukaansa parantaa ymmärrystämme organisaatioiden viestinnästä ja vastuullisuusprosesseista. Seuraavassa esitellään muutamia ympäristöviestintään keskittyneitä tutkimuksia, jotka lähestyvät ilmasto-, ympäristö- ja vastuullisuusraportointia edellä kuvatuista lähtökohdista.

Ihlenin (2009) tutkimuksessa vertailtiin 30:n suuryrityksen muun kuin taloudellisen tiedon raportointia vuonna 2007. Tutkimuksen aluksi suoritettiin avainsanahaku ilmastonmuutokseen liittyvillä käsitteillä kuten ”ilmasto” (cli-

mate) ja "ilmaston lämpeneminen" (global warming). Avainsanahaun jälkeen Ihlen tutki avainsanojen ympärillä käytettyä retoriikkaa ja puhetapoja. Tutkimuksen tulosten perusteella Ihlen jakoa ilmastodiskurssit neljään eri luokkaan. Ensimmäisen diskurssiluokan osalta on jopa hiukan harhaanjohtavaa puhua ilmastodiskurssista, sillä tässä kategoriassa ilmastoon ja ympäristöön liittyvä kielenkäyttö keskittyi lähinnä paikallisten ympäristöolojen huomioon ottamiseen ja "energian säästämisen" kaltaisiin mainintoihin. Ilmastonmuutoksesta itsestään puhuttiin hyvin vähän tai ei lainkaan, jos kohta se voitiin kuitenkin nähdä eräänlaisena taustavaikuttimena ympäristöraportoinnille. Toisena diskurssiluokkana Ihlen mainitsee sääntely- tai auktoriteettidiskurssin. Tämän diskurssin mukaan yritykset kyllä haluavat muuttaa toimintaansa ilmasto- ja ympäristöystävällisempään suuntaan, mutta pikemminkin kasvavan sääntelyn ja valvonnan kuin omien yhteiskuntavastuullisuuteen liittyvien tavoitteidensa vuoksi. Kolmannessa diskurssiluokassa yritysten tunnistettiin ikään kuin otta- neen muutoksen avaimet omiin käsiinsä. Tähän luokkaan kuuluva viestintä painotti yritysten oma-aloitteisuutta sekä luottamusta tieteeseen ja tutkimuk- seen. Yritykset osallistuvat ilmastonmuutoksen torjuntaan, koska se on moraa- lisesti oikein. Viimeinen diskurssiluokka kuvaa ilmastonmuutoksen mahdolli- suudeksi, joskin myös riskiksi. Taloudellisia mahdollisuuksia ilmastonmuutok- sen torjunnassa nähtiin etenkin siinä tapauksessa, että yritys ottaa itsenäisesti ensimmäisen askeleen ja toimii ikään kuin oman alansa pioneerina ilmaston- muutoksen torjunnassa.

Tutkimuksen etuna on sen kansainvälisyys. Tutkimusyhtiöitä on jokaisel- ta mantereelta. Lisäksi yritykset ovat alansa suurimpia toimijoita (esim. Shell, Sinopec, Exxon). Tutkimuksen heikkoutena voidaan pitää sen ajallista rajoittu- vuutta. Vain yhdeltä tutkimusvuodelta koottu aineisto kertoo yhden ajanhetken ilmastoraportoinnin tilasta, mutta ei lainkaan sen kehityksestä.

Dahl & Flottum (2019) tutkivat kolmen energiayhtiön (Total, Suncor & Sta- toil) ilmastoviestintää edellisen tutkimuksen kaltaisella avainsanahaun ja dis- kurssianalyysin kombinaatiolla. Avainsanahaussa keskeisenä etsittävänä käsit- teenä oli "ilmasto" (climate). Yhtiöt valintaa perusteltiin yhtiöiden edistykselli- syydellä. Nämä yhtiöt olivat tutkijoiden mukaan ensimmäiset energia-alan suuryritykset, jotka painottivat ilmastonmuutokseen vastaamista omassa vies- tinnässään. Tutkijat havaitsivat jokaisen yhtiön viestinnässä korostuvan erilaiset näkökulmat. Ilmastonmuutokseen vastaaminen nähtiin joko yrityksen vastuu- kysymyksenä, liiketoimintariskinä tai -mahdollisuutena.

Jaworskan (2018) tutkimuksessa kohteena oli 22:n öljy-yhtiön yhteiskun- tavastuuraportointi. Metodina hän käytti edellisten tutkimusten tapaan avain- sanahaun ja laadullisen diskurssianalyysin yhdistelmää. Raporteista hän pyrki löytämään termin "ilmastonmuutos" (climate change) yhteydessä käytettyjä diskursseja ja puhetyylejä. Tutkimuksen tuloksena Jaworska on tunnistanut öljy-yhtiöille tyypillisiä puhetapoja ilmastonmuutokseen liittyen. Tiivistettynä Jaworska mainitsee öljy-yhtiöiden sinänsä jo tunnistavan ja hyväksyvän ilmas- tonmuutoksen ilmiönä. Jaworskan mukaan ilmastoraportoinnille öljyalalla on kuitenkin tyypillistä ongelmien "siistiminen" ja vastuun siirtäminen muille ta-

hoille. Edelleen Jaworska mainitsee öljy-yhtiöille tyypilliseksi vaikuttamiskeinoksi maalin siirtämisen eteenpäin, tulevaisuuden tavoitteista puhumisen ja suoritettujen toimenpiteiden sijaan.

Ahmad & Hossain (2015) tutkivat malesialaisten yritysten tilinpäätösraportoinnissa esiintyviä ilmastodiskursseja. Sisällönanalyysin keinoin tutkijat havaitsivat kuusi keskeistä ilmaston lämpenemiseen liittyvää teemaa. Kategoriat olivat energiankulutus ja -säästäminen, ilmansaasteet, biodiversiteetti, puiden istutus, ilmastonmuutos ja kansainväliset sopimukset. Kuitenkin vain 10 yritystä valitusta tutkimusjoukosta mainitsi raportoinnissaan ilmastonmuutoksen. Ilmastonmuutokseen liittyviä diskurssiluokkia löydettiin kolme. Ilmastonmuutos nähtiin tutkimusyriyksissä joko taloudellisena mahdollisuutena, huolta aiheuttavana tekijänä tai yritystä velvoittavana muutosvoimana.

2 TEORIA

Tässä osiossa kuvataan tutkimuksen kannalta keskeinen teoreettinen viitekehys. Luvussa havainnollistetaan, kuinka yritysten nykymuotoinen ympäristö- ja ilmastoraportointi on seurausta pitkäaikaisesta yhteiskuntavastuullisuusajattelun kehityksestä. Ilmastoraportoinnin teoreettisen kuvauksen jälkeen esitellään yritysten ilmastovastuuseen liittyvät sekä lakisääteiset että vapaaehtoiset raportointijärjestelmät ja standardit. Osion lopuksi käydään läpi aikaisempaa yritysten ilmastoraportointiin liittyvää tutkimuskirjallisuutta.

2.1 Yhteiskuntavastuullisuuden esiinmarssi

Yrityksen yhteiskuntavastuulla (corporate social responsibility, CSR) viitataan yleisesti yrityksen vastuuseen oman toimintansa vaikutuksista ympäröivälle yhteiskunnalle ja sidosryhmilleen. Yhteiskuntavastuuseen liittyvässä tutkimuskirjallisuudessa usein mainitaan kestävän kehityksen periaate ja yritysten sitoutuminen siihen. Klassisena kestävän kehityksen määritelmänä voidaan pitää Brundtlandin raportissa vuonna 1987 ilmaistua määritelmää, jonka mukaan kestävä kehitys tarkoittaa kehitystä, joka täyttää nykyajan tarpeet tinkimättä tulevien sukupolvien kyvystä täyttää omat tarpeensa (Gray, 1994). Yhteiskuntavastuun käsitteestä ei kuitenkaan edelleenkään vallitse täydellistä yksimielisyyttä. Lisäksi yrityksen vastuullisuuteen liittyvistä toimista käytetään useita eri yhteiskuntavastuun lähikäsitteitä, kuten yrityskansalaisuus, kestävä liiketoiminta tai yritysvastuu, vain muutaman mainitakseni. Kirjallisuudessa aikaisimmat viittaukset yrityksen yhteiskuntavastuuseen palautuvat aina teollisen vallankumouksen aikakaudelle, jolloin ensimmäisiä suuryrityksiä muodostui (Juholin, 2004). Samoin suomalaista yhteiskuntavastuuta tutkinut Juholin (2004) huomauttaa yhteiskuntavastuun aikaisia muotoja olleen myös ammattiliittojen syntyminen ja työntekijöiden oikeuksien puolesta taisteleminen. Varsinainen yritysvastuullisuuden voidaan kuitenkin nähdä saaneen jalansijaa tutkimuskirjallisuudessa vasta myöhemmin 1900-luvulla. Samoin on huomattava, että yh-

teiskuntavastuullisuus tarkoitti aluksi pääasiassa yritystoiminnan sosiaalisia ulottuvuuksia, kuten työntekijöiden hyvinvointia ja työoloja. Edelleen yhteiskuntavastuu 1950-luvulla näyttäytyi pikemminkin puheena kuin tekoina, jotka nekin pohjautuivat enemmän filantrooppisiin tarkoituksiin (Carroll, 2008).

Yhteiskuntavastuunkeskustelun lähtölaukauksena tutkimuskirjallisuudessa voidaan pitää Howard R. Bowenin kirjaa "Social responsibilities of the businessman" vuodelta 1953, jossa tämä kuvaa yritysten johtajien olevan yhteiskunnan palvelijoita, jotka ovat vastuussa yhteiskunnalle laajemminkin kuin tuottamalla tavaroita, palveluita tai taloudellista voittoa. Bowen korostaa yritysten johtajien olevan niin merkittäviä henkilöitä yhteiskunnassa, että heillä on vaikutusvaltaa meidän jokaisen elämään ja kohtaloon. Tämän seurauksena he ovat velvollisia ottamaan huomioon päätöksensä sosiaaliset seuraukset laajemminkin kuin vain yritysten sidosryhmien osalta.

Yritysten velvoitteet yhteiskuntavastuullisuuteen kohtasivat myös kritiikkiä. Yhteiskuntafilosofi ja taloustieteilijä Milton Friedman (1970) toteaa yrityksen ainoan tehtävän olevan voiton tuottaminen. Hänen mukaansa osakkeenomistajat ovat vapaita tekemään omilla rahoillaan mitä tahtovat, mutta näiden rahojen käyttäminen yrityksen nimissä sosiaaliin velvollisuuksiin on moraalisessa ristiriidassa yrityksen perimmäisen tarkoituksen, voiton tuottamisen osakkeenomistajille, kanssa. Toisaalta Friedmankaan (1970) ei vastusta yhteiskuntavastuullisuustoimia silloin, kun ne ovat yritykselle kannattavia ja rationaalisia.

Tunnetuimpia yrityksen yhteiskuntavastuullisuuden malleja on Carrollin (1991) yhteiskuntavastuun pyramidimalli, joka koostuu neljästä kerroksesta. Pyramidin pohjana on yrityksen taloudellinen vastuu. Friedmanin tavoin Carroll tunnustaa taloudellisen kannattavuuden olevan yrityksen primäärivelvoite. Seuraavana pyramidissa ovat yrityksen lainsäädännölliset vastuut. Yrityksen on toimittava yhteiskunnan asettamien pelisääntöjen mukaisesti. Pyramidin ylimmät tasot, eettiset ja filantrooppiset vastuut kuvastavat yrityksen yhteiskuntaan vastuullisuusvelvoitteita. Eettiset velvoitteet koskevat velvollisuutta toimia oikein ja täyttää laissa säätämättömiä vastuita yhteiskuntaa kohtaan. Filantrooppiset vastuut taas ovat vapaaehtoisia ja harkinnanvaraisia yhteisön jäsenten elämänlaatua parantavia toimia, kuten koulutusta. (Carroll, 1991).

Myös Dahlsrud (2008) on pyrkinyt tunnistamaan yhteiskuntavastuullisuudelle annettuja merkityksiä. Tutkimuksessaan hän löysi 37 erilaista määritelmää, joista käytetyimmissä korostuivat vapaaehtoisuus sekä ympäristölliset, sosiaaliset ja taloudelliset näkökulmat.

Kuuluisa yrityksen yhteiskuntavastuullisuuden teoreettinen malli on Elkingtonin (1998) triple bottom line -malli (suomeksi "kolmoistilin päätös"), jonka mukaisesti yrityksen yhteiskuntavastuu jakautuu taloudelliseen vastuuseen sekä ympäristö- ja sosiaaliseen vastuuseen (People, Planet, Profit). Myös Elkingtonin malli edellyttää yritysten muun kuin taloudellisen suoriutumisen huomiointia kuitenkin niin, että taloudellinen kannattavuus on kaiken pohjana.

Kuten edellä on huomattu, yhteiskuntavastuun määritelmästä ei ole yksimielisyyttä ja sitä voidaan pikemminkin pitää yritysten vastuullisuustoimien

yläkäsittelenä kuin mitattavissa olevina ilmiönä tai toimintana. On myös syytä huomata, että yhteiskuntavastuullisuus tarkoittaa eri yrityksissä eri asioita. Pörssiyrityksen sidosryhmäpiiri on laajempi kuin yrittäjällä. Samoin kaikille yritysjohtajille ei aina edes ole selvää, mitä kaikkea vastuullisuudella edes tarkoitetaan (Berns ym., 2009). Samoin ennen yhteiskuntavastuun määrittelemistä olisi syytä määritellä vastuu, joka on hyvin riippuvainen yrityksen luonteesta ja toiminnasta. Yrityksen yhteiskuntavastuullisuus on siis hyvin epätarkka ja kontekstisidonnainen termi. Tämä tutkimus painottuu yrityksen yhteiskuntavastuullisuuden osalta ympäristövastuullisuuden alueelle.

Ympäristövastuun osa-alue nousi kuitenkin yhteiskuntavastuullisuustutkimuksessa sosiaalisten vastuiden rinnalle kuitenkin verraten myöhään, 1980-luvulla. Tätä ennen yrityksen yhteiskuntavastuu tutkimuskirjallisuudessa keskittyi pikemminkin yritysten sosiaalisiin vastuisiin. Kuitenkin 1980- ja 1990-luvulla ympäristövastuu sai jalansijaa tutkimuskirjallisuudessa jopa sosiaalisten vastuiden kustannuksella. (Bebbington ym., 2021). On kuitenkin huomattava, että vaikka yhteiskuntavastuukeskustelussa usein pyritään erilaisiin käsitelmäärittelyihin ja yhteiskuntavastuun osien luokitteluun, on muistettava, että tänäkään päivänä esimerkiksi kahtiajako sosiaalisen ja ympäristöllisen vastuun välillä ei suinkaan ole täysin kestävä. Kuten Bebbington ym. (2021) kriittisesti huomauttavat, ympäristöön liittyvät seikat ovat aina sosiaalisia, ja päinvastoin. Erityisesti käsitellessä yritysten ilmastovastuullisuutta, on mahdotonta erottaa sosiaalisia näkökulmia ilmastonäkökohdista. Nykypäivänä puhutaankin usein sosiaalisia- ja ympäristövastuita erottamatta yhteiskunnallisesta laskentatoimesta (sustainability accounting), jonka tarkoituksena on yhdistää sosiaalinen ja ympäristövastuu (Schaltegger & Burritt, 2006).

Mäkelän & Laineen (2019) mukaan globaalien ympäristöhaasteiden laajentuminen onkin tuonut yhteiskuntavastuun osaksi organisaatioiden jokapäiväistä toimintaa, joka on väistämättä näkynyt myös laskentatoimen kehityksessä. Seuraavana käsiteltävä ympäristölaskentatoimi onkin syntynyt juuri täyttämään yritysten ympäristövastuullisen toiminnan mittaamisen ja raportoinnin tarvetta. Ympäristölaskentatoimen voi perinteisen laskentatoimen tavoin jakaa yrityksen sisäiseen ympäristölaskentatoimeen ja ulkoiseen laskentatoimeen, josta tutkimuskirjallisuudessa käytetään usein termiä ympäristöraportointi.

2.2 Ympäristölaskentatoimi

Ympäristölaskentatoimen kehityksen lähtölaukauksena voidaan pitää 1990-luvun alkupuolta. Tähän asti yritysten yhteiskuntavastuullisia toimia voidaan edellä kuvatun mukaisesti pitää lähinnä sosiaaliseen vastuuseen liittyvinä. Mathews (1997) kuvaa aikakautta 1990-luvun alkupuolta aikakautena, jolloin ympäristöasiat syrjäyttivät ja ”totaalisesti dominoivat” sosiaalisia seikkoja johtajien ja kirjanpitäjien mielissä. Tämän kehityksen alkupisteenä sekä Mathews (1997), että Unerman (2021) pitävät erityisesti Rob Graytä ja hänen kirjaansa *The Greening of Accountancy: the Profession after Pearce* (1990). Kirjassaan Gray mm.

kyseenalaistaa sen, antavatko yrityksen tilinpäätösasiakirjat oikeat ja riittävät tiedot ("true and fair view") yrityksestä, jos sen vaikutuksia luonnonympäristöön ei oteta huomioon. Gleeson-White (2020) on kuvaillut kirjassaan vakuuttavia esimerkkejä näiden niin kutsuttujen ympäristökustannusten arvostamisesta. Gleeson-White kertoo mm. kansainvälisen ruokateollisuuden ympäristökustannusten olevan suurempia kuin koko teollisuudenalan tuotot – jos nämä kustannukset siis otettaisiin huomioon. Samoin urheiluvälinejätti Puman nettotuloksesta katoaisi lähes kolme neljäsosaa, jos ympäristökustannukset huomioitaisiin (Gleeson-White, 2020). Samoin Gray & Bebbington (2001) toteavat nykyisten laskentatoimen perusoletusten johtavan väistämättä ympäristökriisiin. Relevantti ympäristölaskentatoimen tutkimuskirjallisuus on siis tuotettu viimeisen vain noin 30 vuoden aikana, mutta vasta 2010-luvulla ympäristölaskentatoimi on vakiinnuttanut asemansa laskentatoimen osa-alueena (Mäkelä & Laine, 2019).

2.2.1 Ympäristölaskentatoimen tehtävät

Gray & Bebbington (2001) kuvailevat ympäristölaskentatoimen melko uutena, mutta keskeisenä osana yrityksen laskentajärjestelmää vastaamaan aikamme ympäristöhaasteisiin. He myöntävät, että ympäristölaskentatoimen määritelmät vaihtelevat, mutta korostavat ympäristölaskentatoimen olevan tulevaisuuden laskentajärjestelmien keskiössä. Gray & Bebbington (2001) esittävät ympäristölaskentatoimen koostuvan seuraavista tekijöistä:

- Perinteisen laskentatoimen kielteisten ympäristövaikutusten tunnistaminen ja pyrkimys lieventää näitä vaikutuksia
- Tunnistamalla erikseen ympäristöön liittyvät kustannukset ja tuotot
- Pyrkimys aktiivisesti kohentaa perinteisen laskentatoimen tuottamia negatiivisia ympäristövaikutuksia
- Uusien raha- ja ei-rahamääräisten laskenta, hallinto- ja tietojärjestelmien kehittäminen johdon tueksi matkalla kohti ympäristöystävällisempää tulevaisuutta
- Uusien suorituskyvyn mittaamisen, raportoinnin ja arvioinnin muotojen kehittäminen sekä sisäisiin että ulkoisiin tarkoituksiin
- Tavanomaisen ja ympäristölaskentatoimen välisten konfliktien tunnistaminen
- Kokeilemalla tapoja, joilla ympäristölaskenta voidaan inkorporoida yrityskulttuuriin

Vastaavaan määritelmään viitataan Bebbingtonin ym. (2021) kirjassa, joka siteeraa YK:n strategiselle ympäristölaskennalle antamaa määritelmää. Tämän mukaisesti ympäristölaskentatoimi on yrityksen materiaalivirtojen ja ympäristöllisten kustannusten tunnistamista, keräämistä, arviointia, analysointia ja raportointia. Ympäristölaskentatoimea voidaan pitääkin siis ympäristövaikutuksiin erikoistuneena tiedontuottamisjärjestelmänä, joka kerää niin raha- kuin ei-

rahamääräistäkin informaatiota erityisesti johdon ja strategisten päätöksentekijöiden tueksi. Ympäristölaskentatoimen keskeisenä tehtävänä erottaa, tunnistaa, mitata ja analysoida ympäristönäkökohdat yrityksen toiminnoissa. Nämä ympäristövaikutukset voivat olla joko yrityksestä itsestään tai luonnonympäristöstä peräisin olevia. Ympäristövaikutuksia voidaan mitata joko rahamääräisenä perinteisen laskentatoimen tapaan tai fyysisinä määreinä luonnontieteellisin periaattein (Burritt ym., 2002). Toisaalta ympäristö- tai ilmastovaikutusten rahamääräistämistä on kritisoitu problemaattisuudesta liittyen tarkasteluun valittuun ajanjaksoon tai kokonaisvaikutusten arvioinnin epävarmuuteen (Antheume & Bebbington, 2021; Mäkelä & Laine, 2019).

Edelleen Burritt ym. (2002) jaottelevat ympäristölaskentatoimen tuottaman tiedon fyysisen ja rahamääräisen informaation sekä pitkän aikavälin, että lyhyen aikavälin tiedoksi. Yrityksen eri tasoilla on tarpeita eri aikavälille kohdistuvaan ympäristövaikutuksiin liittyvään tietoon. Tiivistettynä yrityksen johdossa korostuu, perinteisen laskentatoimen tapaan, yleispiirteisemmät sekä lyhyen että pitkän aikavälin tiedot niin taloudellisista kuin fyysisistä ympäristövaikutuksista kun organisaatiokaaviossa alaspäin liikuttaessa korostuu edellistä tarkemmat ja lyhyemmälle aikavälille kohdistuva informaatio. Burritt ym. (2002) toteavat, että ympäristölaskentatoimen käyttöönoton tärkein vaikutus on saada johto yhdistämään ympäristöasiat yrityksen taloudelliseen menestykseen, olivat nämä vaikutukset sitten positiivisia tai negatiivisia.

Ympäristölaskentatoimen alueella on myös kehitelty sovelluksia perinteistä laskentatoimen työkaluista. Eräs tällainen on Strategic Environmental Management Accounting (SEMA, strateginen ympäristölaskentatoimi), joka pohjautuu perinteiseen strategiseen talousjohtamiseen ympäristövastuut huomioon ottaen. Gibassier (2021) määrittelee strategisen ympäristölaskentatoimen seuraavasti:

- Ympäristöstrategian luominen ja kehittäminen
- Ympäristöön liittyvän päätöksenteon kehittäminen
- Ympäristöön liittyvien innovaatioiden edistäminen
- Strategiseen päätöksentekoon sisällytettävien tekijöiden ja aikataulujen laajentaminen
- Strategisten päätösten ja niihin liittyvien mittausprosessien tehokkuuden uudelleenarviointi
- Strategisen ympäristölaskennan ja eri sidosryhmien välisten suhteiden arviointi
- Johdon laskennan roolin muutos – kohti ympäristöstrategista kumppanuutta
- Vallalla olevien oletusten haastaminen liittyen kustannusobjekteihin
- Uusien ympäristölaskentatoimen työkalujen jalkauttaminen – esimerkiksi benchmarking, rakenteellisten kustannusten hallinta, tuotteiden ympäristöjalanjäljen laskenta, elinkaarihinnottelu ympäristön kannalta sekä ympäristöpääomaan liittyvät laskentakeinot

Gibassierin (2021) mukaan strateginen ympäristölaskentatoimi on kehittynyt viimeisen viidentoista vuoden aikana perinteisen strategisen laskentatoimen ympärille. Strateginen ympäristölaskentatoimi kuitenkin sisältää kolme erityispiirrettä verrattuna perinteiseen strategiseen laskentatoimeen. Nämä ominaisuudet ovat taloudellisten ja ei-taloudellisten laskentajärjestelmien integrointi, sidosryhmien rooli ja epävirallisten kontrollien merkitys strategisen ympäristölaskentatoimen edistämiseksi. Ympäristölaskentajärjestelmien nivoutuminen perinteisiin laskentamalleihin vaatii organisaatiolta järjestelmäsunnittelua sekä ympäristöaiheisen analyysin ja keskustelun fasilitointia. Sidoryhmien tarpeet ja vaatimukset ovat usein melko vaikeasti sovittavissa yhteen strategisen ympäristölaskentatoimen osalta. Perinteisen strategisen laskentatoimen keskiössä ovat olleet osakkeenomistajat ja yrityksen heille tuottama arvo. Olenaisena keinona osakkeenomistajien ja muiden sidoryhmien, kuten lainsäätäjän tai asiakkaan sopeuttamiseksi ympäristölaskentajärjestelmiin ovat yhteiset suoritusmittarit, osallistaminen ja dialogi. Epävirallisilla kontroleilla tarkoitetaan niitä epävirallisia normeja, jotka ohjaavat organisaation jäsenten käyttäytymistä virallisten normien lisäksi. Näiden epäformaalien normien tulisi tukea kehitystä kohti ympäristöystävällisempää tulevaisuutta, perinteisen liiketaloudellisen menestyksen lisäksi. (Gibassier, 2021).

Ympäristölaskentatoimea voidaan siis pitää tiedon tuottamis- ja analysointijärjestelmänä, jonka tehtävänä on liittää yrityksen ympäristövaikutukset traditionaalisen rahamääräisen laskentatoimen järjestelmiin. Näiden ympäristö- ja rahamääräisten suureiden integrointi antaa yritysjohdolle tietoa organisaation sidoryhmiin ja ympäröivään yhteiskuntaan kohdistuvista ympäristövaikutuksista ja auttaa valitsemaan toimintatapoja kohti kestävämpää kehitystä. Ajatus organisaatioiden ympäristövastuusta liittyy siihen myös laskentatoimeen vaikuttaneeseen vastuullisuuden megatrendiin, jonka mukaan yrityksen vastuut laajenevat perinteisten liiketaloudellisten ja osakkeenomistajien hyötyä maksimoivien vastuiden lisäksi koko yhteiskuntaa koskettavaksi yhteiskunta vastuuksi kestävä kehityksen hengessä.

Siinä missä ympäristölaskentatoimi keskittyy organisaation sisäisiin toimintoihin ja luomaan malleja ympäristövaikutusten huomioon ottamiseksi yrityksen omassa toiminnassa, keskittyy ympäristöraportointi näiden saavutusten ja suoritusten viestimiseen organisaation ulkopuolelle. Mäkelän & Laineen (2019) mukaan ympäristökysymyksiä tarkastelevan laskentatoimen haaran näkyvin osa on juuri ympäristöraportointi. Schalteggerin & Burritin (2010) mukaan juuri ympäristölaskentatoimi luo pohjan onnistuneelle ympäristöraportoinnille. Seuraavaksi käsitelläänkin organisaatioiden ympäristöraportointia ja siihen liittyvää sekä lakisääteistä että vapaaehtoista sääntelyä. Ympäristöraportoinnista puhutaan myös ulkoisena ympäristölaskentatoimena.

2.3 Ympäristöraportointi

Ympäristöraportointi on yrityksen keino viestiä sidosryhmilleen, myös ympäröivälle yhteiskunnalle omasta ympäristövastuullisuudestaan. Ympäristöraportointiin liittyvä tutkimuskirjallisuus myötäilee ympäristölaskentatoimen tutkimuksen kehitystä. Relevantti ja ajantasainen tutkimus onkin kehittynyt noin viimeisen 30 vuoden aikana. O'Dwyerin (2021) mukaan ympäristöraportoinnin tutkimukset usein hyödyntävätkin diskurssiteoriaa selvittääkseen, kuinka yritykset asemoivat itsensä suhteessa kestäväan kehitykseen. Gray (2010) toteaa että yritys voi olla kestävä monella kuviteltavissa olevalla tavalla – kestävyys ei ole vain jokin tietty tila, jonka organisaatio saavuttaa. Grayn (2010) mukaan juuri kirjanpidon, laajimmassa merkityksessään, tuottamien raporttien tutkiminen ja omaksuminen on keino analysoida organisaation vastuullisuuteen liittyviä narratiiveja. Toisaalta yritysten ympäristöraportointi ei ole ainoastaan vapaamuotoista viestintää, vaan myös lainsäädännöllä sekä yritysten itsensä käyttöön ottamalla vapaaehtoisilla sääntelymekanismeilla kontrolloitua. Tässä osiossa käydään läpi, miksi yritykset raportoivat ympäristövastuullisuudestaan, miten nämä yrityksen sen tekevät ja kuinka ympäristöraportointia nykyään säädelään.

2.3.1 Ympäristöraportoinnin teoriat

Rob Gray (1995) ehdotti kolmea ydinteoriaa ympäristöraportoinnin toteuttamiseksi. Nämä teoriat olivat päätösten hyödyntämisteoria, taloudellinen teoria, sekä sosiaalinen ja poliittinen teoria. Sosiaalinen ja poliittinen teoria sisältää kolme alateoriaa, jotka ovat sidosryhmäteoria, legitimitaatioteoria ja poliittis-taloudellinen teoria. (O'Dwyer, 2021). Nämä teoriat eivät ole ainoastaan organisaatioiden ympäristöraportointia selittäviä, vaan ne ovat yleispäteviä teorioita selittämään organisaatioiden valintoja toimintaympäristössään. Nämä teoriat ovat kuitenkin saaneet jalansijaa laajasti myös ympäristöraportoinnin selittäjänä.

Sidosryhmäteoria pohjaa Freemanin (1984) ajatuksiin yrityksestä eräänlaisena sidosryhmien verkostona. Sidosryhmät on taloustieteessä käsitetty tahoiksi, joiden kanssa yritys on vuorovaikutuksessa tai joiden toimintaan yrityksen oma toiminta vaikuttaa. Sidosryhmät voivat olla sekä yrityksen sisäisiä sidosryhmiä, kuten työntekijät tai ulkopuolisia, kuten yhteiskunta ja ympäristö. Perinteisesti sidosryhmäteoria on lähtenyt ajatuksesta, joissa tärkeimpiä sidosryhmiä ovat yrityksen taloudelliset sidosryhmät, kuten tavarantoimittajat tai asiakkaat, omistajat tai johto. Tämä juontaa vanhastaan ajatuksesta, jonka mukaan yrityksen tärkein ja ainoa tehtävä on tuottaa voittoa osakkeenomistajilleen (ks. Friedman edellä). Erityisesti ympäristökysymysten myötä yritysten sidosryhmät on alettu hahmottamaan entistä laajemmin ja monitahoisemmin. Grayn ym. (1996) mukaan organisaation sidosryhmiä voivat olla myös tulevat sukupolvet. Näin ollen yrityksen sidosryhmien joukko voi periaatteessa laajentua koskettamaan koko yhteiskuntaa ja jopa sen tulevia jäseniä. Ympäristöraportoinnin sidosryhmäteoria hahmottaakin yrityksen toiminnastaan sidosryhmi-

leen vastuussa olevana tahona. Tämän seurauksena yritysten ympäristöraportoinnista voidaan päätellä kuinka tärkeänä sidosryhmänä yritys esimerkiksi luonnonympäristöä tai ympäröivää yhteiskuntaa pitää. Päinvastoin ympäristöraportoinnin keinoin organisaatio voi välittää sidosryhmilleen tietoa, kuinka ympäristövastuu on yrityksen toiminnassa huomioitu ja näin kantaa sidosryhmiin kohdistuvan vastuunsa. (Gray ym., 1996).

Legitimitaatioteorian mukaan yrityksen toimintaedellytyksenä on se, että ympäröivä yhteiskunta ikään kuin jakaa saman arvopohjan organisaation kanssa, siis katsoo yrityksen toimintatapojen olevan legitimejä yhteiskunnan vallitsevien normien kanssa (Gray ym., 1996). Gray (1995) käyttää legitimizeettikuilun käsitettä, joka tarkoittaa yrityksen toiminnan ja yhteiskunnan sosiaalisten arvojen välistä ristiriitaa. Ympäristöraportoinnin avulla yritys vastaa julkisiin paineisiin (Niskala & Pretes, 2010). Lindblomin (ks. Gray, 1995) mukaan organisaatiolla on ympäristöraportoinnin suhteen neljä tapaa kuroa kiinni tätä legitimizeettikuilua, siis oman toiminnan ja yhteiskunnassa vallitsevien arvojen eroa. Ensinnäkin yritys voi ympäristöraportoinnissaan aidosti informoida suorittamistaan toimenpiteistään ja toiminnastaan ympäristövaikutusten suhteen ja näin pyrkiä pienentämään legitimizeettikuilua. Toinen vaihtoehto raportoinnissa on pyrkiä muuttamaan yleisön suhtautumista itseensä, kuitenkin omaa toimintaansa muuttamatta. Näin organisaation kannattaa toimia etenkin silloin, kun sen käsityksen mukaan legitimizeettikuilu johtuu yleisön väärinkäsityksistä, ei organisaation itsensä toiminnasta. Kolmas tapa käyttää ympäristöraportointia ympäröivän yhteiskunnan hyväksynnän saavuttamiseen on manipulaatio. Yritys voi pyrkiä korostamaan saavutuksiaan jollakin toisella luonnonympäristöön liittyvällä alalla, mutta jättää raportoimatta epäonnistumiset toisella alalla. Näin voidaan kuroa legitimizeettikuilua kiinni manipuloimalla omaa ympäristöraportointia. Viimeinen keino ympäristöraportoinnin osalta on pyrkiä muuttamaan koko yleisön käsitystä siitä, mikä on hyväksyttävää toimintaa. Yksittäisen yrityksen osalta tämä voi kuitenkin olla haastava tehtävä ja kääntyä myös itseään vastaan. (Gray ym., 1995). Tregidga ym. (2012) huomauttavat, että legitimitaatioteorian merkittävästä selitysvoimasta huolimatta, kielenkäytön legitimitointipotentiaalia ei ole vielä tutkittu riittävästi. Tämä tutkimus pyrkii vastamaan juuri tähän huoleen.

Poliittis-taloudellinen teoria perustuu ajatukseen valtasuhteiden, politiikan ja taloudellisen menestyksen liitännäisyyksistä. Keskeistä on tutkia sitä, kenellä on valtaa organisaatioissa ja yhteiskunnassa. Teorian mukaan ympäristöraportointi on keino edistää myös yrityksen taloudellista menestystä. Ympäristöraportoinnin kehitys taas ottaa vaikutteita poliittisista päätöksistä ja toisaalta yritys voi itse pyrkiä vaikuttamaan poliittisiin päätöksiin. Edellä kuvatun vuorovaikutuksen seurauksena syntyy se sosiaalinen todellisuus, jossa kaikki yritykset joutuvat toimimaan ja jota yritykset ympäristöraportoinnillaan pyrkivät muokkaamaan. Ympäristöraportointi on siis keino ajaa taloudellista etua, mutta poliittis-taloudellinen teoria sinänsä tunnustaakin taloudellisen osaluonnon olevan vain yksi organisaation menestyksen edellytys, joka tarvitsee tukeen sosiaalisten ja poliittisten vastuiden tunnustamisen. (Gray ym., 1995).

Gray (2010) on sittemmin huomauttanutkin, että nykyään pidetään yrityksen menestyksen itsestään selvänä edellytyksenä sen kokonaisvaltaista vastuullisuutta. Tämä luo paradoksaalisen tilanteen, jonka mukaan jokainen toimiva ja menestyvä yritys olisi jo nyt vastuullinen.

Vaikka edellä kuvatut teorit ovat jo vanhempaa taloustieteellistä ainesta, ovat ne edelleenkin legitiimejä ja tulevat viitatuksi laajasti tutkimuskirjallisuudessa. Viime vuosina ympäristöraportointia koskevien teorioiden kehittyminen on koskenut etenkin sidosryhmäteorian laajentumista. O'Dwyer (2021) mainitsee erilaisten sosiaalisten liikkeiden inspiroineen sidosryhmäteorian tutkijoita ja mainitsee kansalaisjärjestöt ja aktivistit. Toisaalta voidaan puhua myös sidosryhmäteorian päivittymisestä, jossa ympäristöraportointi nähdään pikemminkin vuoropuheluna kuin yksisuuntaisena sidosryhmien tarpeiden täyttämisenä. Seuraavaksi kuvaillaankin tämän päivän ilmastöraportointia käytännössä sekä siihen kohdistuvaa sääntelyä.

2.3.2 Ympäristöraportointi käytännössä

Ympäristöraportoinnin käytännöt ovat hyvin monimuotoisia. Tämä johtuu siitä, että ympäristöraportointi on suureksi osin vapaaehtoista toimintaa. Näin ollen ympäristölaskentatoimeen pohjautuvat ympäristöraportoinnin käytännöt eroavat perinteiseen laskentatoimeen pohjautuvasta taloudellisen tiedon raportoinnista, joka on tarkasti säänneltyä. Tästä huolimatta ympäristöraportointiinkin on kehittynyt taloudellisen tiedon raportointiinkin verrattavissa olevia vapaaehtoisia sääntelyjärjestelmiä.

Ympäristöraportoinnin alkuaikoina yrityksille oli tyypillistä raportoida ympäristöasioistaan erillisellä ympäristöraportilla. Samoin tyypillistä oli raportoida ympäristöasioista harvemmin kuin taloudellisista tiedoista, esimerkiksi julkaista ympäristöraportti kahden vuoden välein. Edelleen ensimmäiset ympäristöraportit olivat usein paperisia, kun nykyään raportit ovat näkyvillä yritysten internet-sivuilla. Nykyään ympäristöraportoinnin trendi on kohti integroitua raportointia, siis raportointia, joka yhdistää taloudellisen ja ei-taloudellisen yhteen raporttiin, esimerkiksi toimintakertomukseen. (Tregidga & Laine, 2021). Myös Suomen lainsäädäntö sallii kummankin raportointityylin käyttämisen, itsenäisen tai integroidun. Tämän tutkimuksen yhtiöissä esiintyy molempia tyyplejä.

Tregidga & Laine (2021) huomauttavat hyvään ympäristöraportointiin kaikessa monimuotoisuudessaan liittyvän kolme avaintekijää: rajallisuus, olennaisuus ja tilivelvollisuus. Rajallisuus tarkoittaa tuotantoketjun ympäristövaikutusten sisällyttämistä yrityksen raportointiin. Yrityksen tulee tiedostaa oman toimintansa sekä koko tuotantoketjun ympäristövaikutukset, koska monesti suurimmat ympäristövaikutukset saattavat syntyä joko tuotantoketjun alkuvaiheessa alkutuottajalla, tai vasta -ketjun loppupäässä loppukäyttäjällä. Näin ollen yrityksen tulee ymmärtää koko tuotantoketjunsä ympäristövaikutukset ja raportoida myös muiden kuin omien ydintoimintojensa ympäristövaikutuksia. Olennaisuus ympäristöraportoinnissa taas liittyy läheisesti raportoinnin rajoihin. Olennaisuus merkitsee yrityksen kykyä tunnistaa tuotantoketjunsä ja toi-

mintojensa olennaisimmat ympäristövaikutukset sekä niiden merkitys eri sidosryhmille. Kolmas ympäristöraportoinnin merkityksellinen tekijä on tilivelvollisuus. Tällä tarkoitetaan yritystä tai organisaatioita koskevia lainsäädännön ulkopuolisia vastuita, joista yrityksen katsotaan olevan tilivelvollinen yhteiskunnalle. Ympäristöraportointi siis täyttää moraalisen velvollisuuden yhteiskuntaa kohden. Tilivelvollisuutta ympäristöraportoinnissa voi pitää myös Grayn (ks. Edellä) sidosryhmä- ja legitimitaatioteorian konkretisointina; yritys legitimoii olemassaolonsa ympäristöraportoinnin avulla.

Edelleen Tregidga & Laine (2021) tunnustavat, että laadukkaan ympäristöraportoinnin olemus voi vaihdella voimakkaasti johtuen mm. yritysten monimuotoisuudesta, raportoinnin suuresta vapaaehtoisuusperusteisuudesta ja sidosryhmien erilaisuudesta johtuen. Tutkijakaksikko on kuitenkin pyrkinyt hahmottelemaan korkealuokkaisen ympäristöraportoinnin ominaispiirteitä seuraavan taulukon mukaisesti.

Taulukko 1. Korkealaatuinen ympäristöraportointi (Tregida & Laine, 2021).

Konsepti	Kuvaus	Huomioitavaa
Yksityiskohtaisuus	Raportissa olevien tietojen tulee olla riittävän tarkkoja ja yksityiskohtaisia organisaation suorituskyvyn arvioimiseksi	Organisaatiot saattavat esittää kannaltaan negatiivisen tiedon epämääräisesti manipuloimalla graafeja ja taulukoita
Tasapaino	Raportin tulisi sisältää sekä positiivisia että negatiivisia tietoja kokonaiskuvan saamiseksi	Organisaatiot painottavat usein positiivisia tietoja.
Ymmärrettävyys	Raportin tiedot tulee esittää selkeästi, ymmärrettävästi ja helposti saatavissa olevassa muodossa	Tiedon käyttäjien kyvyt ja ominaisuudet ymmärtää raportointia vaihtelevat huomattavasti
Vertailtavuus	Tiedot tulisi koota, valita ja raportoida johdonmukaisesti ajan mittaan sekä suhteessa muihin organisaatioihin	Vapaaehtoiset sääntelyjärjestelmät voivat auttaa vakioimaan raportointia
Luotettavuus	Raportoitujen tietojen	Kiinnitettävä huomiota

	tulisi perustua luotettavaan prosesseihin, joita voidaan myös riippumattomasti arvioida	tiedonkeruuprosesseihin
Sidosryhmien huomiointi	Organisaation tulee tunnistaa ja sitouttaa sidosryhmät sekä keskustella kuinka se on onnistunut vastaamaan heidän odotuksiinsa	Sidosryhmien erilaiset odotukset
Ajantasaisuus	Raportit tulee julkaista säännöllisesti ja oikea-aikaisesti päätöksenteon mahdollistamiseksi.	Ajantasaisuus ei ole vain nopeutta, vaan myös säännöllisyyttä.

2.3.3 Ympäristöraportoinnin sääntely

Kuten edellä on käynyt ilmi, nojaa ympäristöraportointi edelleen pitkälti vapaaehtoisuuteen. Toisaalta täysin vaille säädännäistä pohjaa ei ympäristöraportoinnin sääntelykään ole jäänyt. Seuraavassa esitellään ympäristö- ja ilmastoraportointia koskevat lakisääteiset velvollisuudet Suomessa. Suomalaiseen ympäristöraportointikäytäntöön vaikuttaa vahvasti Euroopan unionin sääntely, kotoperäinen kirjanpitolaki- ja asetus sekä kirjanpitolautakunnan yleisohje ympäristöasioiden raportoinnista. Tässä esityksessä keskitytään pörssiyrityksiä koskevaan yleiseen raportointisääntelyyn. Erikoisaloja kuten kaivosteollisuutta koskevat edellä lueteltujen lakien lisäksi useat alakohtaiset erityislait, joita ei ole tarpeen huomioida tämän tutkielman viitekehyksessä. Samoin tässä tutkielmassa käydään läpi vain yritysten toimintakertomusten ja yritysraporttien ympäristö- ja ilmastoraportoinnin kannalta olennainen sääntely. Tilinpäätöstekninen sääntely esimerkiksi ympäristömenojen tai varausten arvostamisesta ei lukeudu tämän tutkielman kannalta mielekkäisiin sääntelykokonaisuuksiin.

Tärkein ympäristöraportointiin vaikuttava laki Suomessa on kirjanpitolaki, jonka vastuullisuusraportointia koskevat säännökset pohjautuvat Euroopan unionin direktiiviin muun kuin taloudellisen tiedon raportoinnista (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/95/EU). Direktiivi on implementoitu Suomessa vuoden 2016 lopulla, joka tarkoittaa, että käytännössä ensimmäiset direktiivin mukaiset tilinpäätökset valmistuivat keväällä 2018 koskien tilikautta 2017. Direktiivi velvoittaa tietyt kriteerit täyttävät yritykset, kuitenkin kaikki pörssiyritykset, raportoimaan yhteiskuntavastuustaan, mm. ympäristöasioista. Muun kuin taloudellisen tiedon raportoinnista annettu direktiivi on luonteeltaan hyvin joustava ja jättää paljon raportoivan yrityksen harkinnan varaan. Se jättää yrityksen valittavaksi, integroidaanko vastuullisuusraportointiin vai suoritattaako yritys velvollisuutensa erillisellä yritysraportilla. Direktiivi on konkretisoitu kirjanpitolain muutoksella. Lisäksi ympäristöön liittyviä sään-

nöksiä löytyy kirjanpitolautakunnan toimintakertomuksen laatimista koskevas- ta yleisohjeesta (2006).

Kirjanpitolain 3 luku sääntelee tilinpäätöksen sisältöä ja yleisiä tilinpää- tösperiaatteita. KPL:n 3:1 §:n mukaisesti pörssiyritysten on sisällytettävä tilin- päätökseensä toimintakertomus, jossa ympäristövaikutuksista on raportoitava, kun se on tarpeen arvioitaessa yrityksen toiminnan kehitystä, sekä merkittä- vimpiä riskejä ja epävarmuustekijöitä. Samoin KPL 3:2 §:ssä säädetään tilinpää- töksen antamasta oikeasta ja riittävästä kuvasta, joka KPL 3:2a §:n olennaisuus- periaate huomioon ottaen tarkoittaa, ettei yritys voi jättää raportoimatta tietoja, joiden voidaan kohtuudella odottaa vaikuttavan tiedon käyttäjien päätöksiin. KPL 3a luku säädettiin konkretisoimaan muun kuin taloudellisen tiedon rapor- tointia koskevaa direktiiviä. Luvun 1 – 6 § säättää yrityksen velvollisuudesta antaa selvitys muista kuin taloudellisista tiedoista. Selvityksessä on oltava tie- dot siitä, miten kirjanpitovelvollinen huolehtii ympäristöasioista. Tiedot on an- nettava siinä laajuudessa kuin se on tarpeen kirjanpitovelvollisen toiminnan vaikutusten ymmärtämiseksi. Lainsäädäntö on raportointitavan suhteen jous- tava ja sallii sekä toimintakertomukseen integroidun raportoinnin, että itsenäi- sen erillisraportoinnin, kuten yritysraportit.

Konkreettisimmin yritysten ympäristöraportointia ohjeistaa kirjanpitolau- takunnan antama yleisohje (2006) toimintakertomuksen laatimisesta, joka sisäl- tää oman kappaleen ympäristöraportoinnille. Kirjanpitolautakunta suosittelee ilmoittamaan toimintakertomuksessa seuraavat tiedot:

- kirjanpitovelvollisen toiminnan ympäristönäkökohtiin liittyvät toimintaperiaatteet ja ympäristöjärjestelmät;
- merkittävät ympäristönäkökohdat ja parannukset keskeisillä ympä- ristönsuojelun osa-alueilla;
- ympäristönsuojelutoiminnan taso suhteessa voimassa oleviin sekä tiedossa oleviin tuleviin ympäristönsuojeluvaatimuksiin;
- toiminnan luonteen ja koon kannalta merkittäviin ympäristönäkö- kohtiin liittyvät tiedot ympäristönsuojelun tasosta;
- toimintakertomuksessa esitettyjen ympäristötietojen suhde kirjan- pitovelvollisen muuhun ympäristöraportointiin.

Edelleen kirjanpitolautakunnankin ympäristöraportointia koskevat ohje- nuorat liikkuvat hyvin yleisellä tasolla. Samoin lautakunnan vuonna 2006 an- tama ohjeistus on edelleen ajantasainen. Tämä kertoo sen, että suomalainen hy- vä kirjanpitolata on jo ennen EU-direktiiviä täyttänyt sisältövaatimukset ja di- rektiivin suurimmaksi merkitykseksi on jäänyt sen asettama sitova velvollisuus raportoida ympäristöasioista. Toisaalta direktiivin ja kansallisen lainsäädännön yleisluontoisuus kuvaa hyvin sitä, kuinka toimivia seuraavana käsiteltävät va- paaehtoiset ympäristöraportointijärjestelmät ovat. Itse asiassa kirjanpitolauta- kuntakin suosittaa käyttämään ympäristötunnuslukujen määrittämisessä kan- sainvälisiä standardeja sekä ympäristöraportoinnin parhaita käytäntöjä.

2.3.4 Ympäristöraportoinnin vapaaehtoinen sääntely

Tässä osiossa esitellään laajasti hyödynnettyä ympäristöraportoinnin vapaaehtoinen sääntelyjärjestelmä, Global Reporting Initiative (GRI). Esiteltävä raportointijärjestelmä on kehitetty helpottamaan ja vakioimaan yhteiskuntavastuuraportointia laajemmin kuin vain ympäristöasioiden osalta. Tässä tutkielmassa keskitytään kuitenkin vain ympäristön ja ilmaston kannalta olennaisiin sääntelyosuuksiin.

Vuonna 1997 perustettu Global Reporting Initiative (GRI) on vaikutusvaltaisin ja laajimmalle levinnyt kestävä kehityksen raportoinnin järjestelmä, joka julkaisee standardeja ja raportointiohjeita edistääkseen kestävä kehityksen raportointia. (Tregidga & Laine, 2021). GRI koostuu yleisestä osasta, jossa kuvataan vaatimukset GRI-standardin mukaiselle yritysraportille, sekä yleisiä tietoja yrityksestä ja johtamisjärjestelmästä. (Kurittu, 2018). GRI tarjoaa myös edistyneimmän ja yksityiskohtaisimman ympäristöraportoinnin viitekehysten organisaatioille. Lisäksi on huomioitava, että GRI:n noudattaminen ei vaadi kaikkien standardien yksityiskohtaista noudattamista, vaan organisaation on pyrittävä tunnistamaan kannaltaan olennaisimmat ja pyrkimään täyttämään näiden ehdot. (Tregidga & Laine, 2021). GRI-standardit ovat päivitetty viimeksi vuonna 2021, mutta ympäristöä ja ilmastoa koskevien standardien GRI 301–GRI 308 viimeisimmät päivitykset ovat vuosilta 2016–2020. Standardit ovat ladattavissa ilmaiseksi GRI:n internetsivuilta (GRI, 2021). Seuraavassa esitellään GRI:n ympäristövastuustandardit GRI 300–308 GRI:n omaa aineistoa (GRI, 2021) sekä Greenhouse Gas Protocolin (2015) tuoreinta kasvihuonekaasuprotokollaa ja Kuritun (2018) teosta mukaillen.

GRI 301 -standardi (materials) ohjaa erityisesti raaka-aineintensiivisten yritysten materiaalien kulutuksen raportointia. Standardi jakautuu kolmeen eri tunnuslukuun, jotka mittaavat tuotteisiin ja niiden pakkauksiin käytettyjen materiaalien määriä, materiaalien kierrätysastetta eli sitä, kuinka suuri osuus materiaaleista on kierrätetty sekä kuinka suuri osa myydyistä tuotteista voidaan edelleen kierrättää.

GRI 302 -standardi käsittelee energiankulutusta (energy). Käytetyn energian määrä ja energian lähteet liittyvät suoraan myös päästöihin, joka taas on ilmastonmuutokseen vastaamiseksi olennainen osa-alue ympäristövastuun saralla. Standardi jakautuu viiteen eri tunnuslukuun, jotka käsittelevät organisaation omaa energiankulutusta, suurimpia organisaation ulkopuolisia energiankulutuspaikkoja, energiaintensiteettiä sekä yrityksen energiankulutuksen ja energiatehokkuuden kehitystä.

GRI 303 -standardi (water and effluents) säätelee vedenkulutuksesta sekä jätevesistä raportointia. Etenkin suomalaisilla yhtiöillä vedenkulutuksen osalta ympäristövastuu realisoituu tuotantoketjun oman yrityksen ulkopuolisissa osissa, koska Suomessa jätevesien käsittely sekä puhtaan veden saatavuus ovat kansainvälisessä vertailussa huippuluokkaa. Standardi jakautuu viiteen eri tunnuslukuun, joista kolme (vedenkulutus ja veden lähde, haitalliset vaikutuk-

set, veden kierrätys omassa toiminnassa) käsittelee vedenkulutusta ja kaksi (jäteveden määrä ja laatu, haitalliset vaikutukset) jätevesiä.

GRI 304 (biodiversity) osoittaa tapoja raportoida yritystoiminnan vaikutuksista luonnon monimuotoisuuteen. Standardi jakautuu neljään alakohtaan, jonka mukaan yritys voi raportoida omista toimistaan ja toimintansa luonnon-suojelualueilla tai monimuotoisuuden kannalta merkittävillä alueilla, kunnostamistaan tai suojelemistaan elinympäristöistä ja toimintojensa vaikutuksesta suojeltaviin lajeihin.

Ilmastonmuutoksen kannalta tärkein standardi lienee GRI 305 (emissions), joka määrittelee päästöjen raportointia. GRI:n mukainen päästölaskenta perustuu GHG-protokollaan (Greenhouse gas protocol), joka on maailman käytetyin päästölaskentastandardi. GRI 305 -standardi jakautuu seitsemään tunnusluukuun, jotka ovat seuraavat:

- omassa toiminnassa syntyvät suorat kasvihuonekaasupäästöt (ns. scope 1 -päästöt)
- omassa toiminnassa syntyvät epäsuorat päästöt (ns. scope 2 -päästöt, esimerkiksi sähkön ja lämmön käyttö)
- muut epäsuorat päästöt arvoketjussa (ns. scope 3 -päästöt)
- päästöt suhteessa valittuun muuttuun (esimerkiksi pinta-ala tai tuotetut tonnit)
- kasvihuonekaasupäästöjen vähentäminen, miten ja kuinka paljon
- otsonikatoa aiheuttavat päästöt
- muut merkittävät päästöt

GRI 305:n mukaisessa raportoinnissa on olennaista jakaa päästöt kolmeen luokkaan (scope 1-3) sekä kuvata laskentaperusteet näille päästöille. Samoin organisaation tulee kuvata vertailuluvut, siis edellisen vuoden tai vuosien lähtötilanne kehityksen havainnoimiseksi.

GRI 306 -standardi (effluents and waste) käsittelee jätteitä ja vuotoja. Jäte-raportoinnissa olennaista on kuvata toiminnassa syntyvien jätteiden määrää, laatua ja käsittelyä sekä vuotojen vaarallisuutta ja miten näiden syntymistä voidaan tulevaisuudessa ehkäistä. GRI 307 (environmental compliance) käsittelee ympäristösääntelyn rikkomisesta aiheutuneita rahamääräisiä ja ei-rahamääräisiä sanktioita. Jos yrityksen toiminnasta ei aiheudu sille itselleen sanktioita, riittää pelkän tämän faktan raportointi. GRI 308 (supplier environmental assessment) neuvoo raportoimaan uusista tavarantoimittajista prosenttimääräisesti ne, joille on suoritettu arviointi erilaisin ympäristökriteerein.

3 AINEISTO JA MENETELMÄT

Tämä tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen ja vertaileva sekä hyödyntää sisällönanalyysiin keskittyneitä tutkimusmetodeja. Tutkielman aineisto on kerätty yritysten julkisesti saatavilla olevista vastuullisuusraporteista ja toimintakertomuksista (ks. Liite).

Tässä pääluvussa esitellään tutkimusaineisto sekä tutkielman metodologia sekä näiden valintaan liittyvät perusteet. Ensimmäisessä alaluvussa perehdytään tässä tutkimuksessa käytettyihin tutkimusmetodeihin ja valintojen perusteluihin. Kappaleen jälkimmäisessä alaluvussa esitellään tutkimukseen valittu aineisto ja perustelut valinnoille.

3.1 Metodologia

Tässä tutkimuksessa hyödynnetään laadullisia tutkimusmenetelmiä. Hyvän laadullisen tutkimuksen tunnusmerkkejä ovat merkityksellisyys, ajankohtaisuus ja mielenkiintoisuus (Tracy, 2010). Ulkoisen laskentatoimen tuottamien aineistojen analysoinnissa voidaan hyödyntää useita metodeja, joista tämän tutkielman kontekstissa keskeisimmät liittyvät diskursiivisiin ja sisällönanalyttisiin tutkimusmenetelmiin. Laadullisessa tutkimuksessa analyysimenetelmän valintaan vaikuttavat niin tutkimusasetelma kuin asetetut kysymyksetkin. Diskursiivinen sisällönanalyysi tarjoaakin useita eri työkaluja ja joustavia vaihtoehtoja sen suhteen, millaiseen kielenkäyttöön tai teemoihin tutkimusta halutaan painottaa (Haapanen, 2018). Laadulliselle tutkimukselle on myös tyypillistä tutkimusmenetelmien tarkentuminen ja muotoutuminen vielä varsinaista tutkimusta tehdessä. Diskursiiviset analyysimenetelmät ovat luonteeltaan moninaisia ja tyhjentävää määritelmää näistä metodeista on mahdotonta luoda. Diskurssianalyttiset metodit ikään kuin pakenevat yhtä ja kaiken kattavaa määritelmää. (Pynnönen, 2013). Laadullisten tutkimusmenetelmien hyödyntäminen yritysten vastuullisuusraportoinnin analysoinnissa on Tregidgan ym. (2012) mukaan perusteltua kokonaisvaltaisemman ymmärryksen aikaansaamiseksi.

Kvantitatiivisia menetelmiä tässä tutkimuksessa hyödynnetään ainoastaan apututkimuskysymykseen vastaamiseksi. Myös nämä menetelmät esitellään lyhyesti jäljempänä.

3.1.1 Diskursiivinen sisällönanalyysi

Haapasen ym. (2018) mukaan kauppatieteissä usein hyödynnetylle diskursiiviselle sisällönanalyysille on tyypillistä merkitysten analyysi eli sisällön teemoittelu. Jokisen ym. (2016) mukaan diskurssianalyttiset tutkimusraportit sisältävät usein otteita aineistosta, joissa tapahtuvaa kielenkäyttöä tutkijat erittelevät. Tämänkaltainen lähestymistapa on valittu myös tämän tutkielman empiirisen osuuden johtavaksi tutkimusmenetelmäksi. Edelleen Haapanen ym. (2018) korostavat, että diskurssintutkimus-kattotermin alla tutkija voi tehdä valintoja sen suhteen, minkälaiseen kielenkäyttöön hänen mielenkiintonsa kohdistuu. Organisaatiotutkimuksessa diskursseja voidaan kuvata vakiintuneiksi puhekäytännöiksi, joiden avulla rakennetaan käsillä olevaa ilmiötä. Diskursiivisissa lähestymistavoissa huomio kohdistuu siihen, miten jostakin ilmiöstä puhutaan ja millaiseksi se kunkin ilmiön tuottaa. (Pynnönen, 2013).

Pietikäinen & Mäntynen (2009) kuvailevat diskurssianalyttista tutkimusmetodia hermeneuttiseksi matkaksi. Tutkijat käyttävät hermeneuttisen kehän käsitettä kuvaamaan tätä tiedonmuodostamisprosessia. Hermeneuttisella kehällä tarkoitetaan sitä, että tiedon muodostumisella ei ole selkeää alku- tai loppupistettä. Valitut käsitteet ja tutkimuskohteet täydentävät tutkimuskysymyksiä, kun taas uudet tutkimuskäsitteet saavat tutkijan kiinnittämään huomiota erilaisiin tutkimuskohteisiin. Edelleen Pietikäinen & Mäntynen (2009) kuvaavat diskurssianalyttistä tutkimusotetta spiraalimaiseksi prosessiksi vastakohtana lineaarisesti etenevälle tutkimusmetodille. Tutkija joutuu vuorottelemaan erilaisten vaiheiden välillä ja rakentamaan siltoja eri tasojen välille.

Pynnönen (2013) kuvaa diskurssianalyttistä tutkimusta kolmivaiheiseksi prosessiksi, joka alkaa tekstin tasolla liikkuvalla analyysillä. Ensimmäisessä vaiheessa tutkija hyödyntää empirististä ja havainnoivaa otetta. Tutkimuksen fokus on tekstissä, siis sanoissa, lauseissa sekä virkkeissä. Näin analyysin tuloksena syntyy tekstin perusrakennetta ja teemoja luokitteleva kokonaisuus, jonka avulla voidaan kuvata niitä tapoja, joilla ilmiöstä puhutaan. Voidaan sanoa, että tässä prosessin vaiheessa jo tunnustetaan erilaisia diskursseja sekä niiden tunnusmerkkejä. Diskurssianalyttisen tutkimusprosessin toisessa vaiheessa tutkijan mielenkiinto kohdistuu tekstin ja diskurssin laajempaan ymmärtämiseen tulkitsevalla tutkimusotteella. Tulkitseva analyysi tuottaa representaatioita, jotka kuvaavat sitä, millaiseksi tutkittu ilmiö tekstin ja diskurssin avulla kuvataan. Tässä tutkimusvaiheessa myös tutkijan omat valinnat vaikuttavat siihen, millainen tulkinta monista erilaisista tulkintavaihtoehdoista syntyy. Diskurssianalyysin viimeisessä vaiheessa tulkitsevan analyysin tuottamat representaatiot kyseenalaistetaan. Tämä tutkimusvaihe edellyttää tutkijalta kriittisyyttä edellisissä vaiheissa esiin nousseita dominoivia diskursseja kohtaan. Tässä vaiheessa nostetaan esille myös ns. vaikenuvia ääniä, vähemmän esillä olleita diskursseja.

Kolmivaiheisessa diskurssissa tutkimus etenee vaiheittain, jolloin edellisissä vaiheissa löydetty ja kuvatut diskurssit asetetaan kriittisen tarkastelun kohteeksi. (Pynnönen, 2013). Tutkimuksen tavoitteena onkin löytää tällaisia diskursseja sekä luokitella niitä sanavalintojen ja tekstistä löytyvien säännöllisyyksien mukaisesti.

Laadulliselle tutkimukselle tyypilliseen tapaan diskurssianalyttinen tutkimus ei tuota universaaleiksi faktoiksi luokiteltavia tuloksia. Käsillä olevaa tutkimusmenetelmää voidaan kuvata ikään kuin ikuisesti ”vajaaksi” tai ”keskeneräiseksi”. Riippumatta aineiston määrästä, kerää tutkija diskurssianalyttisessä tutkimuksessa tavallaan vain diskurssin johtolankoja, jonka kautta pyrkii kuvailemaan kielen käyttötapoja. (Pynnönen, 2013).

3.1.2 Kvantitatiiviset tutkimusmenetelmät

Tässä tutkielmassa kvantitatiiviset tutkimukset auttavat vastaamaan apututkimuskysymykseen selvittäessä ilmastonmuutoksen saamaa painoarvoa yritysten raportoinnissa. Määrällisellä tutkimusmenetelmällä selvittävän aineiston keräämiseksi käytetään jo aikaisemmista tutkimuksista tutuksi tullutta avainsanahakumenetelmää. Avainsanahauulla etsitään yritysten vastuullisuusraportoinnin dokumenteista sanoja, jotka viittaavat ilmastonmuutokseen ja sen vaikutuksiin yritystoiminnassa sekä yritysten suhtautumiseen ilmastonmuutoksen torjumiseen. Tutkimuksessa käytettävät avainsanat määritellään jäljempänä alaluvussa 3.3. Avainsanahaun tuottamat tuloksia analysoidaan Excel-taulukkolaskentaohjelmalla laskemalla summamuuttujat etsityille avainsanoille.

3.2 Aineisto

Tässä alaluvussa esitellään tutkielmaan valittu tutkimusaineisto ja perustelut poimitulle datakokonaisuudelle. Tutkimusaineistona on valikoitujen pörssiyritysten julkisesti saatavilla olevien tilinpäätösasiakirjojen kokonaisuus (Liite), joita analysoidaan edellä kuvatuin metodein.

3.2.1 Kohdeyritykset

Tutkielmaan on valittu yhteensä 19 Helsingin pörssin OMXH25-listalla sekä vuosien 2010 että 2020 alussa ollutta yritystä. OMXH25-lista on Helsingin pörssin osakeindeksi, joka koostuu 25:stä vaihdetuimmasta osakkeesta. Tutkimukseen valikoituneet 19 pörssiyritystä ovat sellaisia, joiden osake on kuulunut indeksiin sekä vuosien 2010 että 2020 alussa. Muita kuin tähän tutkimukseen valittuja kuvaillun kaltaisia pörssiyrityksiä ei ole, tutkimukseen on siis valittu kaikki kriteerit täyttävät pörssiyritykset. OMXH25-lista on perusteltua valita tutkimuksen pohja-aineistoksi, koska näin saadaan tietoa suomalaisten osakesijoittajien eniten vaihtamista osakkeista, jonka lisäksi indeksi kattaa melko hyvin yrityksiä eri toimialoilta. Jotta tutkimuksen avulla saadaan vertailukelpoista

tietoa suosionsa osakesijoittajien keskuudessa säilyttäneistä pörssiyrityksistä, on luonnollista valita tutkimuksen kohteeksi vain sellaisia yrityksiä, jotka ovat olleet indeksissä sekä vuosina 2010 että 2020.

Tutkimusaineisto sisältää kaikki yritysten ulkoisen laskentatoimen tuottamat vastuullisuusraportit ja toimintakertomukset (ks. Liite ja Taulukko 2). Yritysten raportointikäytännöissä on eroja sekä yritysten välillä, että saman yrityksen osalta vuosien 2010 ja 2020 välillä. Jokaiselta yritykseltä löytyy luonnollisesti lakisääteinen toimintakertomus molemmilta vuosilta, mutta tullessa vuoteen 2020 erilliset yritysraportit ovat yleistyneet huomattavasti. Alla olevassa taulukossa on havainnollistettu yritysten raportointikäytännön muutosta vuodesta 2010 vuoteen 2020. Taulukossa esitellään yrityksen tapa raportoida yritysraportistaan. Kahta tutkimusyritysvuotta lukuun ottamatta yrityksen tuottamiin raporteihin perehtymällä selvää, onko yrityksen pääasiallinen vastuullisuusraportointitapa toimintakertomus vai erillinen yritysraportti. Outokumpu (2010) sekä Fortum (2010) ovat laatineet kaksi erillistä raporttia, joiden perusteella pääasiallinen raportointitapa ei selviä. Raporteista on eliminoitu päällekkäisyydet vertailtavuuden parantamiseksi.

Taulukko 2. Yritysraportoinnin muoto kohdeyrityksissä.

Vuosi	Yritysraportoinnin muoto (toimintakertomukseen integroitu vai erillinen yritysraportti)			
	2010		2020	
Muoto	Integroitu	Erillinen	Integroitu	Erillinen
Yritys				
Cargotec	X		X	
Elisa	X			X
Fortum	X	X		X
Kemira	X		X	
Kesko		X		X
Kone		X		X
Konecranes	X			X
Metso	X			X
Neste	X		X	
Nokia	X			X
Nokian Renkaat	X			X
Nordea		X		X

Orion		X		X
Outokumpu	X	X		X
Sampo	X			X
Stora Enso		X		X
Telia	X			X
UPM	X		X	
Wärtsilä	X		X	

Taulukosta voidaan huomata, kuinka erillisten yritysraporttien määrä tutkimusyri-tysten keskuudessa on kasvattanut merkittävästi 2010-luvun aikana. Vuonna 2010 vain kahdeksan yritystä tuotti erillisen yritysraportin, kun lukema vuonna 2020 voimasuhteet olivat kääntyneet päinvastoin. Enää viisi yritystä luotti toimintakertomukseen integroituun yritysraportointiin. Sinänsä molemmat tavat ovat sallittuja vallitsevan lainsäädännön kannalta, mutta trendi näyttää olevan kohti erillistä yritysraportointia. On myös huomattava, että tässä tutkimuksessa käytetään yritysraportointikäsitettä yleisesti kaikista yhteiskuntavastuullisuuteen liittyvistä asiakirjoista. Käytännössä yritysten internetsivuilla löytyvillä raporteilla on monikielisiä nimiä. Tämän tutkimuksen kohteena ovat edellisen taulukon asiakirjat, kunkin yrityksen ja vuoden kohdalla se asiakirja, jonka kohdalla taulukossa on merkittynä "X" osoittamaan pääasiallista alustaa yritysraportoinnille.

3.3 Avainsanahaku

Tässä tutkimuksessa käytetään edellä mainittua avainsanahakua löytämään yritysten vastuullisuusraportoinnista ilmastonmuutokseen viittaavia sanoja ja lauseita. Avainsanahaun avulla pyritään löytämään näitä niin sanottuja "johtolankoja", joiden avulla on mahdollista tunnistaa ja analysoida ilmastodiskursseja edellä havainnollistetun diskurssianalyttisen tutkimusprosessin vaiheita seuraten.

Tutkimuksen tavoitteena on löytää yritysten vastuullisuusraportoinnista ilmastonmuutosdiskursseja sekä vertailla näiden muutosta 2010-luvulla. Näin ollen on luonnollista, että avainsanahaun kohteena olevat termit liittyvät ilmastonmuutokseen. Avainsanahaussa huomioidaan määritellyt termit eri sijainnoissaan. Ensimmäinen avainsanahaun termi on "ilmastonmuutos" ("climate change"). Näin tekstistä pyritään löytämään ne yhteydet, jossa puhutaan ilmas-

tonmuutoksesta ja sen vaikutuksesta tai huomioimisesta yritystoiminnassa. Näin voidaan myös varmistua siitä, että yritys puhuu juuri klimatologisesta ilmastosta eikä esimerkiksi tunneilmastosta tai muista asiayhteyksistä, joissa pelkkä termi "ilmasto" voi esiintyä. Toinen avainsanahaun kohdetermi on "kestävä kehitys" ("sustainability"). Englanninkielinen termi "sustainability" on valittu suoran käännöksen "sustainable development" sijaan sen vuoksi, että avainsanahaku "sustainable development" tuottaa lähinnä tuloksia, jossa viitataan YK:n kestävän kehityksen tavoitteisiin.

Kestävän kehityksen periaatteet on esitelty teoriaosuudessa, ja yritykset raportoivatkin nykyään laajasti myös kestävän kehityksen tavoitteiden mukaisista toimenpiteistään. Kestävää kehitystä voidaan myös pitää myös eräänlaisena kattoterminä ympäristö- ja ilmastovastuulle, joka on tämän tutkimuksen päätutkimuskohde. Tässä tutkimuksessa ei ole tarkoitus tutkia kestävän kehityksen diskursseja, mutta avainsanahaku auttaa havainnoimaan, kuinka sen painoarvo on muuttunut yritysten vastuullisuusraportoinnissa. Kestävän kehityksen teemojen ympäriltä on mahdollista löytää myös ilmastonmuutokseen viittaavia asiayhteyksiä ja diskursseja.

4 EMPIIRINEN OSUUS

Tässä pääluvussa esitellään tutkimuksen tulokset. Tavoitteena oli selvittää tutkimukseen valikoituneiden yritysten ulkoisen laskentatoimen raporteissa esiintyviä ilmastonmuutosdiskursseja, siis tutkia tapaa, jolla yritykset kertovat ilmastonmuutoksesta ja kuinka yritykset ilmiöön suhtautuvat. Lisäksi tässä tutkimuksessa on selvitetty ilmastonmuutoksen ja kestävä kehityksen painoarvon kehitystä valittujen yritysten raportoinnissa 2010-luvulla avainsanahakuun perustuvalla tutkimusmenetelmällä. Avainsanahaku on ollut myös merkittävässä roolissa diskurssien analysointityössä, helpottamassa ilmastonmuutokseen liittyvien asiayhteyksien löytämistä yritysten raportointiasiakirjoista. Lisäksi diskurssianalyysin suorittamiseksi on käytetty myös muita toissijaisia ja avustavia avainsanoja, kuten ”ilmasto” (”climate”), ilmastotoimiin viittaavien diskurssien löytämiseksi. Varsinainen avainsanahakuosuus sisältää kuitenkin vain apututkimuskysymykseen vastaamiseksi riittävät avainsanahakuosumat määritellyille termeille.

Diskursiivisen sisällönanalyysin keinoin on analysoitu laaja määrä yritysten toimintakertomuksia ja vastuullisuusraportteja, jonka perusteella havainnot on jaoteltu teemoittain erilaisiin diskurssiluokkiin. Diskurssianalyttinen osuus jakautuu kahteen eri osioon, jossa analysoidaan ensimmäisenä tutkimusaineistoa vuoden 2010 osalta. Tämän jälkeen esitellään vastaavan analyysin tulokset tutkimusvuodelta 2020.

Pääluvun aluksi esitellään avainsanahaun tuottamat tulokset. Avainsanahaku demonstroi, kuinka valikoitujen termien esiintyvyys tutkimusaineistossa on kehittynyt 2010-luvun aikana.

4.1 Avainsanahaku

Poikkeuksellisesti tässä tutkimuksessa esitellään aluksi tulokset apututkimuskysymykseen vastaamiseksi. Tämä on perusteltua, jotta voidaan ymmärtää myös jäljempänä selvitettäviä päätutkimuskysymyksen tuloksia. Apututkimuskysymyksenä tässä tutkimuksessa on *”Kuinka suuren painoarvon ilmastonmuutokseen liittyvät aiheet saavat yritysten raportoinnissa vuonna 2020 verrattuna vuoteen 2010?”*

Jäljempänä sijaitsevassa taulukossa on havainnollistettu tuloksia yritysten tilinpäätösasiakirjoille suoritettua avainsanahausta termeillä *”ilmastonmuutos”* (*”climate change”*) ja *kestävä kehitys* (*”sustainability”*). Aineistona avainsanahaulle toimii kaikkien tutkimusyriyten vuosina 2010 ja 2020 julkaisemat toimintakertomukset ja vastuullisuusraportit. Kuten edellä on mainittu, tässä tutkimuksessa yritysten julkaisemista raporteista käytetään selvyyden vuoksi ainoastaan termejä *”toimintakertomus”* ja *”vastuullisuusraportti”*. Tosiasiallisesti yritysten internetsivuilta löytyvillä raporteilla on moninaisia nimiä ja otsikoita, mutta yksinkertaistus on perusteltua lukukokemuksen parantamiseksi.

Taulukossa kuvataan avainsanahaun osumien määrää etsityille termeille. Taulukosta on luettavissa kunkin yrityksen raportoinnissaan käyttämien termien määrä kummallekin tutkimusvuodelle. Edelleen aineistoa käsitelleen kappaleen 3.2 mukaisesti kahden yrityksen tuottamista raporteista (Outokumpu 2010 sekä Fortum 2010) ei ole saatavissa selville, onko yrityksen pääasiallinen yritysvastuuraportointimekanismi toimintakertomukseen integroitu vastuullisuusraportti vai erillinen vastuullisuusraportti. Tämä on huomioitu avainsanahaussa, joka on suoritettu molemmille kyseisten yritysten asiakirjoille. Avainsanahaun tuloksista on eliminoitu päällekkäisyydet vertailtavuuden parantamiseksi. Tämä tarkoittaa esimerkiksi samojen lauseiden, tai tosiasiallisesti saman asiasisällön sisältävien lauseiden, huomioimista vain kerran avainsanahaussa.

Edelleen tämän avainsanahaun tuottamat tulokset eroavat internetselaimen hakutoiminnon antamista tuloksista sen vuoksi, että tutkimuksen diskursiivisen luonteen vuoksi tuloksiin on laskettu vain sellaiset yhteydet, joissa valittua käsitettä aidosti käytetään kirjoitetun kielen yhteydessä. Tällä tarkoitetaan sitä, että tutkimuksen tuloksissa *”osumaksi”* on laskettu vain käsitteet, jotka ilmenevät puheen, siis tekstin yhteydessä. Tutkimuksen osuimalukemat eivät sisällä käsitteitä, jotka on esitetty esimerkiksi otsikossa, sisällysluettelossa, taulukossa yksittäisenä sanana, sanastossa, järjestöjen nimissä tai vastuuhenkilön tittelin yhteydessä.

Taulukko 3. Avainsanahaun tulokset.

	Avainsanahaun tuottamien osumien määrä vuosittain käsitteillä "ilmastonmuutos" ja "kestävä kehitys"			
Vuosi	2010		2020	
Käsite	ilmastonmuutos	kestävä kehitys	ilmastonmuutos	kestävä kehitys
Yritys				
Cargotec	0	12	20	9
Elisa	0	2	21	3
Fortum	14	39	35	97
Kemira	1	13	4	42
Kesko	23	23	10	8
Kone	4	11	2	66
Konecranes	0	0	13	3
Metso	7	5	24	30
Neste	10	45	33	20
Nokia	0	2	23	75
Nokian Renkaat	1	0	13	4
Nordea	2	5	7	21
Orion	1	2	2	172
Outokumpu	2	6	7	37
Sampo	0	0	45	17
Stora Enso	6	111	34	94
Telia	0	0	8	56
UPM	4	10	69	58
Wärtsilä	20	6	20	83
Yhteensä	95	292	390	895

Kuten taulukosta käy ilmi, on suhteellinen muutos kymmenen vuoden aikana ilmastonmuutokseen liittyvässä kielenkäytöksessä yritysten vastuullisuusraportoinnissa ollut merkittävä. Termi "ilmastonmuutos" esiintyi vuonna 2020 yli kolme kertaa useammin tutkituissa raporteissa kuin vuonna 2010. Kun vuonna 2010 kuusi tutkimusyrittästä ei mainitse raportoinnissaan termiä "ilmastonmuutos", vuonna 2020 kaikkien yritysten raportoinnista termi löytyy.

Samoin on huomattavaa, että käsitteen ”kestävä kehitys” ilmaantuvuus on yli kaksinkertainen vuoden 2020 eduksi. Tämä on sinänsä luonnollinen seuraus yleisen ilmastotietoisuuden lisääntyneeseen voimakkaasti 2010-luvun aikana ja sen saavutettua lopullisesti myös yritysmaailman. Kuten mainittua, apitutkimuskysymykseen vastaaminen on perusteltua demonstroimaan sitä määrällistä muutosta, joka ilmasto- ja vastuullisuusraportoinnissa on vuosikymmenen aikana tapahtunut. Seuraavaksi pureudutaan siihen laadulliseen muutokseen, joka raportoinnissa on viime vuosikymmenen aikana kehittynyt.

Tämä pääluke etenee seuraavaksi ilmastonmuutosdiskurssien analysointiin ensin vuoden 2010 osalta ja jäljempänä vuoden 2020 osalta.

4.2 Ilmastonmuutosdiskurssit vuonna 2010

Tämä alaluku koostuu tutkimusvuoden 2010 diskurssianalyysin tuloksista. Seuraavassa esitellään valikoituneiden yritysten tilinpäätösraportoinnissa esiintyneet ilmastonmuutosdiskurssit. Tutkituista asiakirjoista 13 kappaletta on toimintakertomuksia ja kahdeksan kappaletta erillisiä yritysraportteja. On huomattava, että vielä vuonna 2010 käytetyt termit liittyivät useammin ympäristövastuuseen tai ympäristövaikutuksiin kuin ilmastonmuutokseen. Tästä syystä seuraavaksi esitellyissä diskursseissa puhutaan useasti myös yritysten ympäristötoimista, kun taas vuonna 2020 puhe siirtyy yhä useammin itse ilmastonmuutokseen.

4.2.1 Strateginen diskurssi

Monissa raporteissa yritysten ympäristövaikutusten hallinta nähtiin strategisena valintana. Useimmissa asiayhteyksissä ympäristövaikutukset myös yhdistetään kestäväan kehitykseen ja ilmastonmuutokseen.

Fortumilla ilmastonmuutoksen hillinnän strategisena painopisteenä näkyvät yrityksistä selkeimmin. Missiona on kestäväan kehityksen kolmijaon (ks. Triple bottom line, kappale 2.1) mukainen tulevaisuus. Missio pyritään saavuttamaan ilmastonmuutoksen hillintään keskittyvällä strategialla, jossa kestävä ympäristömyönteisyys on keskiössä.

”Ilmastonmuutoksen hillitseminen on tärkeä osa Fortumin strategiaa...Missiossa kiteytyy vastuu ympäristöstä, yhteiskunnasta ja taloudellisesta menestyksestä kestäväan kehityksen kolmijaon mukaisesti” (Fortum, kestäväan kehityksen raportti ja toimintakertomus 2010).

”Kestävät ratkaisut ovat keskeinen osa Fortumin strategiaa, ja Fortumin tutkimus- ja kehitystoiminta tekee ympäristömyönteisistä energiaratkaisuista mahdollisia.” (Fortum, toimintakertomus 2010).

Vaikka ilmastonmuutos sinänsä on ympäristövaikutusten hallinnassa taustalla, on tutkimuksen yrityksistä Fortum ainoa, joka suoraan nimeää pelkän

ilmastonmuutoksen hillinnän strategiseksi painopisteeksi. Seuraavat esimerkit osoittavat, kuinka yritykset puhuvat mieluummin joko kestävästä kehityksestä, vastuullisuudesta tai ympäristövaikutuksista.

”Vastuullisuus on osa Neste Oilin puhtaamman liikenteen strategiaa. Kehittämällä ja valmistamalla vähemmän ympäristöä kuormittavia polttoaineita Neste Oil vastaa liikenteen kasvavaan energian tarpeeseen ja tekee oman osansa ilmastonmuutoksen torjumiseksi.” (Neste, vuosikertomus 2010).

”Tiukka ympäristöpolitiikka ohjaa kaikkea yhtiön toimintaa.” (Sampo, toimintakertomus 2010).

”Maailmanlaajuinen huoli ympäristön tilasta ja kestävästä kehityksestä luo kysyntää myös ympäristötehokkaille ratkaisuillemme ja niitä tukeville elinkaari palveluille. Strategiset painopistealueemme tarjoavat meille siis erinomaisia kasvun mahdollisuuksia myös jatkossa...tarjoamme tuotteita ja palveluja, jotka pienentävät ympäristökuormitusta ja parantavat asiakkaidemme toiminnan laatua.” (Metso, toimintakertomus 2010, osiossa ”Strategiateema”).

”Kestävä kehitys on ollut – ja on vastakin – strategiamme ytimessä. Vuosien varrella Outokumpu on osoittanut toimialallaan johtajuutta ympäristöasioissa. Riippumattoman tutkimuksen mukaan voimme tällä hetkellä sanoa, että tuotteidemme hiilijalanjälki on Euroopan pienin.” (Outokumpu, toimintakertomus 2010).

”Wärtsilä on arvioinut kestävään kehitykseen liittyviä riskejä, mukaan lukien ilmastonmuutokseen liittyvät riskit, sekä strategisissa että operatiivisissa riskikartoituksissa. Niiden ei kuitenkaan todettu olevan merkittäviä.” (Wärtsilä, toimintakertomus 2010).

”Jatkamme työkalujen kehittämistä ympäristöriskien arvioimiseksi.” (Nordea, Yritysvastuuraportti 2010, osiossa ”Strategic goals”).

”Vastuullisuus ja välittäminen toiminnan seurauksista ja vaikutuksista ihmisiin, ympäristöön ja yhteiskuntaan ovat Orionille keskeisiä viisaan ja elinkelpoisen toiminnan parametrejä.” (Orion, vastuullisuusraportti 2010, osiossa ”Strategia ja vastuullisuuden johtaminen”).

Kuten lukija voi huomata, edelliset sitaatit ovat pääosin teollisuusalan yritysten toimintakertomuksista. Näyttääkin siltä, että vielä vuonna 2010 vain osalla tutkimuksen yrityksistä ilmastonmuutokseen vastaaminen tai ympäristövaikutusten hillintä korostui yleisölle omasta strategiasta raporttoitaessa. Mainittua ei pidä kuitenkaan ymmärtää niin, etteivät yritykset olisi toiminnassaan ottaneet ympäristövaikutuksia tai ilmastonmuutosta lainkaan huomioon. Jäljempänä esitellään useita vaihtoehtoisia diskursseja, joilla ilmasto- ja ympäristövastuusta on viestitty. On myös hyvä huomata, että yrityksen strategiset painopisteet eivät välttämättä käy ilmi näkyvästä tekstistä. Näin ollen ns. ”rivien välistä” tai muuten raportista ilmi käyvä ilmasto- ja ympäristöasioiden huomiointi voi olla tosiasiallista strategian noudattamista ja siitä raporttoimista, vaikka siitä ei suoraan ja muodollisesti puhutakaan. Näin on esimerkiksi, kun yritys kertoo pyrkimyksistään jatkuvaan parantamiseen tai tuote- ja teknologiakehityksellisin toimenpitein vastaamaan ilmasto- ja ympäristöhaasteisiin.

4.2.2 Jatkuvan parantamisen diskurssi

Jatkuvan parantamisen diskurssi on hyvin lähellä jo käsiteltyä strategista diskurssia. Tällainen diskurssi sisältää yritysten viestimistä toimista ja kehityskoh-teista, joita he ovat havainneet tai ovat jo tehneet toiminnassaan.

”Vastuullisuuden periaatteet kuvastavat UPM:n näkemystä yritysvastuusta, joka kattaa niin taloudelliset, sosiaaliset kuin ympäristöönkin liittyvät näkökulmat. Sitoutuminen jatkuvaan parantamiseen ja läpinäkyvyyteen ovat olennainen osa uusia tavoitteita.” (UPM, toimintakertomus 2010).

”Ympäristövastuu merkitsee KONEelle toisaalta omien toimintojen ympäristövaikutusten pienentämistä ja toisaalta innovatiivisten, sekä energia- että ekotehokkaiden ratkaisujen tarjoamista asiakkaille. KONE on sitoutunut toimimaan proaktiivisesti pienentääkseen toimintojensa ja ratkaisujensa haitallisia ympäristövaikutuksia.” (Kone, vastuullisuusraportti 2010).

”Olemme sitoutuneet jatkuvaan parantamiseen ympäristöpolitiikassa. Olemme asettaneet tiukat tavoitteet päästöille... ja tarkkailemme kehitystä vuosineljänneksittäin.” (Stora Enso, vastuullisuusraportti 2010).

Jatkuvan parantamisen synonyymeinä on käytetty myös toiminnan kehittämistä ja edistämistä. Yhteistä tämänkaltaiselle diskurssille ja teemalle on pyrkimys parantamaan omaa toimintaa.

”Elisa haluaa olla mukana luomassa matalahiilistä yhteiskuntaa ja edistämässä kestävää kehitystä. Tähän tavoitteeseen päästään pienentämällä Elisan omaa ja yhtiön asiakkaiden hiilijalanjälkeä Elisan palveluja hyödyntämällä. Nämä tavoitteet saavutetaan jatkuvalla mittauksella ja arvioinnilla.” (Elisa, toimintakertomus 2010).

”Ympäristöasioiden voimakas painottaminen tutkimuksessa ja tuotekehityksessä vähentää tuotteiden ympäristövaikutuksia.” (Wärtsilä, toimintakertomus 2010).

”Tavoitteenamme on kehittää uutta teknologiaa, jonka avulla voidaan tehostaa veden käyttöä ja kierrätystä sekä luoda ympäristön kannalta kestävämpiä ja energiatehokkaampia ratkaisuja vesi-intensiiviselle teollisuudelle.” (Kemira, toimintakertomus 2010).

”Yhtiö kehittää tuotteitaan tavoitteenaan kestävä turvallisuus ja ympäristöystävällisyys tuotteen koko elinkaaren ajan.” (Nokian Renkaat, toimintakertomus 2010).

”Ilmastonmuutostalkoisiin Orion osallistuu etenkin energiankulutukseen kohdistuvin tehostustoimenpitein.” (Orion, toimintakertomus 2010).

”Cargotecin toimintatapaan kuuluu kiinteästi tuotteiden ja ratkaisujen jatkuva kehittäminen muun muassa ympäristöystävällisemmiksi.” (Cargotec, toimintakertomus 2010).

”Edistämme kestävää kehitystä tarjoamalla ympäristötehokkaita teknologioita ja palveluita asiakkaillemme. Samalla pyrimme omassa toiminnassamme vastuullisuuteen ja mahdollisimman pieniin ympäristövaikutuksiin.” (Metso, toimintakertomus 2010.)

T&K:n pitkän aikavälin tavoitteena on tehdä kestävä kehityksen mukainen, CO₂-päästötön tulevaisuus mahdolliseksi Fortumille. (Fortum, toimintakertomus 2010).

”...ympäristöasiat ovat tärkeässä roolissa (tutkimus- ja kehitystyössä), ja ne huomioidaan tuotteen koko elinkaaren ajalta. Erityistä huomiota kiinnitetään muun muassa materiaalien

tehokkaaseen käyttöön, kierrätettävyyteen ja energiatehokkuuteen.” (Konecranes, toimintakertomus 2010).

Edellisistä sitaateista käy ilmi etenkin energiaintensiivisten teollisuusyritysten pyrkimys kohti ympäristöystävällisempiä sekä -tehokkaampia ratkaisuja. Samalla ympäristövaikutukset nivoutuvat yhteen muiden kestävän kehityksen teemojen kanssa ikään kuin vastuullisuuden omaksi alalajiksi. Yritysten pyrkimyksiä konkretisoidaan raporteissa yleisesti havainnollistamalla yhtiön suorittamia toimenpiteitä ympäristövaikutuksiin liittyen, esimerkiksi kertomalla käytännönläheisistä toimenpiteistä yrityksen toimipisteessä tai tehtailla liittyen mm. puhtaan veden käytön tai hiilidioksidipäästöjen vähentämiseen. Yritykset käyttävät termejä kuten ”sitoutuminen” ja ”painottaminen” ja ”huomion kiinnittäminen” sekä ”tehostaminen”. Lisäksi yritykset kertovat konkreettisista tavoitteistaan, joita ympäristövastuullisuus heiltä edellyttää.

Monet yritykset käyttävät kuitenkin oman raportoinnin uskottavuuden lisäämiseksi ulkoisia sertifiointien tarjoajia tai kansainvälisiä raportointimalleja. Seuraavassa on esitelty sääntelyperustainen diskurssi, jolla yritykset pyrkivät lisäämään uskottavuutta omassa raportoinnissaan.

4.2.3 Sääntelydiskurssi

Kuten tämän tutkimuksen sääntelyä käsittelevässä osiossa on käynyt ilmi, vielä nykypäivänäkin yritysten ympäristö- ja ilmastoraportoinnin sääntely perustuu pitkälti vapaaehtoiisiin järjestelmiin. Vuonna 2010 tilanne oli samankaltainen ja yritykset pyrkivät oman raportointinsa uskottavuuden parantamiseen seuraamalla laajasti käytössä olevia raportointimalleja, kuten aikaisemmin esitelty GRI (ks. Kappale 2.3.4). Seuraavassa on käyty läpi yritysten viestintää liittyen heidän käyttöönsä ottamiinsa raportointijärjestelmiin. On huomionarvoista, että monellakaan yrityksellä ei vielä vuonna 2010 ollut ulkoisessa raportoinnissa viittauksia yhteenkään raportointijärjestelmään.

”Vuosikertomuksen lisäksi Fortum julkaisee Kestävän kehityksen raportin vuonna 2010. Raportti noudattaa Global Reporting Initiativen (GRI) G3-ohjeita.” (Fortum, toimintakertomus 2010).

”Kesko on raportoinut vastuullisesta toiminnastaan Global Reporting Initiativen (GRI:n) laatiman kestävän kehityksen raportointiohjeiston mukaisesti vuosittain vuodesta 2000 lähtien. Tämä raportti on Keskon yhdestoista yhteiskuntavastuun raportti.” (Kesko, vastuullisuusraportti 2010).

”KONE noudattaa raportoinnissaan GRI-standardin (Global Reporting Initiative) ohjeita, jotta tietojen vertailu muihin yrityksiin on mahdollista ja jotta raportointiprosessimme olisi mahdollisimman tehokas.” (Kone, vastuullisuusraportti 2010).

”Vastuullisuusraportti laadittiin toista kertaa GRI:n (Global Reporting Initiative) G3-ohjeiston mukaisesti.” (Neste, toimintakertomus 2010).

”Tämä raportti on tuotettu GRI G3 ohjeistusta noudattaen.” (Nordea, vastuullisuusraportti 2010).

”Raportoimme yhtiömme vastuullisuutta koskevia kysymyksiä laajalti kansainvälisesti omaksutun GRI:n (Global Reporting Initiative) ohjeistuksen mukaisesti ja toimintaamme soveltuvien osin.” (Orion, vastuullisuusraportti 2010).

”Vastuullisuusraportoinnin osalta tämä raportti seuraa Global Reporting Initiativen (GRI) julkaisemaa ohjeistusta.” (Stora Enso, vastuullisuusraportti 2010).

”Wärtsilän kestävä kehityksen raportointi 2010 noudattaa GRI:n (Global Reporting Initiative) G3-ohjeistoa kestävä kehityksen raportoinnista.” (Wärtsilä, toimintakertomus 2010).

Edellä voidaan huomata, kuinka vain kahdeksan tutkielman 19:stä yrityksestä on vuonna 2010 noudattanut raportoinnissaan GRI:n tuottamaa yritysvastuuraportoinnin ohjeistusta. Perusteluina raportointiohjeistuksen noudattamiselle annetaan poikkeuksetta vertailtavuus muiden yrityksen vastaavaan raportointiin. Tämä on perusteltua, kun otetaan huomioon kappaleessa 2.3.2 esitelty laadukkaan ympäristöraportoinnin tunnuspiirteet – vapaaehtoiset raportointijärjestelmät auttavat raportoinnin vakioimisessa ja näin ollen yritysten välisessä vertailtavuudessa. Toisaalta erityisesti Orion noudatti GRI-ohjeistusta vain soveltuvien osin. Orionin mukaan GRI-ei sovellu lääkealalle puuttuvan lisäohjeistuksen myötä.

Lakiin perustuvaan sääntelyyn tämän tutkimuksen mielenkiinnon kohteena olevissa raporteissa viitataan harvemmin kuin vapaaehtoiseen sääntelyyn.

”Ympäristökustannusten ja vastuuden esittäminen perustuu Suomen kirjanpitolakiin.” (Neste, toimintakertomus 2010).

”UPM:n on noudatettava monenlaisia ympäristölakeja ja -määräyksiä. Sen ympäristöprosessit ja -hallinto perustuvat lakien ja määräysten noudattamiseen kaikilta osin.” (UPM, toimintakertomus 2010).

”Wärtsilän ympäristöjärjestelmässä kiinnitetään huomiota erityisesti lakimääräisten vaatimusten täyttämiseen.” (Wärtsilä, toimintakertomus 2010).

Vain harvat yritykset mainitsevat raportointiin kohdistuvan ympäristölainsäädännön noudattamisen raportoinnissaan. Toisaalta lainsäädäntö vielä 2020-luvullakin on hyvin salliva ympäristöraportoinnin osalta. Raportoinnin osalta lainsäädännön vaatimusten täyttämiseen riittääkin usein vain kirjanpitolain (ks. Kappale 2.3.3) ja pörssiyritysten tapauksessa kansainvälisten tilinpäätösstandardien noudattaminen, *oikeiden ja riittävien tietojen* esittäminen. Yleistä ympäristölainsäädäntöä varsinaiselle yritystoiminnallekaan ei ole olemassa, vaan sääntely perustuu alakohtaisiin, spesifeihin säädöksiin, jotka säätelevät vain tiettyjä erikoisaloja tai tiettyjen materiaalien turvallista käyttöä ja ympäristönsuojelua. Niin sanotun ympäristölainsäädännön raportoinnin vaatimusten täyttämisestä viestimiseen riittävätkin usein yleisviittaukset esimerkiksi voimassa olevaan muuhun kuin ympäristölainsäädäntöön.

”Metson toimintakertomuksen ja emoyhtiön tilinpäätöksen laadinnassa noudatetaan kirjanpitolakia ja kirjanpitolautakunnan ohjeita ja lausuntoja.” (Metso, toimintakertomus 2010).

4.2.4 Ilmastonmuutos haasteena ja riskinä

Edellä esitetyissä ilmasto- ja ympäristöraportoinnin diskurssiluokissa ilmastonmuutos on nähty toimintaa ohjaavana ja jopa strategisena komponenttina yrityksen tulevaisuudessa. Tällaista suhtautumista voi kutsua proaktiiviseksi tai vähintäänkin neutraaliksi suhtautumiseksi ilmastonmuutoksen vaikutuksiin yritystoiminnalle. Analysoiduissa raporteissa osa yrityksistä tuo kuitenkin myös ilmastonmuutoksen omalle toiminnalleen tuottamat haasteet ja riskit avoimesti esille.

”Veden tarve lisääntyy jatkuvasti, samalla kun kaupungistuminen, väestönkasvu ja ilmastonmuutos lisäävät vesivarantoihin kohdistuvia paineita... Kemiran tutkimus ja kehitys valmistautuu yhä tiukkeneviin ympäristövaatimuksiin... Niukkenevat raakavesivarat ja tiukentuvat ympäristövaatimukset ovat ensisijaisia haasteita.” (Kemira, toimintakertomus 2010).

”Ilmastonmuutos voi vaikuttaa hankintalähteisiin ja tuotteiden saatavuuteen sekä Euroopassa että Euroopan ulkopuolella, ja hintojen nousu tässä yhteydessä on mahdollista... Keskon vastuullistytön keskeisiä tavoitteita on ilmastonmuutoksen hillitseminen, mikä luo mahdollisuuksia, mutta mahdollisesti aiheuttaa myös kustannuksia Keskon toiminnalle.” (Kesko, vastuullisuusraportti 2010).

”Tiukentuva energia- ja ympäristölainsäädäntö eri puolilla maailmaa edellyttää kasvihuonekaasupäästöjen vähentämistä, energian ja raaka-aineiden käytön tehostamista sekä uusiutuvien energiavarojen käytön ja kierrätyksen lisäämistä. Muutokset vaikuttavat merkittävästi teollisuusyritysten liiketoimintaan ja kustannusrakenteisiin... Tulevaisuuden kannalta välttämätön kestävä kehitys vaikuttaa merkittävästi kaikkien toimintaan. Metsolle se on sekä mahdollisuus että haaste.” (Metso, toimintakertomus 2010).

”Nokian Renkaat on valmistautunut ja sitoutunut vastaamaan ilmastonmuutoksen tuomiin haasteisiin.” (Nokian Renkaat, toimintakertomus 2010).

”Meille on selvää, että ympäristöön liittyvä riski on myös luottoriski.” (Nordea, yritysraportti 2010).

”Ilmastonmuutos ja ympäristömääräysten tiukkeneminen ohjaavat investointeja uusiutuvan energian suuntaan... Ympäristösuorituskyvyn jatkuva parantaminen on sekä haaste että mahdollisuus.” (Wärtsilä, toimintakertomus 2010).

Analysoidun materiaalin perusteella vain noin kolmasosa yrityksistä mainitsee raportoinnissaan ympäristöön liittyvän sääntelyn tai ilmastonmuutoksen aiheuttavan heille haasteita tai riskejä toiminnassaan. Todellinen tilanne ei kuitenkaan ole näin mustavalkoinen. Kuten strategia- ja jatkuvan parantamisen diskurssit osoittavat, vaikuttaa ilmastonmuutos jokaisen yrityksen toimintaan tavalla tai toisella. Suurin osa yrityksistä kuitenkin suosii raportoinnissaan puhetapaa, jossa nämä vaikutukset ilmaistaan positiivisessa tai jopa velvoittavassa muodossa. Tällainen viestintätapa antaa yritykselle mahdollisuuden brändätä itsensä paremmassa valossa myös sidosryhmiin nähden. Yritys ikään kuin viestii ilmastohaasteisiin vastaamisen olevan jo sisäänrakennettuna heidän toimintaansa, sen tuottamista haasteista tai riskeistä viestitään pikemminkin proaktiiviseen kuin reaktiiviseen sävyyn. Seuraavaksi tarkastellaankin sijoittaja- ja sidosryhmäsuuntautunutta diskurssia, jonka avulla on pyritty viestinnän keinoja

käyttäen vahvistamaan sidosryhmien luottamusta yritykseen kestävän kehityksen saralla.

4.2.5 Sijoittaja- ja sidosryhmäsuuntautunut diskurssi

Konkreettisesti yritysten saavutukset kestävän kehityksen osalta on viestinnässä pyritty osoittamaan viittauksilla yrityksen osakkeen noteeraamiseen eräissä merkittävissä osakeindekseissä ja muilla sijoittajille ja sidosryhmille suunnatuilla toiminnoilla.

”Fortum on ainoana pohjoismaisena sähkö- ja lämpöyhtiönä mukana Dow Jones Sustainability World -indeksissä.” (Fortum, toimintakertomus 2010).

”Neste Oil säilytti vuoden 2010 aikana asemansa tai tuli valituksi useisiin vastuullisuusindekseihin. Neste Oil valittiin maailmanlaajuiseen Dow Jonesin kestävän kehityksen indeksiin neljännen kerran peräkkäin.” (Neste, toimintakertomus 2010).

”Kolmannen vuosineljänneksen aikana Dow Jones Sustainability Indexes Review 2010 valitsi Nokian parhaiten kestävästä kehityksestä toteuttavaksi teknologiayritykseksi.” (Nokia, toimintakertomus 2010).

”Vuonna 2010 Stora Enso oli kymmenettä vuotta listattuna Dow Jones Sustainability indeksiin.” (Stora Enso, vastuullisuusraportti 2010).

”UPM valittiin Dow Jonesin kestävän kehityksen indeksiin, ja yhtiön sitoutuminen hiilidioksidipäästöjen vähentämiseen sai tunnustusta Carbon Disclosure Project -organisaatiolta.” (UPM, toimintakertomus 2010).

”Kesko on listattu tärkeimpiin kestävän kehityksen indekseihin, kuten Dow Jonesin DJSI World ja DJSI Europe sekä FTSE4Good Global ja FTSE4Good Europe. Maailman 100 vastuullisimman yrityksen listalla Keskon sijoitus tammikuussa 2011 oli 26., kun se vuotta aiemmin oli 33. SAM Sustainability Yearbook 2011 Keskon vastuullisuustyö sai edellivuoden tapaan hopeasijan päivittäistavarakaupan sarjassa.” (Kesko, vastuullisuusraportti 2010).

”TeliaSonera on vakiinnuttanut uudelleen asemansa eri indekseissä, kuten esimerkiksi vastuullisen sijoitustoiminnan FTSE4Good-indeksissä sekä Swedbank Robur- ja Banco Ethical -rahastoissa.” (Telia, toimintakertomus 2010).

”Ympäristövastuun alueella KONE on mukana Maailman elinkeinoelämän kestävän kehityksen neuvoston (WBCSD), Euroopan teollisuusjohtajien pyöreän pöydän (ERT, Energy and Climate Change) sekä Yhdysvaltain, Suomen, Alankomaiden ja Tsekin Green Building Councilin toiminnassa.” (Kone, vastuullisuusraportti 2010).

Vuonna 2010 kestävän sijoittamisen teemat vasta tekivät tuloaan, mutta edellä voidaan huomata, kuinka yritysten viestinnässä indeksinoteerauksia on hyödynnetty sijoittajaviestinnässä. Lisäksi tämänkaltaisella viestinnällä pyritään vakuuttamaan laajemminkin yrityksen sidosryhmiä, mm. hankintaketjua ja asiakkaita.

Tutkimuksen yrityksistä Kesko esittelee raportoinnissaan omintakeisen keinon vaikuttaa sidosryhmiinsä ja samalla tuoda esiin oma ilmastovastuullisuutensa.

”K-rauta- ja Rautia-ketjut jakavat kaupoissaan Kestävän asumisen opasta, joka auttaa asiakkaita vähentämään asumisen ilmastonmuutosvaikutuksia.” (Kesko, vastuullisuusraportti, 2010).

4.2.6 Yhteenvedo vuoden 2010 ilmastonmuutosdiskursseista

Vuoden 2010 osalta tunnistettiin viisi erilaista diskurssia ilmastonmuutokseen liittyen. Strateginen- ja jatkuvan parantamisen diskurssi kertovat yritysten suorittamista tai suunnittelemista toimenpiteistä. Sääntelydiskurssi kuvaa yritysten vastuullisuusraportointimenetelmiä sekä perusteita valituille menetelmille. Haaste- ja riskidiskurssi havainnollistaa yritysten suhtautumista ilmastonmuutoksen yritystoiminnalle aiheuttamiin kipukohtiin. Sijoittaja- ja sidosryhmäsuuntautunut diskurssi kuvaa tutkimusyrietysten tapaa kertoa omasta ympäristövastuullisuudesta sidosryhmilleen. Tarkemmin analysoituna osa diskursseista liittyy laajemmin yrityksen ympäristövastuusta raportointiin ja voidaan sanoa, että suurimmalla osalla yrityksistä vastuu ilmastonmuutoksen torjumisesta korostuu pikemminkin ympäristöystävällisten toimintatapojen korostamisena ja sitoutumisena jatkuvaan parantamiseen ympäristösuorituskyvyn sekä vastuullisuuden osalta. Vielä vuonna 2010 harva yritys nimesi ilmastonmuutokseen vaikuttamisen strategiseksi painopistealueeksi tai yrityksen missioksi. Kuten avainsanahaun tuottamista tuloksista selviää, kuusi tutkimusyrietyttä ei edes mainitse ilmastonmuutosta raportoinnissaan. Kuitenkin ilmastonmuutos on suurimmassa osassa yrityksessä tunnistettu menestymiseen vaikuttavana tekijänä ja konkreettiset sitoumukset ympäristöystävällisemmän tulevaisuuden puolesta kuvastavat sinänsä myös ilmastotietoisuuden lisääntymistä ja olemassaoloa.

Seuraavassa alakappaleessa käsitellään ilmastonmuutosdiskursseja vuoden 2020 osalta. Kuten avainsanahaun tuloksista voidaan huomata, on materiaali ilmastonmuutokseen liittyvien diskurssien osalta vuonna 2020 merkittävästi laajempi.

4.3 Ilmastonmuutosdiskurssit vuonna 2020

4.3.1 Ilmastonmuutos megatrendinä

Vuonna 2020 tutkimusyrietysten vastuullisuusraportoinnissa ilmastonmuutos mainitaan toistuvasti laaja-alaisia vaikutuksia sisältävänä megatrendinä. Yhteistä tämänkaltaiselle diskurssille on ilmastonmuutoksen väistämättömyyden tunnistaminen. Yritykset puhuvat ilmastonmuutoksesta ja sen seurauksista ikään kuin vääjäämättömästi heidän toimintaansa vaikuttavana ilmiönä, johon heidän on vain sopeuduttava. Toisaalta ilmastonmuutos nähdään myös mahdollisuuksia lisäävänä megatrendinä, joihin yrityksillä ainakin periaatteessa on mahdollista reagoida.

Kemira, UPM sekä Cargotec mainitsevat lisääntyvän ympäristötietoisuuden ja ilmastonmuutoksen hillinnän omien tuotteidensa kysyntää kasvattavana tekijänä tai ainakin mahdollisuuksien luoja.

”Kaksi suurta globaalia megatrendiä luovat kasvavaa kysyntää Kemiran ratkaisuille.” (Kemira, toimintakertomus 2020, osiossa ”megatrendit, kasvava ympäristötietoisuus”).

”Globaalit megatrendit tarjoavat UPM:lle merkittäviä pitkän aikavälin mahdollisuuksia...on välttämätöntä ratkoa ilmastonmuutoksen ja resurssien niukkuuden aiheuttamia haasteita.” (UPM, toimintakertomus 2020, osiossa ”Megatrendit kasvattavat kysyntää”).

”Tieteellinen tutkimus on tuonut esiin ennätysellisen korkeat lämpötilat ja ilmakehän kasvihuonekaasupitoisuudet ja varoittaa ilmastonmuutoksen tuhoisista seurauksista ihmisten terveydelle ja taloudelle. Asiakkaamme tarvitsevat kestäviä ratkaisuja, jotka edesauttavat siirtymistä vähähiiliseen yhteiskuntaan ja täyttävät kaikki lakisääteiset vaatimukset.” (Cargotec, toimintakertomus 2020, osiossa ”Megatrendit luovat kasvua”).

Yleisimmin ilmastonmuutos nähdään kuitenkin ilmiönä, jonka suhteen yrityksen asema on pikemminkin reaktiivinen kuin proaktiivinen. Ilmastonmuutos ”vaikuttaa” ja ”ohjaa” toimintaa, joka kuvaa yritysten näkökulmaa ilmastonmuutokseen vastaamiseen. Kyseessä on megatrendi, joka jo käsitteenä kuvaa ilmiön kokoluokkaa. Tämänkaltaisen ilmiön tunnustetaan vaikuttavan markkinoihin, eri toimialoihin ja yrityksiin melko tasapuolisesti niin, että ilmastonmuutoksen torjunta jää yksittäisen yrityksen tai toimialan vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle.

”Toimintaympäristössämme tapahtuvia muutoksia ohjaavat globaalit megatrendit: ilmastonmuutos, teknologiakehitys, aktiiviset asiakkaat ja resurssitehokkuus.” (Fortum, vastuullisuusraportti 2020).

”Maailman hissi- ja liukuporrasteollisuuden suuntaa ja tilaa ohjaavat neljä megatrendiä: kaupungistuminen, muuttuva väestörakenne sekä turvallisuuden ja ympäristöarvojen kasvava merkitys.” (Kone, vastuullisuusraportti 2020).

”Ilmastonmuutos on yksi kolmesta liiketoimintaamme ohjaavasta megatrendistä.” (Outokumpu, vastuullisuusraportti 2020).

”Ilmastonmuutos on yhteiskuntaan, markkinoihin ja yrityksiin vaikuttavista globaaleista megatrendeistä suurin haaste.” (Stora Enso, vastuullisuusraportti 2020).

Strategisella ennakkoinnilla haluamme ymmärtää asioita toimintaympäristössämme, kuten megatrendejä, joihin mikään taho ei pysty suoraan vaikuttamaan. Näin voimme varmentaa sopeutumiskykyämme esimerkiksi ilmastonmuutokseen liittyvissä riskeissä. (Elisa, vastuullisuusraportti 2020, osiossa ”Megatrendit”).

Megatrendidiskurssin osalta merkittävin havainto on kuitenkin se, että vuonna 2020 ilmastonmuutos ja ympäristöarvojen kasvanut merkitys tunnustetaan *megatrendiksi*. Kun vielä vuonna 2010 ilmasto- ja ympäristöteemoista puhuttiin jopa ympäristönäkökulma edellä ilmiönä, jonka yritys huomio strategiasaan (ks. Strateginen diskurssi, kappale 4.2.1) tai joka saattaa aiheuttaa haasteita ja riskejä toiminnalle (ks. Kappale 4.2.4), vuonna 2020 ilmastonmuutos nähdään ilmiönä, joka asettaa raamit yrityksen toimintamahdollisuuksille. Suh-

tautumisessa on tapahtunut muutos ympäristöriskien strategista hallinnasta kohti asenneilmapiiriä, jossa ilmastonmuutos ”otetaan annettuna” ja joka vaikuttaa kaikkeen ja kaikkiin yrityksen toimintaympäristössä.

4.3.2 Ilmastotavoitteellinen diskurssi

Ilmastotavoitteellisessa diskurssiluokassa yritykset viestivät hiilineutraalius- tai päästövähennystavoitteistaan. Osalla tutkimusyryksistä tavoitteet ovat selkeämpiä ja tarkoin määritellympiä kun taas osa yrityksistä kuvailee tavoitteitaan yleisemmällä tasolla. Yritysten tavoitteet seuraavat joko Suomen kansallista, Euroopan unionin unioninlaajuista tai Pariisin ilmastopimuksen mukaista päästövähennystavoitetta.

Seuraavat tutkimusjoukon yrityksistä ovat asettaneet eksaktit hiilineutraaliustavoitteet tiettyyn vuoteen mennessä. Tutkimuksen yrityksistä Elisa on ainoana saavuttanut hiilineutraalisuuden vuonna 2020, mutta täsmentää vastuullisuusraportissaan pyrkivänsä kasvattamaan hiilinegatiivisuuttaan tulevaisuudessa.

”Olemme sitoutuneet Pariisin ilmastopimuksen tavoitteeseen... saavutimme hiilineutraaliustavoitteemme vuonna 2020... Tavoite hiilineutraalista Suomesta vuoteen 2035 mennessä vaatii toteutuakseen päästövähennyksiä kaikilla aloilla. ICT-alalla on suuri rooli ilmastonmuutoksen hillinnässä...” (Elisa, vastuullisuusraportti 2020).

”Eurooppa pyrkii saavuttamaan hiilineutraaliuden vuoteen 2050 mennessä, ja Fortum on asettanut ilmastotavoitteensa tämän mukaisesti.” (Fortum, vastuullisuusraportti 2020).

”Pyrimme ymmärtämään ilmastovaikutustamme – sekä ilmastonmuutoksen vaikutusta meihin. Olemme sitoutuneet saavuttamaan hiilineutraalin tuotannon vuoteen 2035 mennessä, jotta voimme lieventää toimintojemme vaikutuksia...Tavoite hiilineutraalin tuotannon saavuttamisesta vuoteen 2035 mennessä on kunnianhimoinen.” (Neste, toimintakertomus 2020).

”Pitkän aikavälin tavoitteemme on olla hiilineutraali vuoteen 2045 mennessä.” (Kemira, toimintakertomus 2020).

”Telia hyväksyi hiilineutraaliustavoitteekseen vuoden 2030.” (Telia, vastuullisuusraportti 2020).

”Nokian Renkaat haluaa olla mukana hillitsemässä ilmastonmuutosta asettamalla kunnianhimoisia tieteeseen perustuvia ilmastotavoitteita.” (Nokian Renkaat, vastuullisuusraportti 2020).

Nokian Renkaat mainitseekin hiilineutraaliustavoitteekseen vuoden 2045 osiossa ”Uudet vastuullisuustavoitteet”. Hiilineutraaliuden sijaan useampi yritys kertoo tavoittelevansa merkittäviä päästövähennyksiä. Vielä vuonna 2020 monelta tutkimusjoukon yrityksistä ei löydy julkilausuttua hiilineutraaliustavoitetta. Voidaan silti olettaa, että päästövähennystavoitteet ovat eräänlainen hiilineutraalisuustavoitteen esiaste, jolla yritys viestii ryhtyneensä toimiin oman hiilijalanjälkensä pienentämiseksi.

”Metso Outotec tukee vahvasti maailmanlaajuisia tavoitetta rajoittaa ilmastonmuutoksen vaikutuksia... Yksi Metso Outotecin neljästä taloudellisesta tavoitteesta liittyy suoraan vastuullisuuteen: edistys kestävässä kehityksessä 1,5 asteen tavoitteen mukaisesti. Tavoitteenamme on vähentää omia hiilidioksidipäästöjämme 50 % vuoteen 2030 mennessä verrattuna vuoden 2019 hiilidioksidipäästöihin.” (Metso Outotec, toimintakertomus 2020).

”KONE on sitoutunut ilmastolupauksena tieteeseen perustuvilla tavoitteilla kasvihuonekaasupäästöjemme merkittävästä vähentämisestä vuoteen 2030 mennessä... yksi tärkeimmistä tavoitteista on vähentää omasta toiminnasta aiheutuneita päästöjä 50 % ja materiaalien käytöstä sekä elinkaaren energiankulutuksesta aiheutuvia tuotteisiin liittyviä kasvihuonekaasupäästöjämme 40 % vuoteen 2030 mennessä vuoden 2018 lähtötasosta.” (Kone, vastuullisuusraportti 2020).

”Ymmärrämme, että ilmastonmuutoksen suhteen tarvitaan nopeita toimia. Siksi olemme sitoutuneet vähentämään kasvihuonekaasupäästöjämme 75 % vuoteen 2025 mennessä vertailuvuodesta 2016 ja olemme laatineet toimintasuunnitelman tämän tavoitteen saavuttamiseksi.” (Orion, vastuullisuusraportti 2020).

”Nokia sitoutuu puolittamaan päästönsä vuoteen 2030 mennessä vuoden 2019 lähtötasosta.” (Nokia, vastuullisuusraportti 2020).

”Tavoitteemme on vähentää kasvihuonekaasupäästöjä 20 % ruostumattoman teräksen tonnia kohden vuoteen 2023 mennessä vertailukaudesta 2014–2016 ja saavuttaa hiilineutraalius vuonna 2050.” (Outokumpu, toimintakertomus 2020).

Ilmastoviestinnän kannalta epämääräisemmin tavoitteistaan kertovat Cargotec ja UPM, jotka kertovat sitoutuneensa ilmastonmuutoksen hillintään ja Pariisin ilmastopöytäkirjaan, mutta jättävät avoimeksi keinot tai vaadittavat toimenpiteet.

”Ilmasto oli pääaiheena alkuvuodesta järjestetyssä ylimmän johdon vuotuisessa strategia-tapahtumassa. Olemme tehneet ilmastotavoitteemme suhteen lujasti töitä saattaaksemme toimintamme Pariisin ilmastopöytäkirjan kunnianhimoisimpien päämäärien mukaiseksi. Sitoutuminen 1.5°C-tavoitteeseen vaatii nopeita toimia ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi...” (Cargotec, toimintakertomus 2020).

”Vuoden 2020 tavoiteasetannassa keskityttiin yhtiön mahdollisuuksiin hillitä ilmastonmuutosta. Vastuullisuus on strategiamme ydintä. Vuonna 2020 sitouduimme YK:n 1,5 asteen ilmastotavoitteeseen ja tieteeseen perustuviin toimenpiteisiin ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi.” (UPM, toimintakertomus 2020).

Rahoituslalla päästövähennystoimenpiteet kohdistuvat erityisesti luotto- ja sijoitustoimintaan.

”Vähennämme laina- ja sijoitussalkkujemme hiilidioksidipäästöjä 40–50 % vuoden 2030 loppuun mennessä ja saavutamme hiilineutraalisuuden viimeistään vuoden 2050 loppuun mennessä. Sisäisessä toiminnassa päästövähennystavoite on yli 50 % vuoteen 2030 mennessä.” (Nordea, vastuullisuusraportti 2020).

Sampo-konsernilla ei ole yhteistä hiilineutraaliustavoitetta, mutta konserni myöntää ilmastonmuutoksen merkittävän roolin sijoitus- ja vakuutustoiminnassaan ja on sitoutunut ”ilmastonmuutoksen ehkäisemiseen”.

”Sijoitustoiminta on Sampo-konsernin yhtiöiden merkittävin keino hillitä ilmastonmuutosta... vuonna 2020 Sampo teetti jälleen arvion konsernin suorien korko- ja osakesijoitusten vaikutuksesta ilmastoon.”

Kestävän kehityksen alatavoitteeksi Sampo on asettanut ”ilmastonmuutosta koskevien toimenpiteiden integroimisen osaksi politiikkaa, strategioita ja suunnittelua”. Konecranesin ilmastoon liittyvien tavoitteiden asettaminen ei vastuullisuusraportin mukaan ole edennyt yhtä pitkälle kuin edellä. Samoin Wärtsilä jättää avoimeksi oman hiilineutraaliustavoitteensa, vaikka tavoitteensa sinänsä onkin vähentää päästöjä.

”...sitoudumme laajentamaan ilmastotavoitteitamme ja asettamaan kunnianhimoiset tie- teeseen perustuvat tavoitteet kasvihuonekaasupäästöjen vähentämiseksi.” (Konecranes, vastuullisuusraportti 2020).

”Wärtsilän tavoitteena on olla kestävän innovaation edelläkävijä ja vähentää niin asiak- kaidemme kuin ympäristön yhteiskunnan päästöjä.” (Wärtsilä, toimintakertomus 2020).

Kuten edellä on havainnollistettu, on ilmastotavoitteista viestiminen tut- kimusyriyten joukossa moninaista. Konkreettisimmillaan yrityksillä on tiet- tyyn vuoteen asetettu hiilineutraaliustavoite, kun abstrakteimmillaan tavoitel- laan päästöjen vähentämistä tai ”sitoudutaan” ilmastonmuutoksen torjumiseen. Ei ole kuitenkaan yllättävää, että epämääräisemmät ilmastotavoitteellisuuden kuvaukset yleistyvät, kun tarkastellaan energiaintensiivisiä teollisuusyrityksiä. Jaworska (2018) puhui maalin siirtämisestä eteenpäin ja samankaltaisia piirteitä voidaan havaita ilmastotavoitteellisissa diskurssissa. Toisaalta tulevaisuuden tavoitteista puhuminen ilman ”maalin siirtämistä” on mahdotonta ja sikäli myös edellä mainitut tavoitteet on asetettava laajempaan kontekstiin. Kun huomioidaan myös muu epämääräisesti tavoitteistaan viestivien yritysten il- mastopuhe, voidaan myös näiden yritysten väittää kuitenkin aidosti kantavan huolta ilmastonmuutoksen vaikutuksista.

4.3.3 Riskidiskurssi

Toisin kuin vuonna 2010, nyt myös ilmastonmuutoksen aiheuttamat riskit tun- nistetaan paremmin ja niistä puhutaan suoraan. Vuoteen 2010 verrattuna ero tulee juuri ilmastoon liittyvässä puheessa. Vuonna 2010 riskinä nähtiin pikem- minkin ympäristövaikutukset, kun vuonna 2020 ilmastonmuutos mainitaan suoraan eräänä liiketoiminnalle riskejä aiheuttavana tekijänä. Yritysten kuvai- lemat ilmastonmuutoksen aiheuttamat riskit voidaan karkeasti jakaa kahteen kategoriaan. Fyysiset seuraukset liittyvät luonnonmullistuksiin, raaka-aineiden saatavuuden heikkenemiseen sekä ympäristön pilaantumiseen. Poliittiset riskit liittyvät sääntelyn kasvamiseen ja sitä kautta kustannusten kasvuun. Sekä fyy- siset että poliittiset riskit vaikuttavat liiketoimintaympäristöön ja kuluttajien mieltymyksiin. Tämän vuoksi näitä kahta riskiluokkaa ei voida erottaa, vaikka- kin yrityksillä on raportoinnissaan eri painotuksia sen suhteen, millaiset ilmas- tonmuutoksen aiheuttamat riskit he näkevät suurimmiksi uhiksi toiminnalleen.

”Liiketoiminnan häiriöt on eräs ilmastonmuutoksen fyysisten seurausten mahdollisista riskeistä. Ilmastoon liittyvät riskit ja mahdollisuudet on otettu huomioon Cargotecin stra- tegiassa.” (Cargotec, toimintakertomus 2020).

”Ilmastonmuutos on aikamme ratkaiseva haaste. Epäonnistuminen ilmastonmuutoksen hillinnässä voi tuhota ekosysteemejä sekä yhteiskuntia.” (Kemira, toimintakertomus 2020).

”Ilmastonmuutoksen mahdolliset vaikutukset ovat moninaisia. Esimerkiksi luonnonkatastrofit voivat vaikuttaa toimitusketjuumme. Paikallisen sääntelyn lisääntyminen ja energia- ja materiaalikustannusten nousu voivat puolestaan vaikuttaa tuotantoon toimipaikoissamme ja nostolaitteiden huoltoon. Ilmastoon liittyviä riskejä ja mahdollisuuksia arvioidaan vuotuisilla yritystason riskinarvioinneilla.” (Konecranes, vastuullisuusraportti 2020, osiossa ”Ilmatoriskien hallinta”).

”Ilmastonmuutoksen epäsuorat taloudelliset ja poliittiset vaikutukset saattavat lisätä liiketoimintaympäristön yleistä epävarmuutta ja vaikuttaa sitä kautta negatiivisesti Nesteen liiketoimintaan. Lisäksi päästökauppaan liittyvät muutokset, tai vastaavat hankkeet EU:n, USA:n tai yksittäisen jäsenvaltion tasolla, saattavat vaikuttaa merkittävällä tavalla Nesteen liiketoimintaan.” (Neste, vastuullisuusraportti 2020).

”Ilmastonmuutos sekä kasvava riippuvuus kumppaneista voivat aiheuttaa häiriöitä Fortum-konsernin toiminnalle... On todennäköistä, että ilmastonmuutos muuttaa sää- ja hydrologisia oloja alueilla, joilla toimimme.” (Fortum, vastuullisuusraportti 2020).

”Ilmastonmuutoksen hillinnan ohella on tärkeää tehdä myös työtä ilmatoriskien vaikutusten vähentämiseksi ja muutoskyvykkyyden kasvattamiseksi. Ilmastonmuutos aiheuttaa äärimmäisiä sääilmiöitä, jotka voivat aiheuttaa keskeytyksiä Elisan palveluissa, esimerkiksi sähkökatkoksista johtuen. Globaalit vaikutukset voivat tuoda yleistä epävarmuutta Elisan toimintamaihin” (Elisa, vastuullisuusraportti, 2020).

”Ilmastonmuutos vaikuttaa fyysiseen ympäristöön ja liiketoimintaympäristöön. Muutokset asiakaskysynnässä ja asiakkaiden yleisissä vaatimuksissa haastavat yritykset mukautumaan näihin muutoksiin. Kyvyttömyys vastata uuteen kysyntään on uhka liiketoiminnalle.” (Metso Outotec, toimintakertomus 2020, osiossa ”Ilmastonmuutokseen liittyvät riskit”).

Metso Outotec mainitsee selkeästi myös fyysisten ja luonnonympäristöön liittyvien riskien lisäksi poliittisen riskin ilmastonmuutokseen liittyvän sääntelyn lisääntyessä.

”Ilmastonmuutoksen eteneminen johtaa todennäköisesti uusiin, entistä tiukempiin säännöksiin ja lakeihin. Ympäristö- ja päästöraportoinnin velvoitteet lisääntyvät.” (Metso Outotec, toimintakertomus 2020, osiossa ”Ilmastonmuutokseen liittyvät riskit”).

Monet yritykset myös näkevät poliittiset riskit yhtäläisenä tai suurempana uhkana toiminnalleen kuin perinteiset fyysiset riskit.

”Ilmastonmuutoksen mahdolliset vaikutukset ovat laaja-alaisia aina luonnonkatastrofeista, vaikutuksiin maailmantalouteen, asiakkaiden ja toimitusketjujen muuttuviin vaatimuksiin sekä energian hintojen nousuun ja sääntelyn lisääntymiseen.” (Nokia, vastuullisuusraportti 2020).

”Rengasteollisuuteen voi kohdistua ilmastonmuutoksen aiheuttamia riskejä, kuten muutoksia kuluttajien rengasmielityksissä, lainsäädännöllisiä muutoksia tai säässä tapahtuvien ääri-ilmiöiden vaikutuksia luonnonkumin tuottajiin.” (Nokian Renkaat, vastuullisuusraportti 2020).

”Vuonna 2019 teimme ilmatoriskiarvioinnin... Pidämme keskeisinä riskeinä markkinoihin, sekä politiikkaan ja lainsäädäntöön liittyviä riskejä.” (Telia, vastuullisuusraportti 2020).

”...ilmastonmuutoksen vakavat vaikutukset voivat vääristää markkinoita tai johtaa poliittiseen epävakauteen... sekä vaikuttaa kustannusrakenteisiin...” (UPM, toimintakertomus 2020).

”Kestävään kehitykseen, ilmastonmuutokseen ja Wärtsilän tuotteisiin liittyvät mahdolliset liiketoimintariskit koskevat päästörajoituksia ja muuttuvia käsityksiä erilaisista teknologia-ratkaisuista ja polttoaineista. Ympäristölainsäädännön muutoksista johtuvat riskit liittyvät erilaisten päästöjen muodostamaan monimutkaiseen kokonaisuuteen, kaupallisesti saatavilla olevien polttoaineiden ja niiden aiheuttamien päästöjen väliseen tasapainoon, käytävissä olevaan ympäristötekniikkaan, sen vaikutukseen laitojen kokonaishyötysuhteeseen sekä viranomaisvaatimusten täyttämiseksi käytävissä olevien vaihtoehtojen taloudelliseen kannattavuuteen.” (Wärtsilä, toimintakertomus 2020).

Vaikka Wärtsilä näkee ilmastonmuutoksessa monia riskejä, se tutkimusjoukon ainoana yrityksenä mainitsee riskiksi myös sen, jos kaavailtua ympäristöpolitiikkaa tai -määräyksiä lykätään. Wärtsilän mielestä riski on siis se, jos politiikan saralla *ei* tehdä mitään tai tehdään liian vähän ilmastonmuutoksen eteen.

”Panostukset ilmastonmuutoksen vaikutusten lieventämiseen ovat tärkeitä Wärtsilän tulevan kasvupotentiaalin kannalta, sillä yhtiön kattava tuote- ja palveluvalikoima tukee asiakkaita ympäristösuorituskyvyn parantamisessa. Ympäristöpolitiikkojen ja -määräysten käyttöönoton viivästyminen tai odottamaton muutos voi olla Wärtsilälle riski.” (Wärtsilä, toimintakertomus 2020).

4.3.4 Ratkaisukeskeinen vastuunkantodiskurssi

Ratkaisukeskeisessä vastuunkantodiskurssissa yritysten puhetapa sisältää vaihteita kolmoistilinpäätöksen mukaisesta raportoinnista, jos kohta viestintä sisältää myös konkreettisia esimerkkejä ilmastovastuunkannosta.

Parhaimmat esimerkit kolmoistilinpäätöksen kaltaisesta vastuunkantodiskurssista löytyvät Cargotecin ja UPM:n toimintakertomuksista. Näissä yhdistyvät huolenpito yhteiskunnista, ympäristöstä, ilmastosta ja ihmisistä. Vaikka taloudellista aspektia ei tässä suoraan mainita, on se toki läsnä ääneen lausumattomana kolmoistilinpäätöksen dimensiona.

”Ilmastonmuutoksella on ympäristövaikutusten ohella merkittäviä taloudellisia ja sosiaalisia vaikutuksia. Siksi velvollisuutemme on toimia nyt, jotta myös tulevat sukupolvet saisivat nauttia taloudellisesta vakaudesta ja terveestä maapallosta...Olemme ylpeitä ja innoissamme siitä, että olemme mukana suojelemassa ympäristöä globaalisti...Tavoitteenamme on hillitä ilmastonmuutosta parantamalla jatkuvasti energiatehokkuutta ja vähentämällä tuotteidemme päästöjä...” (Cargotec, toimintakertomus 2020).

Kestävän kehityksen lähestymistapamme voidaan jakaa kolmeen teemaan: ilmastonmuutoksen hillitseminen, ympäristönsuojelu sekä vastuu ihmisistämme ja yhteiskunnasta. (Outokumpu, toimintakertomus 2020).

” Ruostumaton teräs auttaa torjumaan ilmastonmuutosta, koska se on kestävä, pitkäikäistä ja kierrätettävää. Sen lisäksi, että tarjoamme ruostumatonta terästä vähähiilisellä profiililla, työskentelemme jatkuvasti hiilijalanjälkemme pienentämiseksi...ruostumattoman teräksen ratkaisun elinkaarella on pienempi ilmastovaikutus kuin hiiliteräksellä.” (Outokumpu, toimintakertomus 2020)

Myös monen muun yrityksen viestinnässä korostuu halu tarjota koko yhteiskuntaa hyödyttäviä ratkaisuja omista lähtökohdista. Yritykset ilmoittautuvat vapaaehtoisiksi koko maapalloa hyödyttäviin ilmastotalkoisiin omaa tuote, ratkaisu- ja palvelupalettia ympäristöystävällistämällä sekä prosesseja tehostamalla.

”Tulemme jatkossakin vastaamaan muuttuvan yhteiskuntamme tarpeisiin...Haluamme, että vaikutuksemme eivät rajoitu ainoastaan ilmastotoimiin ja jätteiden vähentämiseen. Jatkamme oman hiilijalanjälkemme pienentämistä ja autamme parantamaan asiakkaidemme resurssitehokkuutta mm. veden, raaka-aineiden ja energian käytön suhteen.” (Kemira, toimintakertomus 2020).

”Metso Outotec tukee vahvasti maailmanlaajuisia tavoitetta rajoittaa ilmastomuutoksen vaikutuksia...Lisäksi teknologiamme tukevat ilmastomuutoksen torjuntaa joka päivä.” (Metso Outotec, toimintakertomus 2020).

”Stora Ensolla on ainutlaatuinen asema ilmastomuutoksen torjunnassa. Kestävästi hoidetuissa metsissä puut sitovat hiilidioksidia (CO₂) ilmakehästä ja toimivat yhdessä puupohjaisten tuotteiden kanssa hiilen varastoina. Tuotteemme auttavat asiakkaitamme ja koko yhteiskuntaa vähentämään CO₂-päästöjä tarjoamalla vähähiilisiä vaihtoehtoja fossiilisiin polttoaineisiin ja muihin uusiutumattomiin materiaaleihin perustuvilla ratkaisuille.” (Stora Enso, vastuullisuusraportti 2020).

”Aiomme todentaa kaikkien tuotteidemme ilmastovaikutukset tieteellisesti...tuotteemme hillitsevät ilmastomuutosta korvaamalla fossiilisista raaka-aineista valmistettuja tuotteita biopohjaisilla ja uusiutuvilla vaihtoehtoilla.” (UPM, toimintakertomus 2020).

Yhteiskuntaan ja ilmastoon kohdistuvan vastuunkannon lisäksi osa yrityksistä tahtoo kantaa vastuunsa myös asiakkaidensa ja sidosryhmiensä ilmastotoimista ja profiloitua vastuullisena kumppanina sidosryhmilleen. Yritykset uskovat omien ratkaisujen sekä innovaatioiden kykyyn avustaa asiakkaita kohti ilmastoystävällisempää ja kestävämpää kulutusta.

”Tarjoamme asiakkaillemme ja yhteiskunnalle puhdasta energiaa ja kestäviä ratkaisuja. Näin varmistamme nopean ja luotettavan siirtymän hiilineutraaliin talouteen... Ilmastomuutoksen hillintään tähtäävät toimenpiteemme hyödyttävät kaikkia sidosryhmiämme.” (Fortum, vastuullisuusraportti 2020).

”Panostamme Orionissa ympäristövastuuseen tuotteen koko elinkaaren ajan. Toimintamme merkittävimmät ympäristövaikutukset syntyvät materiaalien, energian ja veden käytöstä...Arvioimme tuotteidemme mahdollisia ympäristövaikutuksia elinkaariajattelulla alkaen tuotekehitysvaiheesta. Teemme ympäristöriskien arvioinnin kaikille uusille tuotteille.” (Orion, vastuullisuusraportti 2020).

”Haluamme tukea asiakkaitamme näiden kestävien ja ilmastokestävien yhteisöjen rakentamisessa... Pyrimme olemaan asiakkaidemme luotetuin kumppani ilmastokestävien rakennusten suunnittelussa koko elinkaaren ajan.” (Kone, vastuullisuusraportti 2020).

”Rakennamme prosessimme tukemaan kiertotalouden periaatteita, minkä myötä voimme tehostaa resurssien käyttöä, parantaa energiatehokkuutta sekä luoda lisäarvoa asiakkaille pienentämällä heidän hiilijalanjälkeään. Kiertotaloudella on keskeinen rooli myös ilmastomuutoksen torjunnassa.” (Konecranes, vastuullisuusraportti 2020).

Ratkaisukeskeiseen diskurssiin sisältyy piirteitä myös tavoitteellisesta diskurssista, kun yritykset kertovat haluavansa olla ratkaisemassa ilmastomuutoksen.

tosta tai tavoittelevansa edelläkävijyyttä ilmastoinnovatiivisessa tuotekehitystoiminnassa.

”Ilmastotoiminnan edelläkävijänä haluamme olla ratkaisemassa ilmastonmuutoksen synnyttämiä tarpeita olemassa olevan liiketoiminnan osana sekä uusien innovaatioiden muodossa.” (Elisa, vastuullisuusraportti 2020).

”Nesteen liiketoiminta keskittyy torjumaan ilmastonmuutosta ja nopeuttamaan kiertotalouteen siirtymistä... Vastuullisuus on keskeinen osa Nesteen jokapäiväistä toimintaa. Olemme sitoutuneet torjumaan ilmastonmuutosta ja vauhdittamaan kiertotaloutta.” (Neste, vastuullisuusraportti 2020).

”Nokialla uskomme, että luomallamme teknologialla on keskeinen rooli ilmastonmuutoksen torjunnassa vähentämällä päästöjä ja mahdollistamalla älykkäitä ratkaisuja... Päivitetyt ilmastotavoitteemme antavat liiketoiminnallemme sysäyksen ja selkeät tavoitteet. 5G teknologialla tulee olemaan tärkeä mahdollistava rooli ilmastonmuutoksen torjunnassa.” (Nokia, vastuullisuusraportti 2020).

”Noin 89 % renkaiden hiilidioksidipäästöistä syntyy niiden käytön aikana.... Tavoitteenamme on rohkaista myös raaka-ainetoimittajiamme alentamaan CO₂-päästöjään. Tämä laskisi CO₂-päästöjä koko toimitusketjussa ja auttaisi meitä saavuttamaan kunnianhimoiset ilmastotavoitteemme.” (Nokian Renkaat, vastuullisuusraportti 2020).

”Wärtsilän tavoitteena on olla kestävä innovaatiotoiminnan edelläkävijä ja vähentää niin asiakkaidemme kuin ympäröivän yhteiskunnan päästöjä. Wärtsilä toimittaa älykkäitä teknologioita ja palveluja, jotka auttavat hillitsemään ilmastonmuutosta ja suojelemaan meriämme.” (Wärtsilä, toimintakertomus 2020).

Keskeinen tutkimusyrittäjä yhdistävä tekijä ratkaisukeskeisen vastuunkantodiskurssin osalta on pyrkimys kohti ilmastokestävämpää tulevaisuutta omaa toimintaansa tarkastelemalla sekä kehittämällä. Oman toiminnan seurauksia yhteiskunnalle, ihmisille ja muille sidosryhmille mainostetaan vastuullisina ratkaisuina vastauksena ilmastonmuutokseen kolmoistilinpäätöksen periaatteita mukailen. Yrityksissä korostuu halu olla pikemminkin osa ratkaisua kuin osa ongelmaa. Vastuuta kantamalla pienennetään legitimizeettikuilua ja brändätään yritykset ratkaisukeskeiseksi vastuunkantajaksi.

4.3.5 Mahdollisuusdiskurssi

Mahdollisuusdiskurssin ilmaantuminen tutkimusyrittäjien vastuullisuusraportointiin on verrattain uusi ilmiö. Vielä vuonna 2010 tämänkaltaista diskurssia ilmastonmuutokseen liittyen ei löytynyt. Vuonna 2020 suurin osa tutkimusyrittäjistä mainitsee ilmastonmuutokseen vastaamisen näyttäytyvän heille liiketoimintamahdollisuuksien tuottajana sekä kasvun mahdollistajana. On kuitenkin huomattava, että yritysten välillä on merkittäviä aste-eroja sen suhteen, kuinka suuren potentiaalinen ilmastokestävissä ratkaisuisissa näkevät ja millä aikavälillä.

Esimerkiksi Cargotec, Konecranes ja Neste kertovat jo olevansa hyvissä asemassa, kun kehitys kohti hiilineutraaleja ja vähähiilisiä yhteiskuntia jatkuu. Nämä yritykset myös mieltävät itsensä eräänlaisiksi uudistajiksi alallaan ja näkevät kenties siksi ilmastonmuutoksen ainutlaatuisena mahdollisuutena.

”Alan uudistaminen ja ilmastonmuutoksen hillitseminen vähähiilillä ratkaisulla on meille erinomainen mahdollisuus.... Vähähiilistä taloutta mahdollistavien ja kiertotalouden periaatteita tukevien ratkaisujen tarjoaminen on erinomainen liiketoimintamahdollisuus...Näemme ilmastonmuutoksen hillitsemisen ja siirtymisen vähähiiliseen talouteen liiketoimintamahdollisuuksina.” (Cargotec, toimintakertomus 2020).

”Ilmastoon liittyvien mahdollisuuksien osalta meillä on ainutlaatuinen asema: voimme auttaa muita toimialoja luopumaan hiilestä toimittamalla laiteratkaisuja, jotka auttavat esimerkiksi satamia siirtymään vähähiiliseen tulevaisuuteen.” (Konecranes, vastuullisuusraportti 2020).

Elisa mainitsee ilmastonmuutoksen taloudellisia vaikutuksia ja mahdollisuuksia kuvaavassa taulukossa hiilineutraaleiden palveluidensa tuovan liiketoimintamahdollisuuksia mm. päästökauppakustannusten lisääntyessä.

”Tarjoamme asiakkaillemme hiilineutraaleja palveluja vuodesta 2020, samalla kun johdamme esimerkillä pohjoismaisten operaattoreiden keskuudessa.” (Elisa, vastuullisuusraportti 2020).

”Lisääntyvä paine ilmastonmuutosta hidastavien toimenpiteiden toteutukseen ja kasvi-huonepäästöjen vähentämiseen on siksi ensisijaisesti positiivinen tekijä Nesteen liiketoiminnan kannalta.” (Neste, vastuullisuusraportti 2020).

Osa yrityksistä näkee ilmastonmuutoksen tarjoamat liiketoimintamahdollisuudet enemmän yleisen ilmastotietoisuuden aiheuttaman huolestuneisuuden kasvattaman kysynnän seurauksena kuin oman proaktiivisen edelläkävijämäisen toiminnan seurauksena.

”Myös lisääntynyt tietoisuus ja huoli ilmastonmuutoksesta ja kestävämmistä tuotteista voi muuttaa asiakkaiden vaatimuksia...biopohjaisilla tuotteilla odotetaan olevan merkittävä rooli Kemiran kasvutavoitteissa.” (Kemira, toimintakertomus 2020).

”Ilmastonmuutokseen liittyvän tietoisuuden ja huolen lisääntyessä uskomme, että vähäpäästöisten sekä resurssi- ja energiatehokkaiden tuotteiden ja palveluiden kysyntä kasvaa...Ilmastohyötyjä synnyttäviä liiketoimintamahdollisuuksia tuetaan liiketoimintalueiden omilla tavoitteilla.” (Fortum, vastuullisuusraportti 2020).

”Ympäristötehokkuus on yhä tärkeämpää ja lisää ratkaisujemme houkuttelevuutta asiakkaille.” (Metso Outotec, toimintakertomus, osiossa ”Ilmastonmuutokseen liittyvät mahdollisuudet”).

”Näemme digitalisaation mahdollisuutena tarjota asiakkaillemme keino päästöjen, jätteen ja kustannusten vähentämiseksi.” (Telia, vastuullisuusraportti 2020).

Varovaisen positiiviseksi suhtautumista ilmastonmuutoksen tarjoamiin kasvumahdollisuuksiin voisi luonnehtia yrityksissä, jotka uskovat, että ilmastotietoisuus ”voi” luoda kasvumahdollisuuksia.

”Ilmastonmuutos on otettava huomioon tuote- ja palvelutarjonnassa. Nämä näkökohdat voivat luoda konserniyhtiöille liiketoimintamahdollisuuksia uusien tuotteiden ja palvelujen muodossa.” (Sampo, vastuullisuusraportti 2020).

”Uskomme, että digitalisaatio voi auttaa yrityksiä ja yksityishenkilöitä minimoimaan omia ympäristövaikutuksiaan ja siten osallistumaan ilmastonmuutoksen torjuntaan.” (Nokia, vastuullisuusraportti 2020).

Selkeästi tulevaisuuteen suuntautuneena voi pitää diskurssia, jossa kasvumahdollisuuksiin vastaaminen vaatii yrityksiltä vielä toimenpiteitä. Tällaisessa puhettavassa tulevat mahdollisuudet tiedostetaan ja niihin halutaan vastata, mutta toimenpiteet kasvuun tarttumiseksi ovat vielä alkutekijöissään.

”Uusiutuvien materiaalien yrityksenä lupaamme, että kaikki mitä tänään tehdään fossiilista materiaaleista, voidaan huomenna valmistaa puusta. Tämän kehityksen nopeuttamiseksi muokkaamme liiketoimintaamme kasvumahdollisuuksien saavuttamiseksi.” (Stora Enso, vastuullisuusraportti 2020).

”Innovoimme ilmastopositiivisia tuotteita ja luomme niistä kasvavaa liiketoimintaa.” (UPM, toimintakertomus 2020).

”Strategiamme ja viime vuonna tekemämme organisaatiomuutokset antavat meille hyvät lähtökohdat tarttua kasvumahdollisuuksiin, jotka syntyvät pyrkimyksistä tehdä meri- ja energiateollisuuksista hiilineutraaleja.” (Wärtsilä, toimintakertomus 2020).

4.3.6 Sijoittaja- ja sidosryhmäsuuntautunut diskurssi

Vuonna 2020 vain neljä tutkimusyriytystä mainitsee sijoittumisestaan arvostettuihin vastuullisuusindekseihin, kun vastaava lukema vuonna 2010 oli seitsemän.

”Vuonna 2020 Neste oli mukana Dow Jonesin kestävä kehityksen indekseissä (DJSI) neljännen kerran peräkkäin. Neste oli mukana sekä DJSI World että DJSI Europe -indekseissä.” (Neste, toimintakertomus 2020).

”Nokian Renkaat kuuluu sekä Dow Jones World-vastuullisuusindeksiin että tiukemmin määriteltyyn Europe-vastuullisuusindeksiin.” (Nokian Renkaat, vastuullisuusraportti 2020).

”UPM oli metsä- ja paperiteollisuussektorin paras yritys Dow Jonesin globaalissa ja eurooppalaisessa vastuullisuusindeksissä.” (UPM, toimintakertomus 2020).

”Wärtsilä valittiin viidentenä vuonna peräkkäin osaksi Dow Jones Sustainability Indices (DJSI) -indeksejä. Wärtsilä sisältyy sekä DJSI World että DJSI Europe -indeksiin.” (Wärtsilä, toimintakertomus 2020).

Vaikka menestys tältä osin jää vuotta 2010 heikommaksi, on yritysten viestinnästä löydettävistä erityisesti sijoittajille kohdistuvaa muunlaista aineistoa runsaasti.

”Ilmastonmuutoksen hillintä oli sijoittajatapaamisissa keskeisin vastuullisuusaihe.” (Kesko, vastuullisuusraportti 2020).

”Sampo-konserni on myös Finland’s Sustainable Investment Forum (Finsif) jäsen vuodesta 2019 lähtien.” (Sampo, vastuullisuusraportti 2020).

Nokia sekä Elisa tunnustavat ilmastotavoitteiden saavuttamisen vaativan monialaista yhteistyötä sidosryhmien välillä.

”Sidosryhmien ilmastoraportoinnin sekä ilmastoystävällisen toiminnan vaatimukset kasvavat.” (Elisa, vastuullisuusraportti 2020).

Digitalisaatio on yksi tapa saavuttaa globaalit ilmastotavoitteet, mutta nämä työkalut ja ratkaisut vaativat innovatiivista monialaista yhteistyötä vaikutusten maksimoimiseksi. (Nokia, vastuullisuusraportti 2020).

Tutkimusyryksistä Fortum ja Stora Enso korostavat kanssakäymistään kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Erityisesti näiden yritysten viestinnässä korostuu ilmastoaiheisten järjestöjen kanssa verkostoituminen ja virikkeiden etsintä oman toiminnan kehittämiseen ilmasto- ja ympäristöteemojen osalta.

”Fortum on vastannut järjestöjen esiin nostamiin huoliin sosiaalisessa mediassa, useissa henkilökohtaisissa ja virtuaalisissa tapaamisissa sekä yhtiökokouksessa... Vuoden aikana Fortumin vuoropuhelu jatkui aktiivisena myös sijoittajien kanssa, ja keskusteluissa keskityttiin yhä enemmän ympäristöaiheisiin. Keskeistä näissä keskusteluissa oli konserninlaajuisten ilmastotavoitteiden asettaminen ja näiden tavoitteiden saavuttamiseksi toteutettavat toimet...” (Fortum, vastuullisuusraportti 2020, osiossa ”Lisää vuoropuhelua ympäristöjärjestöjen ja sijoittajien kanssa”).

”Stora Enso tekee aktiivista yhteistyötä kansalais- ja toimialajärjestöjen kanssa. Olemme mukana kehittämässä ilmastomuutokseen, kiertotalouteen, kestävään metsätalouteen, ihmisoikeuksiin ja liiketoimintaetiikkaan liittyviä alan käytäntöjä sekä vastuullisuusraportoinnin kehittämistä.” (Stora Enso, vastuullisuusraportti 2020).

Kone kertoo globaaleista teemapäivistään ilmastoviestinnän osana. Vuonna 2020 Kone on mm. osallistunut maailmanlaajuiseen Earth Hour -liikkeeseen ja sammuttaneensa valot toimipisteissään yli 30 maassa tunnin ajaksi. Maailman Ympäristöpäivänä Kone on mm. istuttanut puita omille maille.

”Päivittäisen toiminnan ja viestinnän lisäksi edistämme ympäristö- ja ilmastotoimintaa maailmanlaajuisesti omistetuilla teemapäivillä.” (Kone, vastuullisuusraportti 2020).

Outokumpu puhuu suoraan sijoittajille ja korostaa omien ratkaisujensa kestävyttä sekä taloudellista näkökulmaa.

”Sijoittajat etsivät kestävien projektien rahoittamista tai sijoittamista kestäviin yrityksiin. Outokummun ruostumattoman teräksen vähähiilinen profiili mahdollistaa taloudellisia etuja investoinneissa ja siirtymisen vähähiiliseen yhteiskuntaan.” (Outokumpu, toimintakertomus 2020).

Tutkimusjoukon yrityksistä UPM kertoo ainoana ilmastotavoitteisiin liittyvästä lainan kovenantista.

”Vuonna 2020 UPM sitoi ensimmäisten yritysten joukossa 750 miljoonan euron valmiusluottonsa hinnoittelumekanismiin sekä metsäluonnon monimuotoisuuteen ja ilmastotavoitteisiinsa.” (UPM, toimintakertomus 2020).

4.3.7 Sääntely

Sääntelydiskurssin osalta raportoinnin laadullista muutosta mielenkiintoisempaa on sääntelyyn viittaavan raportoinnin määrällinen kehitys. Vuonna 2020 jokainen tutkimusyryitys viittaa ilmastoon ja ympäristöön linkittyvässä vastuullisuusraportoinnissaan GRI-standardeihin. Perustelut universaalin standardis-

ton hyödyntämiselle ovat samankaltaisia kuin vuonna 2010. GRI-standardeja hyödynnetään vertailtavuuden parantamiseksi ja olennaisuuden varmistamiseksi. GRI-standardien mukaan raportoidaan ainakin osittain myös siksi, että ”kaikki muutkin raportoivat”. Myös ammattilaisten suorittama ulkoinen varmennus yrityksen GRI:n mukaiselle yhteiskuntavastuun raportoinnille näyttää olevan eräs motivaattori standardien mukaiselle raportoinnille.

”Suorittamiemme toimenpiteiden perusteella tietoomme ei ole tullut seikkoja, jotka antaisivat aiheen olettaa, ettei varmennuksen kohteena oleva Vastuullisuusraportointi olisi kaikilta olennaisilta osin laadittu käytetyn Global Reporting Initiativen yhteiskuntavastuun Standards raportointiohjeiston mukaisesti tai etteikö vastuullisuusraportointi olisi kaikilta olennaisilta osiltaan laadittu asianmukaisesti Raportointikriteeristön perusteella.” (Kesko, vastuullisuusraportti 2020, tilintarkastajan lausunto).

4.3.8 Yhteenvedo vuoden 2020 ilmastonmuutosdiskursseista

Vuoden 2020 osalta yritysten vastuullisuusraportoinnista tunnistettiin yhteensä kuusi erilaista diskurssia. Tiivistettynä vuonna 2020 yritysten voidaan sanoa jo havahtuneen ilmastonmuutosilmion kokoluokkaan markkinoita muokkaavana muutosvoimana. Ilmastonmuutosta kuvataan megatrendiksi, joka vaikuttaa yhteiskuntiin ja yrityksiin maapallolla seurauksin, joita yksikään yhteisö ei täysin pysty ohittamaan.

Tutkimusjoukon yritykset eivät kuitenkaan vastuullisuusraportointinsa mukaan aio ajelehtia ”lastuna laineilla” ilmastonmuutoksen edessä vaan ovat ryhtyneet toimenpiteisiin hyötyäkseen ilmastonmuutoksen aiheuttamista muutoksista markkinoiden asenneilmapiirissä. Yrityksistä huokuu tahto kantaa vastuuta, jos ei koko ilmastonmuutoksen ehkäisystä, niin vähintäänkin omista ja sidosryhmiensä ilmastoteoista ja päästövähennyksistä. Yritykset ovat tunnistaneet ilmastonmuutoksen aiheuttamat riskit omalle toiminnalleen, sekä myös toimimattomuudelleen ja tahtovatkin nähdä ilmastonmuutoksen pikemminkin mahdollisuutena kuin uhkana. Mahdollisuuksiin tarttumiseksi yritykset ovat asettaneet ilmastoon ja ympäristöön liittyviä tavoitteita, joista he aktiivisesti viestivät myös ulospäin. Ilmastonmuutoksen torjunnassa sidosryhmien joukko nähdään laajana ja ilmastotalkoiisiin on kutsuttu kattava joukko erilaisia sidosryhmiä.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä kappaleessa analysoidaan tutkimuksen tulokset ja tehdään johtopäätökset ilmastonmuutosdiskurssien kehittymisestä suomalaisten pörssiyritysten vastuullisuusraportoinnissa 2010-luvulla. Lisäksi tutkimuksen tuloksia verrataan aikaisempaan tutkimukseen sekä analysoidaan tutkimustuloksia ja vastuullisuusraportointia yleisesti suhteessa tämän tutkimuksen teoriaosuudessa esiteltyyn teoreettiseen viitekehykseen. Lopuksi pohditaan tutkimuksen luotettavuutta sekä mahdollisia rajoituksia. Tutkimuksen viimeisessä kappaleessa käydään läpi tulevaisuuden jatkotutkimusmahdollisuuksia aihepiirin ympärillä.

5.1 Ilmastonmuutosdiskurssien kehittyminen

Tämän tutkielman tarkoitus oli löytää Helsingin pörssin OMX25-listalle vuosien 2010 ja 2020 alussa sijoittuneiden yritysten, yhteensä 19 kappaletta, vastuullisuusraportoinnista ilmastonmuutosdiskursseja molemmilta tutkimusvuosilta, analysoida löydettyjä diskursseja sekä havainnoida ilmastonmuutokseen liittyvän kielenkäytön kehittymistä vuosikymmenen aikana diskursiivisen ja teemoittelevan sisällönanalyysin keinoin.

Vuoden 2010 osalta vastuullisuusraportoinnista löydettiin yhteensä viisi ilmastonmuutokseen liittyvää diskurssiluokkaa:

- Strateginen diskurssi
- Jatkuvan parantamisen diskurssi
- Ilmastonmuutos haasteena ja riskinä
- Sijoittaja- ja sidosryhmäsuuntautunut diskurssi
- Sääntelydiskurssi

Vuoden 2020 osalta ilmastonmuutokseen liittyviä diskurssiluokkia tutkimusaineistosta löydettiin yhteensä seitsemän kappaletta:

- Ilmastonmuutos megatrendinä

- Ilmastotavoitteellinen diskurssi
- Riskidiskurssi
- Ratkaisukeskeinen vastuunkantodiskurssi
- Mahdollisuuskurssi
- Sijoittaja- ja sidosryhmäsuuntautunut diskurssi
- Sääntelydiskurssi

Edeltä voidaan havaita sekä eroavaisuuksia yhtäläisyyksiä tutkimusvuosien välillä. Kumpanakin tutkimusvuonna esiintyneitä diskurssiluokkia on riskidiskurssi, sijoittaja- ja sidosryhmäsuuntautunut diskurssi sekä sääntelydiskurssi. Jatkossa näitä diskurssiluokkia nimitetään yhteisiksi diskursseiksi. Vuonna 2010 esiintyi kaksi kappaletta diskurssiluokkia, strateginen- sekä jatkuvan parantamisen diskurssi, jotka sittemmin ovat korvautuneet vuoteen 2020 tultaessa. Vuonna 2020 näitä uudenlaisia diskurssiluokkia havaittiin neljä kappaletta. Ilmastonmuutos megatrendinä-, ilmastotavoitteellinen, ratkaisukeskeinen vastuunkanto- ja mahdollisuuskurssi ovat vuosikymmenessä korvanneet mainitut vuoden 2010 ilmastonmuutosdiskurssit. Näistä diskurssiluokista käytetään jatkossa nimitystä muut diskurssiluokat.

Seuraavaksi analysoidaan molempina tutkimusvuosina esiintyneiden ilmastonmuutosdiskurssien, yhteisten diskurssien, sisäistä kehitystä vuosikymmenen aikana. Tämän jälkeen tarkastellaan sekä historiaan jääneiden ilmastonmuutosdiskurssien että tuorempien teemojen, muiden diskurssien, välisiä yhteyksiä ja kehityspolkuja.

5.1.1 Yhteiset diskurssit

Yhteisten diskurssiluokkien osalta tulosten vertailtavuus on suhteellisen vaivatonta. Näitä diskursseja esiintyi yritysten vastuullisuusraportoinnissa molempina tutkimusvuosina, joten kehityskulkuja voidaan suoraan havainnoida aineistojen välisellä vertailulla.

Riskidiskurssin osalta kehityskulku vuosikymmenen aikana on ilmiselvä. Vuonna 2010 yritykset harvoin mainitsivat itse ilmastonmuutoksen aiheuttavat riskejä niiden liiketoiminnalle. Painopiste oli ympäristöriskien hallinnassa sekä mahdolliseen kiristyvään sääntelyyn varautumisessa. Tässäkin suhteessa painoarvoa saivat pikemminkin paikalliset tai yrityskohtaiset ympäristöriskit, kuin yleisemmät, universaalit ympäristö- tai ilmasto-ongelmat. Ilmastonmuutos loisti poissaolollaan suurimman osan yrityksistä vastuullisuusraportoinnista tulevaisuuden riskejä käsitellessä vielä vuonna 2010.

Vuosikymmen myöhemmin ilmastoaiheet hallitsivat yritysten vastuullisuusraportoinnin riskienhallintaosioita. Ilmastonmuutosta kuvataan mm. aikamme suurimpana haasteena, joka muuttaa yhteiskuntia ja ekosysteemejä. Ympäristöriskien rinnalle ja ohitse ovat kiilanneet ilmastonmuutokseen liittyvät massiiviset uhat. Ilmastonmuutoksen nähdään voivan aiheuttaa peruuttamattomia fyysisiä muutoksia elinympäristöissämme sekä syvällekäyvää sääntelyn tiukentumista. Yritysten riskianalyyseissä tasapainoilevat fyysiset ja poliittiset

riskit. On luonnollisesti myös toimialariippuvaista, kuinka riskit yrityksiin jakautuvat. Teollisuuden yritykset kamppailevat sekä fyysisten että poliittisten riskien kanssa, kun vaikkapa telekommunikaatioalan yrityksille riskinäkökulmassa korostuvat luonnonmullistukset ja sään ääri-ilmiöt. Tulevaisuudessa riskidiskurssissa korostunee Wärtsilän toimintakertomuksessaan mainitsema ”tekemättömyyden riski”. Kun yritykset varautuvat ilmastonmuutoksen aiheuttamiin riskeihin, muodostuu tiukemman ilmastopolitiikan laiminlyönnistä heille riski itsessään. Jos ilmastotavoitteet eivät kiristy, kuten yritykset olettavat, jäävät nämä alakynteen vähemmän varautuneisiin kilpailijoihinsa nähden.

Sijoittaja- ja sidosryhmäsuuntautunut diskurssi kertoo yritysten vastuullisuusraportoinnissa sijoittajille ja sidosryhmilleen suuntaamasta ilmastoviestinnästä. Vuoden 2010 osalta erilaisiin vastuullisuusindekseihin valitut yritykset esittelevät indeksinoteerauksiaan osoituksena vastuullisuustyön huomioimisesta. Myös erilaisten ympäristö- ja ilmastojärjestöjen toimintaan osallistuminen raportoidaan ilmastotekoina. Tultaessa vuoteen 2020 osa tutkimusyryksistä on pudonnut vastuullisuusindekseistä, joihin aiemmin olivat sijoittuneet. Kuitenkin käytännönläheinen ilmastotyö sidosryhmien kanssa on saanut suuremman roolin yritysten vastuullisuusraportoinnissa. Yritykset raportoivat osallistuneensa kansalais- ja kolmannen sektorin järjestöjen kanssa ilmasto- ja ympäristöaiheisiin tapahtumiin sekä tunnustavat ilmastonmuutoksen torjunnan vaativan sidosryhmien välistä yhteistyötä. Sijoittajille suunnattu viestintä on muovautunut kaikki sidosryhmät huomioon ottavaan ilmastoraportointiin, jossa yritykset korostavat omaa aktiivisuuttaan pelkkien indeksinoteerausten sijasta. Tulevaisuudessa korostunee tämänkaltainen sidosryhmädiskurssi, jossa yritykset tahtovat viestiä kuuntelevansa kaikkia sidosryhmiään, laajimpana koko yhteiskuntaa, pelkkien sijoittajien sijaan.

Sääntelydiskurssi on tämän tutkimuksen laadullisesti vähiten muuttunut diskurssiluokka. Vaikka tutkimuksen päämetodi on laadullinen, ei tässä tapauksessa määrällistä muutosta voi ohittaa kevein perustein. Sääntelystä raportoitaessa laadullinen materiaali ei ole juurikaan muuttunut vuosikymmenessä. Yritykset raportoivat ympäristö- ja ilmastovastuullisuudestaan pääosin GRI-standardeja vähintäänkin soveltuvien osien noudattaen ja raportoivat tästä hyvin yhtenäisin sanamuodoin. Kuitenkin määrällinen muuttuja, GRI-standardiston hyödyntämistä on kohonnut huomasti vuosikymmenessä. Kun vuonna 2010 alle puolet tutkimusyryksistä hyödynsi GRI-raportointiohjetta, vuonna 2020 jokainen tutkimuksen yrityksistä raportoi ympäristö- ja ilmastovastuustaan GRI-standardien mukaisesti. Syynä voi olla jo aikaisemmin mainitut vertailtavuuden ja olennaisuuden parantaminen omassa ilmasto- ja ympäristöraportoinnissa tai luvussa 2.3.3 esitellyn Euroopan unionin muun kuin taloudellisen tiedon raportointiin velvoittavan direktiivin voimaantulo Suomessa, taikka näiden yhdistelmä. Joka tapauksessa pääsääntö näyttää 2020-luvulla olevan GRI:n mukainen ilmastoraportointi, kun vielä vuonna 2010 osa yrityksistä viittasi suoraan ainoastaan kansalliseen kirjanpidon lainsäädäntöön tai ohjeistukseen.

5.1.2 Muut diskurssit

Muiden diskurssien osalta muutos puhettavassa, retoriikassa ja merkityssisällöissä on tapahtunut uusien diskurssien syntyessä ja vanhojen korvautuessa, kun yhteisten diskurssiluokkien tapauksessa diskurssinkehitys tapahtui saman diskurssin sisällä. Tätä ei pidä kuitenkaan ymmärtää ehdottomana totuutena. Vuoden 2020 vastuullisuusraportointiaineksesta on löydettävissä yhteyksiä vuoden 2010 ilmastodiskursseihin siinä missä vuonna 2010 oli jo nähtävissä piirteitä tulevasta. Tämän tutkimuksen kannalta diskurssit on kuitenkin luokiteltu niiden hallitsevuuden ja esiintymistiheyden kautta. Tulokset osoittavat ainoastaan kumpanakin tutkimusvuonna vallinneet, dominoivat ilmastonmuutosdiskurssit. Seuraavassa käydään läpi näiden diskurssiluokkien kehitystä vuosikymmenen aikana.

Vuoden 2010 diskurssiteemoista vuoteen 2020 tultaessa ovat hälvenneet sekä *strateginen- että jatkuvan parantamisen diskurssi*. Nämä vuosikymmenen takaiset diskurssiluokat ovat korvautuneet *megatrendidiskurssilla, ilmastotavoitteellisella-, ratkaisukeskeisellä vastuunkanto- sekä mahdollisuuskurssilla*.

Strategiseen diskurssiin kuului keskeisesti ympäristöriskien hallinta, yhteiskuntavastuu ja kestävä kehitys. Ilmastonmuutoksesta puhuttiin vain osana näitä vastuullisuusteemoja. Ilmastonmuutos esitettiin eräänä strategisissa valinnoissa huomioon otettavana ilmiönä muiden rinnalla. Tätä ei pidä kuitenkaan ymmärtää kritiikkinä suomalaisten pörssiyritysten vastuullisuusraportointia kohtaan. Vuonna 2010 maailma näytti vielä toisenlaiselta kuin tänä päivänä, eivätkä yritykset tehneet poikkeusta ilmastonmuutoksen huomioimisessa omassa toiminnassaan. Jo vilkaisemalla avainsanahaun tuloksia (kappale 4.1, Taulukko 3) voimme havaita ilmastonmuutoksen saaman painoarvon muutoksen vuosikymmenessä. Kuten aiemmin on mainittu, yritysten strategiaa voidaan havainnoida sanojen lisäksi tekoja tutkimalla. *Jatkuvan parantamisen diskurssiin* kuului olennaisesti omista, vielä vuonna 2010 ympäristönsuojeluun enemmän kuin ilmastonmuutoksen torjuntaan painottuvista, teoista viestiminen. Nimensä mukaisesti kiinteä osa diskurssiluokkaan sisältyvää raportointia oli oman ympäristösuorituskyvyn jatkuvasta kehittämisestä ja parantamisesta kertominen. Ilmastonmuutosta käsiteltäessä olennaista on, että yritysten motiivina vaikuttaa olleen aidosti ympäristön- ja ilmaston suojeleminen. Jatkovaa parantamista on perusteltu etenkin ympäristövaikutusten pienentämisellä. *Jatkuvan parantamisen- ja strategisen diskurssin ydinsisällön ilmastoraportoinnin* kannalta voisi kiteyttää seuraavasti. Molemmista diskurssiluokissa ilmastonmuutos kyllä huomioidaan, mutta se ei saa raportoinnissa itsenäistä roolia, vaan se on joko taustavaikuttajana tai muiden vastuullisuusteemojen rinnalla. Vuonna 2020 tilanne kääntyy ilmastonmuutosdiskurssien kannalta pääläelle. Ilmastonmuutos nähdään raportoinnissa itsenäisenä ja muista riippumattomana vaikuttajana, joka nostetaan vastuullisuusraportoinnissa esille yksinomaisena muuttujana.

Megatrendidiskurssi korottaa ilmastonmuutoksen asemaa, jossa sitä ei vielä vuonna 2010 ollut nähty. Nyt ilmastonmuutoksen vaikutukset liiketoimintaympäristöön ja yrityksiin ovat vääjäämättömiä. Yritysten asema strategisen diskurssin ehtojen asettajasta ja riskienhallitsijasta on muuttunut vastaanotta-

vaksi objektiksi, reagoivaksi sopeutujaksi. Ympäristöteemoista puhutaan nyt ilmastonmuutosteeman alla, ei päinvastoin kuten vuonna 2010. Ilmastonmuutos on megatrendi, joka näyttää suunnan. Ainoastaan epämääräinen jatkuva parantaminen ei riitä, vuonna 2020 yrityksen täytyy kantaa vastuuta ja sillä täytyy olla tavoitteita ilmastonmuutokseen liittyen.

Ratkaisukeskeinen vastuunkantodiskurssi on seurausta yleisemmästä vastuullisuuden esiinmarssin jatkumisesta. Diskurssille tyypillistä on brändätä itsensä vastuunkantajaksi, joka tarjoaa ratkaisuja koko yhteiskuntaa koskettavaan ongelmaan. Edelleen tämä diskurssiluokka voidaan nähdä tietynlaisena jatkumona jatkuvan parantamisen diskurssille. Vuonna 2020 yritykset tahtovat kantaa vastuuta yhteiskunnasta laajemmin. Oman ympäristötehokkuuden parantaminen on vaihtunut, tai kehittynyt, kolmoistilinpäätöstä mukailevaan holistiseen vastuunkantoon yhteiskunnan ratkoessa ilmastonmuutoksen aiheuttamia seurauksia. Yrityksille vaikuttaa olevan kunnia-asia saada olla osa megatrendimäisen ilmiön ratkaisua.

Ilmastotavoitteellinen diskurssi on myös seurausta edellä mainituista diskursseista, jotka luovat tarpeen mitata ja tavoitella jotakin päämäärää ilmastotekojen suhteen. Tässä tutkimuksessa vuonna 2020 jokaisella yrityksellä on jonkinlainen ilmastoon liittyvä tavoite. Yleisemmin yritykset raportoivat hiilineutraalius- tai päästövähennystavoitteistaan, osa kuitenkin vuoden 2010 tapaan puhuu tavoitteistaan yleisemmällä tasolla. Keskeistä on kuitenkin se muutos, joka tutkimusaineiston osalta on havaittu. Vuonna 2020 ilmastoon liittyvät tavoitteet ovat normi, standardi, kun vuonna 2010 yritykset tavoittelivat lähinnä ympäristösuorituskykynsä parantamista. Ilmastoon liittyvät tavoitteet ovat toki yrityksille myös vastuullisuusmarkkinointia ja mielikuvien luontia. Nykypäivänä ilman ilmastotavoitteita operoivaa yritystä pidetään outolintuna, joka ei kannu vastuutaan ilmastosta ja ympäristöstä. Yhtä kaikki, ilmastotavoitteiden julki tuonti osana vastuullisuusraportointia on vakiintunut 2010-luvun aikana. Ilmastotavoitteellisuus on uusi normaali, jopa pakko.

Mahdollisuusdiskurssi on viimeinen uusi diskurssi. Nimensä mukaisesti tällaista puhetapaa käyttävä yritys näkee ilmastonmuutoksen torjumisen aiheuttaman liiketoimintaympäristön muutoksen ja kuluttajien vastuullisemmaksi kääntyneet asenteet ennemmin mahdollisuutena kuin uhkana. Edelleen tällaisenkin retoriikan voi nähdä markkinointina ja mielikuvien muokkaajana, mutta huomioon ottaen laajempi konteksti, jossa tutkimusyrietykset aktiivisesti viestivät tahtovansa kantaa vastuuta ja asettavansa ilmastotavoitteensa tätä vasten, ei ole syytä epäillä, etteivätkö yritykset oikeasti myös näkisi mahdollisuuksia ilmastokestävässä ratkaisussa. Mahdollisuusdiskurssin voi nähdä myös jatkumona jo 2010-luvun alussa havaituille diskursseille. Vuosikymmenen, tai pidempäänkin, ympäristösuorituskykyyn ja strategiseen vastuullisuuteen panostaneet yhtiöt ovat todennäköisesti etulyöntiasemassa mainitut toimenpiteet laiminlyöneisiin kilpailijoihinsa nyt kun ilmastonmuutoksen kaltaisen megatrendin torjuntaan ovat havahtuneet lähestulkoon kaikki yritykset ja yhteisöt. Panostaminen ympäristönsuojeluun palkitaan ja yritys kokee ilmastonmuutoksen seurauksiin vastaamisen aitona mahdollisuutena. Tämä luonnollisesti ra-

portoidaan yleisölle, jolloin mahdollisuusdiskurssi sisältää piirteitä myös vastuunkantodiskurssista.

5.2 Yhtymäkohdat aikaisempaan tutkimukseen

Tämän tutkimuksen kaltaista diskurssianalyttistä tutkimusta ilmastonmuutosdiskurssien *kehittymisestä* ei toistaiseksi ole juuri tehty. Lähimmäksi tämän tutkielman tutkimusasetelmaa pääsee Tregidgan ym. (2014) diskurssi- ja identiteettianalyttinen tutkimus kestävän kehityksen raportoinnista ja sen kehittämisestä. Tässä tutkimuksessa havaittuja tuloksia voidaan kuitenkin pätevästi verrata luvussa 1.5 esitettyihin aikaisempiin tutkimustuloksiin ilmastonmuutosdiskursseista yhden tutkimusvuoden osalta. Lisäksi yhtymäkohtia voidaan havaita myös vastuullisuus- tai ympäristöraportointia yleisemmin tarkastelluiden tutkimusten kanssa. Avainsanahaku tutkimusmetodina on diskursiivisissa tutkimuksissa hyvin yleinen menetelmä, mutta tämän tutkielman kontekstissa vertailu muuhun tutkimukseen ei ole käytännöllistä. Jäljempänä esiteltävissä tutkimuksissa avainsanahakua on käytetty suhteellisen esiintyvyyden tai ”diskurssijohtolankojen” etsimiseen sen sijaan että metodia olisi käytetty kahden tutkimusvuoden väliseen vertailuun. Niskala & Pretes (2010) taas tutkivat ympäristöraportoinnin tyyliä, eivät niinkään diskursseja.

Tregidgan ym. (2014) tutkimuksessa havaittiin lähes kahden vuosikymmenen tutkimusajanjaksolla yritysten identiteetin suhteessa kestävään kehitykseen muovautuneen sääntöuskovaisesta identiteetistä johtajaidentiteetin kautta aina strategiseksi identiteetiksi saakka. Tutkimuksen sääntöuskovainen identiteetti vastaa parhaiten tämän tutkimuksen strategista- ja jatkuvan parantamisen diskurssia vuodelta 2010. Molempien mukaan yritys kyllä tahtoo olla vastuullinen ja noudattaa voimassa olevaa sääntelyä, mutta tekee sen pikemminkin reagoimalla, kuin ennakoimalla. Yhteistä on myös tahto kantaa vastuuta toimintansa seurauksista. Yhteistä sääntöuskovaiselle identiteetille ja tämän tutkimuksen mainituille diskursseille on myös yleinen reaktiivisuus. Vastuullisuutta tai ilmastonmuutosta ei nähdä toimintamahdollisuuksia luovana ajurina, vaan ulkoisena voimana, johon vain vastuullisesti sopeudutaan.

Tregidgan ym. (2014) johtaja- sekä strateginen- ja vastuullinen identiteetti vuosien 2000–2010 aikana ovat jo huomattavasti lähempänä tämän tutkimuksen jälkimmäisen tutkimusvuoden 2020 ilmastonmuutosdiskursseja. Löydetyissä identiteeteissä on paljon samoja piirteitä kuin tämän tutkimuksen megatrendi-, mahdollisuus-, vastuunkanto- ja ilmastotavoitteellisessa diskurssissa. Samoin molempien tutkimusvuoden sijoittaja- ja sidosryhmädiskurssi sisältää piirteitä löydetyistä identiteeteistä. Yhteisiä piirteitä identiteeteille ja tutkimuksen diskursseille on mm. halu kantaa vastuuta ilmastosta ja kestävästä kehityksestä sekä luoda tästä uusia liiketoimintamahdollisuuksia. Yhtä tärkeänä nähdään sidosryhmäviestintä sekä verkostoituminen, yleisesti johtajuus ja sitoutuminen megatrendinomaisen ilmiön torjuntaan integroimalla vastuullisuus omaan stra-

tegiaan. Luonteenomaista näille identiteeteille ja mainituille diskursseille on ratkaisukeskeisyys, vastuunkanto ja proaktiivisuus.

Niskalan & Pretesin (2010) tutkimuksesta voidaan havaita jo 1990-luvun taitteessa alkanut ympäristöraportoinnin määrällinen kasvu. Vaikka laadullisen tutkimuksen määrän tai yleisyyden kasvun mittaaminen ei kuulu tämän tutkielman alaan, voidaan avainsanahaun tulosten perusteella väittää ilmastonmuutoksen ja kestävä kehityksen teemojen kasvattaneen merkitystään yhä entisestään 2010-luvulla. Näin ollen Niskalan & Pretesin (2010) tutkimuksessa voidaan nähdä jo lähtölaulus yleisemmälle ympäristön painoarvon kasvulle vastuullisuusraportoinnissa. Myös tutkijoiden havaitsema raportoinnin toimialakohtaisuus on hyvin samankaltainen havainto kuin tässä tutkimuksessa. Energia- ja luonnonvaraintensiiviset toimialat korostuvat tämänkin tutkimuksen empiirisessä osuudessa.

Schadewitz & Niskala (2010) tutkivat vastuullisuusraportoinnin vaikutusta yrityksen osakkeen arvoon. Tutkimuksessa havaittiin vastuullisuusraportoinnin avulla voitavan pienentää informaatiokuilua sijoittajien ja yrityksen johdon välillä. GRI-pohjainen vastuullisuusraportointi havaittiin merkittäväksi yrityksen arvoa selittäväksi tekijäksi, joka huomioon ottamalla voidaan yritys arvostaa tarkemmin, kuin pelkkien kirjanpitoarvojen perusteella. Näin ollen ei ole yllättävää, että tämänkin tutkimuksen tutkimusyrietykset ovat kaikki siirtyneet GRI-raportointiin vuosien 2010 ja 2020 välillä. Lisäksi ilmastoon liittyvä vastuullisuusraportointi on avainsanahaunkin perusteella kasvanut määrällisesti merkittävästi. Näin ollen voidaan päätellä yritysten pyrkivän sekä kykenevän antamaan organisaationsa arvosta tarkempi kuva vuonna 2020 kuin vielä vuonna 2010.

Ihlenin (2009) tutkimuksessa löydettiin neljä dominoivaa ilmastonmuutosdiskurssia 30:n suuryrityksen raportoinnissa. Ihlenin ensimmäinen diskurssi keskittyi lähinnä paikallisiin ympäristöolojen tai energiansäästön huomioon ottamiseen ilmastonmuutoksen jäädessä taka-alalle. Tällaisessa diskurssissa on paljon yhteistä vuoden 2010 strategisen- ja jatkuvan parantamisen diskurssin kanssa. Olihan vuonna 2010 suomalaistenkin pörssiyritysten raportoinnissa ilmastonmuutos vielä sivuroolissa ympäristövaikutuksiin nähden. Lisäksi Ihlen puhuu sääntely- ja auktoriteettidiskurssista, jossa ilmastonmuutos otetaan huomioon lähinnä tulevan sääntelyn vuoksi. Tämän tutkimuksen yrityksissä sääntely kyllä otettiin huomioon, mutta sitä ei voi pitää pääasiallisena toiminnan aiheuttajana yrityksissä. Toisaalta riskidiskurssissa lisääntyvä sääntely taas nähtiin mahdollisena tulevaisuuden uhkana ilmastonmuutokseen liittyen. Ihlen havaitsi tutkimuksessaan myös kaksi diskurssia, jotka vastaavat hyvin tämän tutkimuksen tuloksia. Ihlenin tutkimuksessa voidaan nähdä löydetyt, toki hieman eri nimellä, ratkaisukeskeinen vastuunkantodiskurssi sekä mahdollisuusdiskurssi. Piirteet ovat molempien tutkimusten osalta hyvin samankaltaiset. Tekemällä aloitteen ilmastotoimien suhteen yrityksen nähdään voivan sekä kantaa vastuuta globaalista ongelmasta, että luovan tästä uusia liiketoimintamahdollisuuksia.

Dahl & Flottum (2019) löysivät omassa diskurssianalyysissään energiayhtiöiltä kolme keskeistä diskurssia. Ilmastonmuutos nähtiin yrityksissä vastuuna, riskinä tai mahdollisuutena. Tulokset korreloivat hyvin tässä tutkielmassa havaittuihin diskurssiluokkiin. Ratkaisukeskeinen vastuunkanto- ja mahdollisuusdiskurssi löydettiin sekä tässä että Ihlenin (2009) tutkimuksessa. Lisäksi tässä tutkimuksessa havaittiin riskidiskurssi molempina tutkimusvuosina.

Jaworska (2018) tutki öljy-yhtiöiden yhteiskuntavastuuraportointia. Tämän tutkimuksen tulosten kanssa Jaworskan tutkimustulosten kanssa on vain vähän, jos lainkaan, yhteisiä nimittäjiä. Jaworska tutki öljy-yhtiöitä, joiden voidaan olettaa olevan suhteellisen vastahakoisia toimimaan ilmastonmuutoksen torjumiseksi, ainakaan omaa liiketoimintaansa rajoittavia toimenpiteitä suosien. Kuitenkin tässäkin tutkimuksessa löydettiin ilmastotavoitteellisen diskurssin osalta muutamia epämääräisiä ilmauksia ilmastotavoitteisiin liittyen. Tällaisessa puhettavassa voi olla kyse juuri Jaworskan mainitsemasta maalin siirtämisestä eteenpäin ja vastuun sysäämisestä muille tahoille.

Ahmadin & Hossainin (2015) tutkimuksessa ilmastonmuutos mainittiin vain pienessä osassa tutkimusyryksistä. Silti löydetyt diskurssit vastasivat edellä esiteltyjä aikaisempien tutkimusten diskursseja sekä tässä tutkimuksessa havaittuja diskursseja. Ilmastonmuutos nähtiin mahdollisuutena, huolta aiheuttavana tekijänä tai velvoitteena. Mahdollisuus- ja velvoittavuusdiskurssit vastaavat hyvin tämän tutkimuksen mahdollisuus- ja vastuunkantodiskursseja. Ahmadin ja Hossainin kolmannessa diskurssissa ilmastonmuutos aiheutti huolta kohdeyrityksissä. Tämän tutkimuksen yrityksissä ilmastonmuutos nähtiin huolenaiheen sijasta riskinä, vaikka ilmastonmuutoksen myös myönnettiin voivan aiheuttaa huolta yleisössä.

5.3 Yhtymäkohdat teoreettiseen viitekehykseen

Tämän tutkimuksen tulosten kannalta validein ja vertailukelpoisin teoreettisin viitekehys löytyy luvussa 2.3 käsitellyistä ympäristöraportoinnin teorioita käsittelevästä osuudesta. Vaikka kyseessä ovat ympäristöraportointia käsittelevä teoriakehys, pätevät teoreettiset mallit sellaisenaan myös ilmastoraportointiin ja ilmastodiskurssien analysointiin.

Sidosryhmäteoriaan nähden yritysten ilmastoraportointi voidaan nähdä yritysten keinona vakuuttaa sidosryhmänsä omasta ilmastovastuullisuudestaan. Grayn ym. (1996) mukaan ympäristöraportoinnista voidaan päätellä, kuinka tärkeänä sidosryhmänä esimerkiksi luonnonympäristöä pitää ja kuinka ympäristövastuu on yrityksen toiminnassa huomioitu, sekä kuinka näistä toimenpiteistä välitetään tietoa kaikille sidosryhmille. Vaikka tässä tutkimuksessa löydettiin erillinen sijoittaja- ja sidosryhmäsuuntautunut diskurssi molemmilta tutkimusvuosilta, olisi kapeakatseista typistää yritysten sidosryhmilleen suuntaama ilmastoraportointi vain tähän diskurssiluokkaan. Nyt käsiteltävässä tutkimuksessa mielenkiinto kohdistuu yritysten ulkoiseen raportointiin. Näin ollen jokainen tutkimuksessa havaittu diskurssiluokka ja analysoitu sitaatti voi-

daan laskea teorian mukaiseksi sidosryhmäviestinnäksi. Ei siis ole tarpeen analysoida mitkä osuudet yritysten ulkoisista raporteista täyttäisivät sidosryhmien tyydyttämisen tarvetta. Lähtökohtaisesti kaikki yrityksen julkaisema julkinen materiaali luo kuvaa yrityksistä ja joko vahvistaa tai heikentää yrityksen ja tämän sidosryhmien verkostoa.

Legitimitaatioteorian ytimessä on legitimizeettikuilun käsite, jolla tarkoitetaan yrityksen toiminnan ja yhteiskunnan arvojen välistä ristiriitaa, jota ympäristöraportoinnilla pyritään kuroma umpeen (Gray, 1995). Grayn artikkelissa keinoja kuroa legitimizeettikuilua ovat rehellinen raportointi, yleisön väärinkäsitysten korjaaminen, manipulaatio tai vallitsevan paradigman muutos. Nähdäkseni tämän tutkimuksen yritykset hyödyntävät lähinnä ensimmäistä, korkeintaan myös toista keinoa. Manipulointia tai vallitsevien käsitysten haastamista tutkimusyriyten raportoinnista ei mielestäni löydy, ellei sellaiseksi lueta luontaista oman vastuullisuuden markkinointia ja viherbrändäystä. Käsitteeni mukaan tutkimusyriyten raportointi toiminnastaan lähtökohtaisesti rehellisesti, vaikka kaiken raportoidun materiaalin varmentaminen tämän tutkimuksen aihepiiriin kuulukaan. Lisäksi osa materiaalista varmasti on luotu korjaamaan yleisön väärinkäsityksiä esimerkiksi tietystä toimialasta tai yksittäisestä yrityksestä. On myös mahdollista arvioida, kuinka suureksi yritykset itse legitimizeettikuilun arvioivat, tai uskovatko he edes siihen. Tutkimusyriyten raportoinnista voisi pikemminkin väittää välittyvän sellaisia diskursseja, joilla legitimizeettikuilu tahdotaan pitää mahdollisimman matalana tai olemattomana. Nähdäkseni yritysten raportoinnista ei ilmene mitään sellaista, joka räikeästi todistaisi syvästä legitimizeettikuilusta yrityksen ja yhteiskunnan välillä.

Poliittis-taloudellisen teorian mukainen raportointi ilmenee mielestäni useammassa diskurssiluokassa. Teorian mukaan politiikka, taloudellinen menestys ja ympäristöraportointi limittyvät toisiinsa (Gray, 1995). Teorian mukaan ympäristöraportoinnilla voidaan vaikuttaa sekä politiikkaan että taloudelliseen menestykseen. Poliittikkaan vaikuttaminen ilmenee ainakin sääntelydiskurssissa, joissa kuvaillaan epästabiilin poliittisen ympäristön ja poukkoilevan politiikan vaikutusta myös yrityksen ympäristö- ja ilmastovaikutuksiin. Lisäksi myös megatrendi- sekä vastuunkantodiskursseissa voidaan nähdä piirteitä ilmastopoliittikkaan vaikuttavasta tai tiukemman sellaisen hyväksyvistä kielenkäytöstä. Taloudelliseen menestykseen ympäristöraportoinnilla pyritään vaikuttamaan vähintäänkin vastuunkanto-, mahdollisuus- sekä sijoittaja- ja sidosryhmäsuuntautuneissa diskursseissa. Toisaalta ei pidä sulkea pois muitakaan diskursseja poliittis-taloudellisen vaikuttamisen piiristä. Teoria on moniulotteinen ja liittää useita eri kokonaisuuksia yhteen. Yriyten ilmastoraportointi pyrkii luonnollisesti myös lobbaamaan yrityksen toivomaa ja sille taloudellisesti kannattavaa sekä legitimizeettiiä ylläpitävää, suotuisaa lainsäädäntöä tai politiikkaa diskursista riippumatta.

Yriyten ilmastoraportoinnin motiiviteorioiden lisäksi on syytä lyhyesti arvioida yriyten raportoinnin laatua suhteessa luvussa 2.3.2 ja Taulukossa 1 esitettyihin laatutekijöihin nähden. Arviointi on yleisluontoista, koska jokaisen

yksittäisen yrityksen raportointilaadun analysointi jää tämän tutkielman rajausten ulkopuolelle.

Tregidga & Laine (2021) mainitsivat laadukkaaseen ympäristöraportointiin liittyvän ensinnäkin kolme tekijää. Rajallisuudella tarkoitettiin myös tuotantoketjun ympäristövaikutuksista raportoinnista. Tässä tutkimusyrietykset mielestäni onnistuivat hyvin. Moni yritys kertoi esimerkiksi päästöjen jakautumisesta tuotantoketjussa ja eritoten ratkaisukeskeisessä vastuunkantodiskurssissa myös tuotantoketjun muiden osien päästöjä tahdottiin vähentää. Olennaisuudella taas tarkoitettiin kykyä tunnistaa keskeisimmät ympäristövaikutukset, niin ydin-toiminnoista kuin tuotantoketjussa. Uskoisin, että tässäkin kategoriassa tutkimusyrietykset suoriutuivat hyvin, vaikka ympäristövaikutusten varmentaminen sinänsä yksittäiselle tutkijalle on vaikeaa. Varsinkin 2010 vuoden strategisessa diskurssissa yritykset kertoivat yksittäisistä, olennaisista ympäristövaikutuksistaan tarkasti. Vuoteen 2020 tultaessa itse ilmastonmuutos oli jo muodostunut olennaiseksi raportoinnin kohteeksi, megatrendiksi. Kolmas Tregidgan ja Laineen (2021) esittämä avaintekijä onnistuneelle raportoinnille oli tilivelvollisuus, joka yrityksellä on yhteiskuntaan nähden moraalisisessa mielessä. Mielestäni tässä onnistuminen tutkimusyrietysten joukossa on itsestänselvyys. Vuoden 2010 muutamaa yksittäistapausta lukuun ottamatta, yritykset raportoivat ympäristö- ja ilmastovastuistaan reilusti yli sen, mitä lainsäädäntö edellyttää. Toisaalta tämä voi johtua myös siitä että ”muutkin raportoivat”, mutta yhtä kaikki nykyiset raportointimenetelmät toteuttavat myös yrityksen moraalista vastuuta.

Taulukossa 1 on esitelty korkealaatuisen ympäristöraportoinnin piirteitä. Vaikka tämän tutkimus ei keskitykään arvioimaan ilmastöraportoinnin laatutekijöitä, on turvallista sanoa tutkimusyrietysten raportoinnin täyttävän taulukossa määritellyt kriteerit. Voidaan sanoa, että raportoinnissa esitetyt tiedot sisältävät paljon yksityiskohtia, niin negatiivisia kuin positiivisia. Raportit ovat ymmärrettäviä aiheeseen jonkin verran perehtyneelle ja vertailtavuus on parantunut huomattavasti 2010-luvun aikana GRI:n laajemman käyttöönoton myötä. Sidosryhmät on huomioitu raportoinnissa, kuten edellä on useasti käynyt ilmi. Mikään tutkimusprosessin aikana ei ole myöskään saanut epäilemään raporteissa esitettyjen tietojen luotettavuutta tai ajantasaisuutta. Tutkimusyrietysten ilmastöraportointi on näin ollen korkealuokkaista sen mukaisesti, mitä korkealuokkaisesta ympäristöraportoinnista on aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa esitetty.

5.4 Tutkielman rajoitukset

Diskurssianalyysi, kuten laadulliset menetelmät yleensä, kohtaavat usein arvostelua tutkimuksen luotettavuuden suhteen. Jokisen ym. (2016) mukaan diskurssianalyysin luotettavuutta sekä käyttökelpoisuutta yhteiskunnallisen tutkimisen välineenä on sekä kiitelty että epäilty.

Tutkimuksen luotettavuutta ja käyttökelpoisuutta arvioidaan usein validiteetin ja reliabiliteetin käsitteiden kautta. Tutkimuksen validiteetilla tarkoitetaan sitä, onnistuuko tutkija tutkimaan juuri sitä mitä oli tarkoituskin tutkia. Validiteetti jaetaan usein sisäiseen ja ulkoiseen validiteettiin. Sisäisellä validiteetilla tarkoitetaan tutkimuksen omaa luotettavuutta, kuten valittujen käsitteiden ja teorioiden sopivuutta suhteessa tutkittavaan aiheeseen. Ulkoinen validiteetti liittyy tulosten yleistettävyyteen, se kertoo ovatko tutkimuksen tulokset yleistettäviä, ja jos ovat niin mihin ryhmiin. Keskeistä ulkoisen validiteetin kannalta on tutkimusasetelman valinta. Tutkimuksen reliabiliteetilla taas viitataan tutkimuksen toistettavuuteen. Reliabiliteettia voidaan havainnollistaa kysymällä, päätyisikö toinen tutkija samantyyppisiin tuloksiin samalla aineistolla ja samoilla tutkimuskysymyksillä. (Metsämuuronen, 2011).

Pietikäisen & Mäntyniemen (2009) mukaan kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida myös vastaavuuden ja uskottavuuden näkökulmasta. Tällä he tarkoittavat sitä, että tulokset vastaavat siinä määrin todellisuutta, että tiedeyhteisö voi ne hyväksyä, vaikka olisivatkin niistä eri mieltä. Vastaavuus lisää uskottavuutta ja tämän lisäämisessä auttaa tutkimusprosessin eri osien sekä teoriataustan ja analyysimenetelmien mahdollisimman tarkka kuvailu. Jokinen ym. (2016) myös korostavat niin kutsuttujen luonnollisten aineistojen vahvuuksia diskurssianalyttisessä tutkimuksessa. Luonnollisilla aineistoilla he tarkoittavat aineistoja, jotka ovat olemassa tutkijasta riippumatta.

Diskurssianalyttisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa on kuitenkin ymmärrettävä, ettei tutkija tavoittele tulkinnoilleen universaalien faktan statusta (Jokinen ym., 2016). Tämäkin tutkimus on vain yhden tutkielmantekijän näkemys ilmastonmuutosdiskurssien muutoksesta valitulla ajanjaksolla. Joku toinen tutkija voisi päätyä erilaisiin tuloksiin ja esittää ne yhtä pätevinä esityksinä tutkittavasta aiheesta. Tämän tutkimuksen luotettavuutta, vastaavuutta ja uskottavuutta kuitenkin lisää tutkimuskohteeksi valittu luonnollinen aineisto. Tutkimusyritysten tilinpäätösmateriaalit, toimintakertomukset ja vastuullisuusraportit, ovat syntyneet tutkijasta riippumatta ja ne ovat luettavissa yritysten verkkosivuilla. Samoin tutkimukseen nostetut sitaatit ovat kaikkien tarkistettavissa mainituista raporteista. Edelleen avainsanahaun tulokset ovat yksinkertaisesti varmistettavissa manuaalisesti laskemalla samaisista raportointiasiakirjoista.

Kuten edellä on käynyt ilmi, diskurssianalyttinen tutkimus aina heijastaa tekijänsä tulkintoja tutkittavasta aiheesta. Laadullisessa tutkimuksessa tämä ei kuitenkaan ole niin vaarallista kuin määrällisessä tutkimuksessa. Juhilan & Suonisen (2016) mukaan diskursiivisessa tutkimusmenetelmässä vaihtoehtoisien ja jopa ristiriitaisten tulkintojen tekeminen ei ole suuri riski vakuuttavuudelle, koska tulkinnat eivät pyri ylivertaisiin tai muut tulkintamahdollisuudet syrjäytettäviin faktoihin. Näin ollen tämänkään tutkimuksen tarkoitus ei ole syrjäyttää muita tulkintamahdollisuuksia tai esittää tuloksia ainoana mahdollisena "faktana" tutkittavasta aiheesta. Tässä tutkielmassa on pyritty tekijän parhaan kyvyn mukaan rehellisesti löytämään erilaisia ilmastonmuutosdiskursseja yritysten vastuullisuusraportoinnista ja vertailemaan näissä tapahtunutta muu-

tosta vuosikymmenen aikana. Diskursiivisen sisällönanalyysin ominaispiirteiden vuoksi ei kuitenkaan ole mahdotonta, etteikö annetulla aineistolla ja tutkimuskysymyksillä voitaisi saada toisenlaisiakin tutkimustuloksia. Tästä huolimatta tämänkin tutkimuksen tulokset nauttivat mielestäni jonkinasteista vastaavuutta ja uskottavuutta, koska aineisto on luonnollinen ja sitä on analysoitu avoimesti ja täsmällisesti. Sisäinen validiteetti ja tulosten vastaavuus ja uskottavuus ovat siis mielestäni hyvällä tasolla. Tutkimustulosten reliabiliteetti ja ulkoinen validiteetti ovat kuitenkin rajallisia, ja siksi tulosten yleistettävyyden kanssa on syytä edetä varoen.

5.5 Jatkotutkimusehdotukset

Tässä tutkimuksessa selvitettiin suomalaisten pörssiyritysten vastuullisuusraportoinnissa tapahtunutta ilmastonmuutosdiskurssin muutosta 2010-luvulla. Tavoitteena oli kasvattaa ymmärrystä ilmastonmuutoksen merkityksestä suomalaisten pörssiyritysten raportoinnissa tutkimalla kielenkäyttöä ja puhetapoja, diskursseja, ilmastonmuutokseen liittyen. Ilmastonmuutosdiskursseja pörssiyritysten vastuullisuusraportoinnissa on tutkittu kansallisesti sekä kansainvälisesti melko vähän, joten tutkimus antaa hyvän käsityksen kymmenen vuoden aikana tapahtuneesta diskurssin muutoksesta suomalaisessa kontekstissa.

Ilmastonmuutos on ja tulee olemaan megatrendi vielä pitkään, todennäköisesti vuosikymmeniä. Aihepiirissä siis riittää tutkittavaa, varsinkin kun ottaa huomioon ympäristölaskentatoimen kasvaneen roolin sekä vastuullisuusteemojen esiinmarssin yritystoiminnassa. Tulevaisuudessa tämän tutkimuksen kaltainen laadullinen ja diskursiivinen tutkimusmetodi voisi soveltua tutkimaan yrityksen asenteita suhteessa mihin tahansa vastuullisuusteemaan, taloudellisiin, sosiaalisiin tai ekologisiin ja ympäristöllisiin aihealueisiin. Diskursiiviset analyysit voisivat koskea esimerkiksi yrityksen suhtautumista työntekijöiden hyvinvointiin, työuralla etenemiseen yrityksessä, yrityksen suhdetta kestävään kehitykseen tai vaikkapa yrityksen suhdetta johonkin tiettyyn sidosryhmään kuten esimerkiksi kolmannen sektorin kansalaisjärjestöihin.

Jos tutkimusta haluaa lähestyä samasta näkökulmasta kuin tämän tutkielman tapauksessa, voisi mielenkiintoista olla tutkia ilmastonmuutosdiskurssien kehitystä vuodesta 2020 eteenpäin. Tällaisen tutkimuksen tekijälle olisi mahdollista jatkaa siitä, mihin tämä tutkimus päättyi. Näin saataisiin myös ajantasaista tietoa megatrendimäisestä ilmiöstä silloin, kun tämä tutkimus auttamatta tulevaisuudessa vanhenee. Viimeisimpänä, mutta ei vähäisimpänä jatkotutkimusehdotuksena ehdotan tutkimusta yritysten ilmastonmuutospuheen ja -tekojen välisen yhtenäisyyden selvittämisestä. Kuten tämänkin tutkielman aikana on käynyt ilmi, yrityksillä voi olla motiivi liioitella saavutuksiaan ilmastopolitiikkansa saralla. Tällainen tutkimus voi olla melko haastava suorittaa useammalle yritykselle, mutta tarkalla otannalla tuloksista voisi paljastua mielenkiintoisia seikkoja puheiden ja tekojen välisistä yhteyksistä. Yhtä kaikki, ilmastonmuutos kauppatieteellisenkin alan tutkimuskohteena tulee kasvatta-

maan suosiotaan tulevaisuudessa. Toivottavaa on, että tälläkin tutkimuksella on roolinsa tulevaisuuden tutkimusentekijöiden mielenkiinnon herättäjänä suhteessa ilmasto- ja vastuullisuusteemoihin.

LÄHTEET

- Ahmad, N. N. N., & Hossain, D. M. (2015). Climate change and global warming discourses and disclosures in the corporate annual reports: A study on the Malaysian companies. *Procedia-social and behavioral sciences*, 172, 246-253.
- Antheaume, N. & Bebbington, J. (2021). Decision making and externalities. Teoksessa Bebbington, J., Larrinaga, C., O'Dwyer, B., & Thomson, I. (2021). *Routledge handbook of environmental accounting*. Routledge.
- Bebbington, J., Larrinaga, C. & Thomson, I. (2021). Curating environmental accounting knowledge. Teoksessa Bebbington, J., Larrinaga, C., O'Dwyer, B., & Thomson, I. (2021). *Routledge handbook of environmental accounting*. Routledge.
- Berns, M., Townend, A., Khayat, Z., Balagopal, B., Reeves, M., Hopkins, M., Kruschwitz, N. 2009. Sustainability and Competitive Advantage. *MIT Sloan Management Review* [special report]. Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology. 51(1): 19-26.
- Bowen, H. R. (2013). *Social responsibilities of the businessman*. University of Iowa Press.
- Burritt, R. L., Hahn, T., & Schaltegger, S. (2002). Towards a comprehensive framework for environmental management accounting – Links between business actors and environmental management accounting tools. *Australian Accounting Review*, 12(27), 39-50.
- Carroll, A. B. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. *Business horizons*, 34(4), 39-48.
- Carroll, A. B. (1999). Corporate social responsibility: Evolution of a definitional construct. *Business & society*, 38(3), 268-295.
- Carroll, A. B. (2008). A history of corporate social responsibility: Concepts and practices. *The Oxford handbook of corporate social responsibility*, 1.
- Dahl, T., & Fløttum, K. (2019). Climate change as a corporate strategy issue: A discourse analysis of three climate reports from the energy sector. *Corporate Communications: An International Journal*.
- Dahlsrud, A. (2008). How corporate social responsibility is defined: an analysis of 37 definitions. *Corporate social responsibility and environmental management*, 15(1), 1-13.
- Elkington, J. (1998). Partnerships from cannibals with forks: The triple bottom line of 21st-century business. *Environmental quality management*, 8(1), 37-51.
- Freedman, M., & Jaggi, B. (Eds.). (2014). *Accounting for the environment: More talk and little progress*. Emerald Group Publishing.
- Freeman, R. (1984). *Strategic Management: A stakeholder approach*. Boston: Pitman.
- Friedman, M. (1970). The social responsibility of business is to increase its profits. *The New York Times Magazine* 13.9.1970.

- GHG protocol. (2015). The Greenhouse Gas Protocol. <https://ghgprotocol.org/sites/default/files/standards/ghg-protocol-revised.pdf>
- Gibassier, D. (2021). Strategic environmental management accounting. Teoksessa Bebbington, J., Larrinaga, C., O'Dwyer, B., & Thomson, I. (2021). *Routledge handbook of environmental accounting*. Routledge.
- Gibassier, D., & Schaltegger, S. (2015). Carbon management accounting and reporting in practice: a case study on converging emergent approaches. *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*.
- Gleeson-White, J. (2020). *Six capitals: capitalism, climate change and the accounting revolution that can save the planet (Fully revised and updated edition)*. Allen & Unwin.
- Gray, R. H. (1994). Corporate reporting for sustainable development: accounting for sustainability in 2000AD. *Environmental values*, 3(1), 17-45.
- Gray, R., Bebbington, J. & Houldin, M. (2001). *Accounting for the environment*. (2. painos). London: Sage.
- Gray, R., Kouhy, R., & Lavers, S. (1995). Corporate social and environmental reporting: a review of the literature and a longitudinal study of UK disclosure. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*.
- Gray, R., Owen, D. and Adams, C. (1996). *Accounting and Accountability: Changes and Challenges in Corporate Social and Environmental Reporting*. London: Prentice Hall.
- Gray, R. (2010). Is accounting for sustainability actually accounting for sustainability... and how would we know? An exploration of narratives of organisations and the planet. *Accounting, organizations and society*, 35(1), 47-62.
- GRI. (2021). GRI standards. <https://www.globalreporting.org/how-to-use-the-gri-standards/gri-standards-english-language>
- Haapanen, L., Kääntä, L. & Lehti, L. (toim.) 2018. Diskurssintutkimuksen menetelmistä. On the methods in discourse studies. *AFinLA-e. Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2018 / n:o 11*. 4-19.
- Ihlen, Ø. (2009). Business and climate change: the climate response of the world's 30 largest corporations. *Environmental Communication*, 3(2), 244- 262.
- Jaworska, S. (2018). Change But no Climate Change: Discourses of Climate Change in Corporate Social Responsibility Reporting in the Oil Industry. *International Journal of Business Communication*, 55(2), 194-219. <https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1177/2329488417753951>
- Jokinen, A., Juhila, K., & Suoninen, E. (2016). *Diskurssianalyysi: teorian, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.
- Juholin, Elisa (2004): For business or the good of all? A Finnish approach to corporate social responsibility. *Corporate Governance*. Vol. 4 (3), 20-31.
- Kinnunen, J., Laitinen, E., Laitinen, T., Leppiniemi J., Puttonen, V. 2010. *Avain laskentatoimeen ja rahoitukseen*. 4. painos. Otavan Kirjapaino Oy.

- Kirjanpitolaki. (1997/1336).
- Kirjanpitolautakunta. (2016). Kirjanpitolautakunnan yleisohje toimintakertomuksen laatimisesta.
- Kurittu, K. 2018. Yritysvastuuraportointi. Kiinnostavan viestinnän käsikirja. Alma. Helsinki.
- Laine, M. (2009). A way of seeing corporate sustainability reporting. Tampere University Press.
- Mathews, M. R. (1997). Twenty-five years of social and environmental accounting research: Is there a silver jubilee to celebrate? *Accounting, Auditing & Accountability Journal* 10(4), 481-531.
- Metsämuuronen, J. (2011). Laadullisen tutkimuksen käsikirja (1. uudistettu laitos, e-kirja 1. p.). Helsinki: International Methelp
- Mäkelä, H., & Laine, M. (2019). Laskentatoimen ympäristösuhde. *Tiede & edistys*, (2), 120-134.
- Niskala, M., & Pretes, M. (1995). Environmental reporting in Finland: A note on the use of annual reports. *Accounting, organizations and society*, 20(6), 457-466.
- O'Dwyer, B. (2021). Theorising environmental accounting and reporting. Teoksessa Bebbington, J., Larrinaga, C., O'Dwyer, B., & Thomson, I. (2021). *Routledge handbook of environmental accounting*. Routledge.
- Oreskes, N. & Supran, G. (2021). Rhetoric and frame analysis of ExxonMobil's climate change communications. *One Earth*.
- Pietikäinen, S., & Mäntynen, A. (2009). Kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino.
- Pynnönen, A. (2013). Diskurssianalyysi: tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2013, 44 p. Jyväskylän yliopiston kauppa- ja taloustieteiden tutkimuskeskuksen Working Paper N:o 379.
- Schadewitz, H., & Niskala, M. (2010). Communication via responsibility reporting and its effect on firm value in Finland. *Corporate social responsibility and environmental management*, 17(2), 96-106.
- Schaltegger, S., & Burritt, R. L. (2006). Corporate sustainability accounting: a nightmare or a dream coming true?. *Business Strategy and the Environment*, 15(5), 293-295.
- Schaltegger, S., & Burritt, R. L. (2010). Sustainability accounting for companies: Catchphrase or decision support for business leaders?. *Journal of World Business*, 45(4), 375-384.
- Shiller, R. J. (2013). Capitalism and Financial Innovation. *Financial Analysts Journal*, 69(1), 21-25. <https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.2469/faj.v69.n1.4>.
- Tervonen, T. (2021). Helsingin Sanomat - Tutkimus: Öljy-yhtiö Exxon Mobil käyttää tupakkateollisuuden kikkoja harhauttaakseen keskustelua fossiilisten polttoaineiden haitoista. Viitattu 2.11.2021. <https://www.hs.fi/tiede/art-2000007979138.html>
- Tracy, S. J. (2010). Qualitative quality: Eight "big-tent" criteria for excellent qualitative research. *Qualitative inquiry*, 16(10), 837-851.

- Tregidga, H., Milne, M., & Lehman, G. (2012, September). Analyzing the quality, meaning and accountability of organizational reporting and communication: Directions for future research. In *Accounting Forum* (Vol. 36, No. 3, pp. 223-230). No longer published by Elsevier.
- Tregidga, H., Milne, M., & Kearins, K. (2014). (Re) presenting 'sustainable organizations'. *Accounting, Organizations and Society*, 39(6), 477-494.
- Tregidga, H., Laine, M. (2021). Stand-alone and integrated reporting. Teoksessa Bebbington, J., Larrinaga, C., O'Dwyer, B., & Thomson, I. (2021). *Routledge handbook of environmental accounting*. Routledge.
- Unerman, J. (2021). The accounting profession's environmental accounting and reporting thought leadership. Teoksessa Bebbington, J., Larrinaga, C., O'Dwyer, B., & Thomson, I. (2021). *Routledge handbook of environmental accounting*. Routledge.

LIITTEET

Liite. Aineistona käytetyt raportit.

- Cargotec. (2011). Vuosikertomus 2010. Helsinki, Cargotec Oyj.
Cargotec. (2021). Vuosikertomus 2020. Helsinki, Cargotec Oyj.
Elisa. (2011). Vuosikertomus 2010. Helsinki, Elisa Oyj.
Elisa. (2021). Vastuullisuusraportti 2020. Helsinki, Elisa Oyj.
Fortum. (2011). Toimintakertomus 2010. Espoo, Fortum Oyj.
Fortum. (2021). Kestävä Kehitys 2020. Espoo, Fortum Oyj.
Kemira. (2011). Vuosikertomus 2010. Helsinki, Kemira Oyj.
Kemira. (2021). Annual Review 2020. Helsinki, Kemira Oyj.
Kesko. (2011). Yhteiskuntavastuun raportti 2010. Helsinki, Kesko Oyj.
Kesko. (2021). Keskon vuosiraportti – Kestävä Kehitys. Helsinki, Kesko Oyj.
Kone. (2011). Yritysvastuuraportti 2010. Espoo, Kone Oyj.
Kone. (2021). Sustainability Report 2020. Espoo, Kone Oyj.
Konecranes. (2011). Vuosikertomus 2010. Hyvinkää, Konecranes Oyj.
Konecranes. (2021). Vastuullisuusraportti 2020. Hyvinkää, Konecranes Oyj.
Metso. (2011). Vuosikertomus 2010. Helsinki, Metso Oyj.
Metso-Outotec. (2021). Liiketoimintakatsaus 2020. Helsinki, Metso-Outotec Oyj.
Neste. (2011). Vuosikertomus 2010. Espoo, Neste Oyj.
Neste. (2021). Vuosikertomus 2020. Espoo, Neste Oyj.
Nokia. (2011). Vuosikertomus 2010. Espoo, Nokia Oyj.
Nokia. (2021). Vastuullisuusraportti 2020. Espoo, Nokia Oyj.
Nokian Renkaat. (2011). Vuosikertomus 2010. Nokia, Nokian Renkaat Oyj.
Nokian Renkaat. (2021). Yritysvastuuraportti 2020. Nokia, Nokian Renkaat Oyj.
Nordea. (2011). Nordea CSR Report 2010. Helsinki, Nordea Oyj.
Nordea. (2021). Sustainability Report 2020. Helsinki, Nordea Oyj.
Orion. (2011). Yritysvastuuraportti 2010. Espoo, Orion Oyj.
Orion. (2021). Sustainability Report 2020. Espoo, Orion Oyj.
Outokumpu. (2011). Vuosikertomus 2010. Helsinki, Outokumpu Oyj.
Outokumpu. (2021). Sustainability Review 2020. Helsinki, Outokumpu Oyj.
Sampo. (2011). Vuosikertomus 2010. Helsinki, Sampo Oyj.
Sampo. (2021). Yritysvastuuraportti 2020. Helsinki, Sampo Oyj.
Stora Enso. (2011). Sustainability Report 2010. Helsinki, Stora Enso Oyj.
Stora Enso. (2021). Sustainability Report 2020. Helsinki, Stora Enso Oyj.
Telia Company. (2011). Annual Report 2010. Tukholma, Telia Company Oyj.
Telia Company. (2021). Sustainability Report 2020. Tukholma, Telia Company Oyj.
UPM. (2011). Vuosikertomus 2010. Helsinki, UPM Oyj.
UPM. (2021). Vuosikertomus 2020. Helsinki, UPM Oyj.
Wärtsilä. (2011). Vuosikertomus 2010. Helsinki, Wärtsilä Oyj.
Wärtsilä. (2021). Vuosikertomus 2020. Helsinki, Wärtsilä Oyj.